

Arkikokemuksen ylevöittäminen

*tapaustutkimus suomalaisessa
perinnepihapiirissä*

Arkikokemuksen ylevöittäminen

tapaustutkimus suomalaisessa perinnepihapiirissä

Tekijä: Pirkka Filander

Ohjaajat: Pekka Passinmäki, yliopistonlehtori, arkkitehtuurin teoria ja historia

Olli-Paavo Koponen, professori, arkkitehtuurin historia

Diplomityö 2023

Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma

Rakennetun ympäristön tiedekunta

Tiivistelmä

Pirkka Filander: Arkikokemuksen ylevöittäminen – tapaustutkimus suomalaisessa perinnehapiirissä

Tampereen yliopisto

Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma

Diplomityö

Marraskuu 2023

Arkkitehtuurin kokemukselliset puolet liittyvät paitsi arkkitehtuuriin myös paikkaan, johon arkkitehtuuri suunnitellaan ja rakennetaan. Nykypäivänä paikka, alueidentiteetti ja paikallisen rakentamisen erityispiirteet saatetaan täysin sivuuttaa rakentamisen suunnitteluprosessissa. Paikaton tekninen rakentaminen on vallannut alaa samalla kun paikkasidonnainen rakentaminen on jäänyt taka-alalle ja marginalisoitunut.

Tapaustutkimuksessa käsittelem teoreettisesti paikan merkitystä arkkitehtuurille, tilaan kiinnittyviä merkityksiä ja arkielämän merkityksellistämistä paikkasidonnaisen arkkitehtuurin avulla. Teoria muuttuu konkretiaksi tapaustutkimuksen suunnittelutöissä, joissa arkiset välineet ja tilat ylevöittävät arkikokemusta. Tapaustutkimuksessa esiteltävät arjen välineet muuttavat ihmisen arkista elämää pienillä tavoilla, joilla on suuri vaikutus.

Jokainen tapaustutkimuksen suunnittelutyö on syntynyt paikan inspiroimana. Paikan henki on asettanut reunaehdot arkkitehtuurille, jonka suunnittelussa on pyritty kunnioittamaan paikan erityispiirteitä, alueen rakennusperinteitä ja paikallista luontoa. Paikasta inspiroituvaa ja aisteja osallistavaa arkkitehtuuria ja sen suunnitteluperiaatteita tarkastellaan jo diplomityön teoriaosuudessa ja myöhemmin tapaustutkimuksessa.

Diplomityön teoreettinen lähestymistapa saa konkreettisen muodon tapaustutkimuksen suunnitteluosuuksissa. Tapaustutkimuksen tarkoituksena on antaa henkilökohtainen vastaus nykyarkkitehtuuria vaivaavaan merkitysköyhyyteen ja paikattomuuteen. Jokaisen arjen välineen suunnittelussa on hyödynnetty suomalaisen perinnerakentamisen metodeja, materiaaleja ja käsityötä.

Avainsanat: arkkitehtuuri; fenomenologia; genius loci; kriittinen regionalismi; käsityö; modernismi; paikan henki; perinnerakentaminen; pihapiiri; puurakentaminen; tapaustutkimus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Abstract

Pirkka Filander: Ennoblement of everyday experiences – case study in a traditional Finnish courtyard

Tampere University

Degree Programme of Architecture

Master's thesis

November 2023

The experiential and memorable aspects of architecture derive not only from architecture itself, but also from the place where it is built. In the present day the construction process may altogether ignore the significance of place, regional identity, and local construction culture. Placeless technical construction has gained ground and established a foothold while site-specific architecture is in short supply and becoming marginalized.

In this case study I will be approaching theoretically the significance of place in architecture, the meanings we latch on to spaces and the process of making everyday life more meaningful by building site-specific architecture. Theory becomes tangible in the design works of the case study in which everyday tools and spaces make everyday experiences more meaningful. The everyday tools and spaces introduced in this case study change everyday life in small ways and still have a profound effect on it.

Every design in this case study was inspired by the spirit of place where it is built. The place sets the preconditions for the architecture. Site-specific boundaries, local traditions and local nature greatly influenced the design process. Site-specific sensory design methods and architecture are examined in the theoretical parts of this thesis.

The theoretical approach of this thesis is concretised in the design parts of the case study. The purpose of this case study is to give a personal answer to the problems facing architecture today such as loss of meaning and placelessness. Everyday tools and spaces designed in this case study utilize traditional Finnish building methods, materials and handicraft.

Key words: architecture; critical regionalism; case study; courtyard; genius loci; handicraft; modernism; phenomenology; the spirit of place; timber building; traditional building; wood architecture.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck.

Sisällys

Johdanto s.5

OSA I

Suunnittelun lähtökohtia

Luku I - Nykyarkkitehtuuri ja henkinen kodittomuus s.14

Luku II - Paikan henki s.25

Luku III - Suomalainen pihapiiri ja luonto s.36

OSA II

Suunnitteluperiaatteet

Luku IV - Aistimellinen suunnittelu ja käsityö s.46

Luku V - Arkikokemuksen ylevöittäminen s.51

OSA III

Soveltava suunnittelu

Luku VI - Tapaustutkimus Ruutikkala s.68

Luku VII- Arjen välineenä portaat s.92

Luku VIII- Arjen välineenä kaivo s.98

Luku IX- Arjen välineenä käymälä s.110

Luku X- Arjen välineenä työpaja s.127

OSA IV

Yhteenveto ja johtopäätökset s.144

Lähdeluettelo

Johdanto

Diplomityöni aihe valikoitui jo ennen varsinaisen diplomityöprosessin alkamista. Lähtölaukauksen aiheen valinnalle antoi täydennysrakentaminen Nokian Siuron ja Hämeenkyrön maisemissa perheeni vapaa-ajan asunnon perinnepihapiirissä. Heti opintojen alkuvaiheesta minulla on ollut vahva palo suunnitella, toteuttaa ja rakentaa konkreettisia projekteja. Palo lähti kytämään käytännössä jo ennen opintojeni alkua, kun päädyin suunnittelemaan ja toteuttamaan Hippotalon korjaustyömaalla työterveyslaitoksen neuvottelutilojen lasiseinien printit. Hippotalo on sittemmin purettu kokonaisuudessaan TOASin opiskelija-asuntojen tieltä, toivottavasti ei minun lasiseinieni takia. Projekti antoi ensimmäistä tosimaailman projekteista ja aikaansaamisen tunteesta, jota toteutetut projektit tuottavat.

Muutama vuosi opintojeni alettua jatkoin tosielämän projektien toteuttamista, tällä kertaa Ruutikkalan tilan pihapiirissä. Konkreettinen käsityö ja rakennusten suunnittelu sekä toteuttaminen omin ehdoin avasi minulle uusia horisontteja itseilmaisuni kehittämiseen. Tämä diplomityö onkin pitkällisen kehityksen tuotos, johon liittyy paljon suunnittelua, kehittelyä ja tuskailua, jolle nykyajan teollisen rakentamisen salamannopeissa projektiaikatauluissa tuskin olisi sijaa. Kuitenkin pitkällinen suunnittelukysymysten pohdinta, muotoilu ja materiaaleihin tutustuminen on keskeistä arkkitehdin työlle. Koen olevani etuoikeutettu siinä mielessä, että minulla on ollut Ruutikkalassa konkreettinen rakentamisen leikkikenttä, jossa hioa taitojani sekä suunnittelemaan että rakentamalla. Samalla projektien taustalla kypsyivät teoreettiset paikan ja tilan merkityksiin liittyvät ajatukset, joilla pihapiirin arkikokemus syventyi ja muuttui olennaisesti. Käsittelen työssäni teoreettisesti tilallisten merkitysten muutoksia, joita konkretisoin tapausanalyttisesti omassa vapaa-ajan pihapiirissäni.

Diplomityöprosessini on ollut pitkällinen, mutta myös antoisa. Toivon, että työn kirjallisesta ja kuvallisesta materiaalista ilmenee henkinen ja fyysinen taival työni taustalla. Oppimiskokemuksena prosessi todistaa arkkitehtuurin kokonaisvaltaisesta merkityksestä ihmiselämälle ja siitä, kuinka arkkitehtuuri ammattina ylittää perinteiset ammatilliset rajat elämäntyylin puolelle. Arkkitehtisuunnittelun opetteleminen on samalla pyrkimys ymmärtää ihmisenä olemista kulttuurisena, yhteiskunnallisena ja sosiaalisena olentona, jonka tarpeita ja toiveita arkkitehtisuunnittelijan tulisi kunnioittaa. Arkkitehtuurikokemus voi olla yksilöllinen tai jaettu, mutta se tapahtuu aina tilassa ruumiillisesti koettuna. Tämä fakta tulisi pitää mielessä myös nykypäivän teknologisessa ja digitaalisessa maailmassa.

*Kuva 1: Hippotalon työterveyslaitoksen lasiseinät.
(Kaikki kuvat tekijän ottamia, ellei toisin mainita)*

Diplomityössäni kiinnostuin arkkitehtuurin kokemuksellisten ja henkisten puolien tarkastelemisesta. Koska laadulliset ja vaikeammin määriteltävät ulottuvuudet käsittävät arkkitehtuurin merkitysten maailman, niistä ei puhuta samaan tapaan kuin rakentamisen funktionaalista ja laskennallisista puolista. Paikan hengen merkitystä ei voi syöttää rakennushankkeen laskentamalleihin, ja silti kaikkein vaikuttavimmat arkkitehtoniset teokset ovat syntyneet paikan ja suunnittelijan henkilökohtaisen vuoropuhelun tuloksena. Myöskään arkkitehtuurin kokemisen moniaistisuutta ei teollisen asuntotuotannon suunnitteluprosessissa huomioida. Mistä tämä johtuu? Onko markkinavoimilla niin suuri valta rakentamisessa, että merkityksiä ja kokemuksellisuutta luovat arkkitehtoniset elementit nähdään ylimääräisenä menoeränä? Tästä kysymyksenasettelusta lähti diplomityöni punainen lanka keriytymään. Hämmästykseni nykyarkkitehtuurin pakkomielteistä kvantitatiivisuutta ja kaupallistamista kohtaan nosti pintaan kysymyksiä vaihtoehtoisista toimintatavoista ja malleista. Ratkaisuna esitän paikkasidonnaisuuden, luonnollisten rakennusmateriaalien ja käsityön palauttamista arkkitehtuurin keskiöön, toisin sanoen suomalaisesta kansanrakentamisesta tuttuja menettelytapoja. Tutkimukseni teoreettista lähestymistapaa konkretisoi fenomenologisesti orientoituva ja kriittiseen regionalismiin pohjautuva tapausesimerkkini.

Kiinnostukseni suomalaista puuarkkitehtuuria, kansanrakentamista ja paikkasidonnaisuutta kohtaan syttyi rakennusprojektista perheeni vapaa-ajan asunnon pihapiirissä. Tontti sijaitsee Hämeenkyrön ja Nokian rajalla noin 30 km Tampereelta. Paikka tuntui minusta erityiseltä ja vahva tunneside syntyi jo lapsena paikalle saapuessani. Pihapiiriin kuuluu päärakennus, sauna, aitta, kaivo ja varasto. Rakennukset ovat loivassa rinteessä laaksomaisessa ympäristössä, ja tontti sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla. Ohitse kiemurteleva tie ja näkymä Mahnalanselälle vilahtavat Matti Kassilan Niskavuori-elokuvassa vuodelta 1984. Tunsin aina yhteyttä tämän paikan luontoon, maisemaan ja henkeen. Halusin tutkia ja kokeilla pystyisinkö antamaan jotain paikalle omalla suunnittelullani. Diplomityössäni käsittelen tapausesimerkin avulla fenomenologisesta näkökulmasta suomalaista asumista, luontoyhteyttä, paikkasidonnaisen rakentamisen ja pihapiirin perinnettä. Lopussa esittelen tapaustutkimuksen Ruutikkalan pihapiirissä.

Rakennus- ja asuntosuunnittelun arkinen todellisuus on usein markkinavoimien, viranomaisten ja valtasuhteiden kutoma verkosto. Tähän verkkoon punotaan arkkitehti ja tässä lankakerässä hän joutuu, paitsi järjestelmään monimutkaiset solmukohdat koherenteiksi kokonaisuuksiksi, myös pohtimaan omaa identiteettiään suunnittelijana. Välillä herää kysymyksiä omista arvoista ja kuinka hyvin kyseinen projekti tai projektin taustavoimat ovat linjassa niiden kanssa. Onko rakennus linjassa ympäristönsä kanssa ekologisessa, esteettisessä ja kulttuurisidonnaisessa mielessä? Arkkitehdin valta voi kuitenkin vaihdella olemattoman ja kaikkivoivan välillä päätöksenteon hierarkiassa. Olen muutaman vuoden

arkkitehtitoimistokokemukseni perusteella huomannut, että myytti arkkitehdista rakennusprosessin lyömättömänä mestarina on muuttunut nykypäivän arkisempaan rooliin sopivaksi.

Rakennushankkeet eivät aina liiku toivottuun suuntaan ja tehdyt kompromissit voivat jäädä hiertämään pitkäksi aikaa. Olen monesti kysynyt itseltäni, tulisiko suunnittelijan määrittellä itselleen moraalinen ja ammattieettinen punainen viiva, jonka yli ei kuljeta. Henkilökohtainen halu toteuttaa itseään jää usein puristuksiin hankkeen ekonomisten suuntaviivojen ja markkinavoimien väliin. Diplomityössäni haen luovuudelle väylää markkinavoimien ulkopuolelta. Perhetaustani antoi minulle keinot ja paikan toteuttaa itseäni vapaa-ajan asuntonne pihapiirissä. Tontilla ja sen ympärillä yhdistyvät poikkeukselliset maisemalliset arvot ja perinnerakennettu rakennusryhmä. Kokonaisuus antoi minulle puitteet suunnitella ja rakentaa tavalla, jonka ansiosta sain tilaisuuden inspiroitua suomalaisesta kansanrakentamisesta ja paikan hengestä. Samalla sain pohtia teoreettisesti arkkitehtuurin ja rakentamisen tilallisia merkityksiä ihmisen hyvinvoinnille.

Tutkimuskysymykset

Nykypäivän Suomen rakennetut asunnot palvelevat tarkoitustaan, mutta asuntopuunnittelu ja arkkitehtuuri harvoin puhuttelee käyttäjiään syvällisemmällä tasolla. Tutkimuskysymykset keskittyvät tämän teeman ympärille. Näkökulmani on kriittisen regionalismin ja fenomenologisten kysymyksenasettelujen suuntaamana lähtökohtaisesti kriittinen suomalaista asuntorakentamista ja rakennusteollisuuden nykytilannetta kohtaan. Työ on jaettu neljään osaan, joista ensimmäisessä taustoitetaan käsiteltäviä teemoja. Toisessa osassa esitellään teoreettisesti taustoitettuja suunnitteluperiaatteita, joiden avulla tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan. Kolmas osa keskittyy tapaustutkimukseen rakennetusta pihapiiristä, jossa on sovellettu esiteltyjä suunnitteluperiaatteita. Teoreettisella taustoituksella ja soveltavalla suunnittelulla on pyritty kokonaisuuteen, jossa kokonaisuuden osat täydentäisivät toisiaan. Arkkitehtuurin kokemuksellisuutta ja paikkasidonnaisuutta ei voi ymmärtää puhtaasti objektiivisesta näkökulmasta. Tämän takia työssä käsitellään useita teemoja, joissa subjektiivinen näkökulma on ainoa mahdollinen tapa käsitellä aihepiiriä. Kuvallisella materiaalilla on pyritty tukemaan tutkimuskysymyksiin esitettyjä vastauksia.

Miten paikka ja tila tulisi ymmärtää arkkitehdin työn kohteena?

Miten arjen tiloja tulisi lähestyä, tutkia ja merkityksellistää?

Millaisia kokemuksia ja näköaloja Ruutikkalan pihapiirin tapaustutkimus avaa arkkitehdin työn toimintakäytännöille?

Teoreettinen viitekehys

Diplomityössä käsittelen laaja-alaisesti arkkitehtuurin teoriaa. Työn ensimmäisissä osissa rakennettua teoreettista viitekehystä hyödynnetään Ruutikkalan tapaustutkimuksessa. Teoria on diplomityössä pääasiassa fenomenologisesti suuntautunutta. Teoreettinen viitekehys jäsentää myös tapaustutkimusta ohjaavia suunnitteluperiaatteita. Vaikka teoria ja käytäntö ovat usein irrallaan toisistaan, tässä työssä on pyritty muodostamaan yhteyksiä niiden välille.

Fenomenologinen tutkimus on vahvasti kytköksissä arkkitehtuurin keholliseen ja kokemukselliseen puoleen sekä luontoyhteyteen. Myös Ruutikkalan tapaustutkimuksen suunnittelutyöt syntyivät samoista fenomenologisista lähtökohdista. Luonnollisen paikan erityispiirteet, rakennusmateriaalien aistimellisuus ja paikallinen rakennusperinne innoittivat ja ohjasivat tapaustutkimuksen suunnitteluprosessia. Sekä diplomityön fenomenologinen teoriapohja että Ruutikkalan tapaustutkimus alleviivaavat paikan ja historian merkitystä arkkitehtuurille.

Tapaustutkimuksen teoreettisena pohjana toimivat erityisesti Kenneth Framptonin, Christian Norberg-Schulzin, Arto Haapalan ja Kirsi Saarikankaan fenomenologisesti suuntautuneet kirjoitukset. Diplomityön teoriaosuuksissa on lisäksi hyödynnetty lukuisia muita arkkitehtuurin teorian, fenomenologian, filosofian ja humanististen tieteiden teoksia. Tapaustutkimuksen arkkitehtuuri vastaa Framptonin viitoittaman kriittisen regionalismin arvoja ja suunnitteluperiaatteita. Kriittinen regionalismi on diplomityössä nostettu ajanmukaisen, luontoa kunnioittavan ja nyky maailman haasteisiin vastaavan arkkitehtuurin esikuvaksi.

Diplomityön alussa pohjustetaan suunnittelun teoreettisia lähtökohtia, joista nykyarkkitehtuurin ongelmallisuus, vaihtoehtoiset lähestymistavat ja paikan merkitys asetetaan etualalle. Ensimmäisessä luvussa keskitytään modernismin yhdenmukaistavaan aaltoon ja siitä seuranneisiin ongelmiin rakennetussa ympäristössä. Saarikankaan kirjoitukset taustoittavat modernismin historiaa suomalaisessa asuinrakentamisessa. Framptonin näkemykset arkkitehtuurin suunnanmuutoksesta antavat konkreettisia lähestymistapoja nykyarkkitehtuurin ongelmien ratkaisemiseen.

Toisessa luvussa siirrytään käsittelemään paikan ja luonnon merkitystä arkkitehtuurille. Christian Norberg-Schulzin fenomenologinen tutkimus *Genius loci. Towards a phenomenology of architecture* (1980) auttaa jäsentämään paikan hengen eli *genius locin* merkitystä ihmiselle ja arkkitehtuurille. Norberg-Schulzin käsitteitä hyödynnetään myös tapaustutkimuksen paikan analyysissä sekä suunnitteluvaiheiden ja -periaatteiden erittelyssä.

Tapaustutkimuksen kokonaisvaltaiseen taustoitukseen kuuluu myös suomalaisten pihapiirien historiallinen selonteko diplomityön ensimmäisen osan lopussa.

Diplomityön toisen osan suunnitteluperiaatteissa käydään läpi aistimellista suunnittelua, käsityötä, eletyn tilan merkityksiä ja arjen välineellisyyttä. Tapaustutkimuksen suunnittelussa korostuvat arkkitehtuurin aistimelliset puolet, joita tavoiteltu käsityön keinoin. Neljännessä luvussa taustoitetaan aistimellisen suunnittelun vaikutuksia inhimilliselle kokeumukselle ja keinoja sen soveltamiseen arkkitehtuurisuunnittelussa. Viidennessä luvussa Kirsi Saarikankaan kirjoitukset eletystä tilasta ja tilaan kiinnittyvistä merkityksistä johdattavat diplomityön teoreettiseen ytimeen eli *arkikokemuksen ylevöittämiseen*. Teorian keskiössä on ajatus arjen ylevöittämisestä arjen välineiden avulla. Arkea ja arjen välineellisyyttä lähestytään Arto Haapalan kirjoitusten avulla.

Ruutikkalan tapaustutkimus kattaa diplomityön kolmannen osan, jossa fenomenologinen teoria on tullut lihaksi konkreettisen rakentamisen muodossa. Ruutikkalan luonnollinen paikka, paikan henki ja pihapiiri analysoidaan hyödyntäen teoriaosista tuttuja käsitteitä ja lähestymistapoja. Paikan analyysiä seuraavissa luvuissa tutustutaan arjen välineisiin, niihin ladattuihin merkityksiin sekä suunnittelu- ja rakennusprosesseihin. Arjen välineet ovat tapaustutkimuksessa konkretisoituneita esimerkkejä arkikokemuksen ylevöittämisestä. Tapaustutkimuksen teoreettista näkökulmaa tuetaan lukuisilla valokuvilla ja piirustuksilla.

OSA I

Suunnittelun lähtökohtia

Lähtökohta arkkitehtisuunnittelulle voi olla tilaajan tai rakennuttajan toiveet, asemakaava tai katalogista valikoitunut idea. Modernismin aikakauden suunnittelussa pyritään huomioidaan ja hallitsemaan kaikki rakennusprosessin ongelmakohdat. Tästä huolimatta paikan ja paikallisen kulttuurin merkitys jää usein modernismin ajattelumallin ulkopuolelle. Kulttuuriperinnön ja jatkuvuuden hylkääminen ovat vakiintuneet osaksi modernismia ja arkkitehtuurin kansainvälistä tyyliä. Paikan erityispiirteet, luonto ja topografia saavat valitettavan usein väistyä rakentamisen tieltä. Tässä tutkimuksessa otan tutkimukseni lähtökohdaksi paikan merkityksen suunnittelussa. Paikan ja kulttuurin erityispiirteiden huomioiminen on edellytys kokonaisvaltaiselle rakentamiselle. Ennen suunnitteluprosessin aloittamista arkkitehdin tulisi perehtyä sekä paikkaan, johon rakennetaan, että paikallisen rakentamisen kulttuurihistoriaan ja ilmenemismuotoihin. Suomessa on rikas ja vaiheikas arkkitehtuurin historia, johon tutustuminen voi auttaa myös kokonaisvaltaisen modernin arkkitehtuurin luomisessa. Rakentamisen tulisi tapahtua paikkaa, paikan henkeä ja luontoa kunnioittaen, ihmistä unohtamatta.

Tässä osassa

Luku I - Nykyarkkitehtuuri ja henkinen kodittomuus

Tekninen rakentaminen

Kriittisyys teknistä rakentamista kohtaan

Merkityksellinen rakennettu ympäristö

Luku II - Paikan henki

Paikkasidonnaisuus rakentamisessa

Paikka humanististen tieteiden tutkimuskohteena

Paikan henki fenomenologisesti orientoituneen tutkimuksen näkökulmasta

Luku III - Suomalainen pihapiiri ja luonto

Suomalaisen pihan historiaa

Avopihat

Avointen pihamuotojen topos-analyysi

Umpipihat

Umpinaisten pihamuotojen topos-analyysi

Erikoismuotoiset ja modernit pihamuodot

LUKU I

Nykyarkkitehtuuri ja henkinen kodittomuus

Alati muuttuva moderni elämäntyyli ja asutosuunnittelu ovat mullistaneet perinteisen suomalaisen asumisen. Intiimissä luontosuhteessa eläneistä suomalaisista monet vaihtoivat puutalot maalaismaisemassa kaupunkien kerrostalolähiöihin, rivitaloihin ja pientaloihin. Uudet teknologiset innovaatiot asutosuunnittelussa toivat mukanaan kodinkoneet, talotekniikan, hygienian parannuksia ja muita elämää helpottavia mukavuuksia. Samalla kaupunki- ja lähiörakentaminen oli suuri muutos maalta muuttaneille tuoreille kaupunkilaisille, jotka olivat tottuneet ajallisiin ja merkityksellisiin kerrostumiin asuinympäristössään. Uudet asuinalueet 1960- ja 1970-luvuilla aloittivat rakentamisen ikään kuin tyhjältä pöydältä. Asuinrakennukset rakennettiin samalla universaalilla teknisellä metodilla paikasta riippumatta. Taidehistorian professori ja arkkitehtuurin tutkija Kirsi Saarikankaan mukaan modernin arkkitehtuurin estetiikkaan vakiintui ihanne universaalista arkkitehtuurista, joka on vapaa ajasta ja paikasta (Saarikangas 2006, 34). Suuren muuton vuosina 1965–1975 valtaosa suomalaisista muutti asumaan lähiöihin. Uudet kaupunginosat, lähiöt, toteutettiin elementtitekniikalla nopealla tahdilla. Talojen koot kasvoivat samaan aikaan, kun talojen sijoittelu tapahtui ruutukaavamaisesti. (Saarikangas 2006, 100.) Suuren muuton seurauksena pääosin maalaiselämään tottuneet suomalaiset astuivat asumaan urbaaniin ympäristöön, jossa elämän askelmerkit määräytyvät teknokraattisen ja kaupallisen järjestelmän valtasuhteissa.

Tekninen rakentaminen

“Technology is far more than a method. It is a world in itself. As a method it is superior in almost every respect. But only where it is left to itself, as in gigantic structures of engineering, there technology reveals its true nature. There it is evident that it is not only a useful means but that it is something that has a meaning and a powerful form – so powerful in fact, that it is not easy to name it...Where technology reaches its real fulfillment it transcends into architecture” - Mies van der Rohe. (Frampton 1995, 186.)

Yllä viitattu katkelma on arkkitehti ja arkkitehtuurin historioitsija Kenneth Framptonin kirjasta *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture* (1995), jossa Frampton käsittelee Mies van der Rohen, yhden modernismin tärkeimmän pioneerin, lapsuutta ja kehitystä arkkitehtina. Mies van der Rohe eli ja rakensi modernismin kulta-aikaan 1900-luvulla, joten hänen teknologista kehitystä ihannoiva asenteensa oli pitkälti ajan hengen mukainen. Van der Rohea voisi kuvailla kainostelemattomaksi teknokraatiksi, ainakin arkkitehtuurin kentällä. Katkelmasta käy ilmi, että teknologia oli hänelle maailma itsessään ja kaikin tavoin ylivoimainen verrattaessa teknologista vallankumousta edeltäneisiin metodeihin. Silloin, kun teknologia jätetään omille avuilleen, kuten jättimäisissä insinöörihankkeissa, teknologia näyttäytyy hänestä puhtaimmillaan. Mies näki insinöörihankkeissa funktionaalisuuden lisäksi teknologiasta kumpuaavaa merkitystä ja estetiikkaa. (Frampton 1995, 186.) Nykypäivän näkökulmasta katseltuna van der Rohen ajattelu saattaa näyttäytyä ajan nousujohteisuuden värittämänä. Kuitenkin nykyarkkitehtuurin kriisiytymisen siemenet istutettiin samoihin aikoihin, kun hän eli uransa ja maineensa huipulla. Modernismin ja kansainvälisen tyylin läpimurrosta seurannut asumiskoneiden kone-estetiikka ja systeemirakentaminen on johtanut ihmisen vieraantumiseen modernista rakennetusta ympäristöstä.

Pidän Van der Rohen rakennuksia näyttävinä esimerkkeinä modernismista ja tärkeinä esikuvina modernismille ja arkkitehtuurin kansainvälisen tyylin kehittymiselle. Yksinkertaiset ja harmoniset rakennukset olivat samalla edesauttamassa modernin globaalin arkkitehtuurin yhdenmukaistavan aallon syntymistä. Koneiden ja massatuotannon hyödyntäminen vakiintui van der Rohen aikana arkkitehtuurin valtavirtaan. Ennen pitkää van der Rohen innoittama kansainvälinen tyyli sai uusia sovellutuksia massatuotetuissa asutokortteleissa, joiden esteettisiä, eettisiä ja sosiaalisia piirteitä van der Rohe ei välttämättä olisi allekirjoittanut. Rakentamisessa siirryttiin asteittain kohti tiukkaa tehokkuusajattelun, teknologisen suunnitelmallisuuden ja ekonomisuuden aikakautta. Asukkaiden ehdoilla suunniteltu merkityksellinen tila oli nähdäkseni korkeintaan sivulause kapitalistisen asumiskoneen tuotantoprosessissa.

Saarikankaan mukaan 1930-luvulta eteenpäin funktionalistinen asunosuunnittelu uudisti kaupunkitilan. Perinteinen kaupunkikortteli koostui pihasta, jota rajasivat rakennukset. Funktionalistisessa avoimessa kaupunkikorttelissa piha-alueet reunustivat rakennuksia. (Saarikangas 2002b, 230.) Rakennetun ympäristön avaaminen perustui pyrkimykseen tuoda mahdollisimman paljon valoa rakennuksiin. Lamellitalo oli funktionalistiselle asunosuunnittelulle tyypillinen ratkaisu, jossa talot suunniteltiin maastosta riippumatta harvoihin riveihin luonnonvalon maksimoimiseksi. Suomalaisen lamellitalon esikuvana toimi saksalainen *siedlung*. Siedlung eli ”siirtokunta” sijoitettiin kaupungin reuna-alueelle. Avoin asuinalue koostui matalista ja pitkistä lamellitaloista, jotka rakennettiin siisteihin väljäkköihin riveihin pohjois-eteläsuuntaisesti. Identtiset talorivistöt yhtenäistivät asuinalueet. (Saarikangas 2002b, 230–231.) Yhtenäistäminen oli yhtäältä tarkoituksenmukaista ja tehokasta, mutta toisaalta siedlung-tyyppiset, toistoon perustuvat funktionalistiset asuinalueet, olivat esikuvia paikastaan irralliselle ja monotoniselle rakentamistavalle.

Saarikankaan mukaan modernismilla oli, ja on edelleen, monimutkainen suhde menneeseen. Menneisyydestä pyrittiin irtautumaan kaikin keinoin: rakentamisessa etsittiin universaalia arkkitehtuuria, joka on vapautunut perinteiden rajoittavista kahleista ja tavoittaa esteettisen ajattomuuden. Samaan aikaan haluttiin suunnitella ajankohdalle ominaisten elintapojen ja ajan hengen mukaisia asuntoja. Näiden, toisiinsa nähden ristiriitaisten, tavoitteiden lisäksi modernismin arkkitehtuurissa suunnattiin katse tulevaisuuteen. Utopiat paremmasta elinympäristöstä ja tulevaisuudesta olivat yleisiä. Nämä tavoitteet, tulevaisuuteen suuntaaminen ja yhteiskunnallinen parannushanke, liittyivät kuitenkin paradoksaalisesti nykyisyyteen. Staattisuus ja ajallisuuden kieltäminen leimasivat arkkitehtuuria, joka pyrki uhmaamaan aikaa rakentamalla ajatonta arkkitehtuuria materiaaleista, joissa ei näy kulumisen käytön, luonnon tai ajan seurauksena. (Saarikangas 2006, 174.) Moderniin asunohanteeseen liittyy oleellisesti terveellisyys ja puhtauden tavoittelu, jota voi kutsua myös ”puhtauden estetiikaksi” (Saarikangas 2002b, 48). 1800-luvun sairaala- ja koulurakentamisen ihanteet sisäilman laadusta, auringonvalon määrästä ja puhtaudesta omaksuttiin myös asunosuunnittelua ohjaaviksi periaatteiksi (Saarikangas 2002b, 49). Vanhat rakentamistavat ja tyylit hylättiin 1900-luvulle siirryttäessä. Valkoisuus, puhtaus ja yhdenmukaisuus yhdistettiin, ainakin näennäisesti, korkeaan rakentamisen laatutasoon. Rakentaminen tuoteistettiin markkinatalouden vaatimuksiin soveltuvaksi hyödykkeeksi, jonka myyntiä ohjasi ennen kaikkea uutuudenviehätys. Koristeet ja ornamentit nähtiin modernismin estetiikan vastaisina tehokeinoina: koriste leimattiin rikokseksi ja yhdistettiin naiselliseen naamiointumiseen, joka ei istunut luontevasti miehisen modernismin ajattomaan sankarieetokseen (Saarikangas 2002b, 196).

Van der Rohen arkkitehtoniset innovaatiot omaksuttiin kansainvälisesti toimistojen, asuntotuotannon ja julkisten rakennusten arkkitehtoniseen kielioppiin. Saarikangas asettaa modernin asuntorakentamisen Suomessa 1930-luvulta eteenpäin kansainvälisen valkoisen funktionalismin piiriin, jonka tavoitteena oli paikaton ja luokaton asunto, joka sopi jokaiselle ihmiselle, jokaiseen tilanteeseen ja kulttuuriin, eräänlainen universaali asunto (Saarikangas 2002, 57). Suomen kaupunkilähiöihin rakennetut uudet asunnot suurissa kerrostalokortteleissa olivat päältäpäin katsottuna ihailtavan puhtaita ja käytännöllisiä: valkoiset rakennukset uusilla mukavuuksilla varustettuina edustivat universaalia kansainvälistä rakentamista. Asuntojen väritystä vaalennettiin, koska asuntojen sileät pinnat yhdistettynä materiaaleihin kuten kiiltävään kromiin helpottivat puhtauden ylläpitoa ja antoivat asunnolle toivotunlaisen mielikuvan terveydestä ja puhtaudesta (Saarikangas 2002b, 102). Modernismin asuntosuunnittelussa tehokkuus ei kuitenkaan edesauttanut tilallisten merkitysten muodostumista. Kerrostalojen asukkaiden fyysinen läheisyys naapureihin ei odotusten vastaisesti edistänyt sosiaalisuutta. Päinvastoin ihmisten sosiaalisesta vieraantumisesta kaupungeissa tuli arkipäiväistä. Yhteisöllisyyden lisääntyminen ei seurannut uudesta tehokkaammasta tilasuunnittelusta, etenäkään jos verrataan aiempiin harvemmin asuttuihin asuntotyyppisiin maaseudulla ja kaupungeissa. Saarikankaan mukaan modernin arkkitehtuurin ominaispiirteeksi vakiintui eräänlainen anonyymisyys (Saarikangas 2006, 213).

Saarikankaan mukaan ajatus biologiasta modernia asuntosuunnittelua ohjaavana tekijänä esiteltiin ensimmäistä kertaa Frankfurtin minimiasunto-näyttelyssä vuonna 1929, jossa Ernst May, Le Corbusier ja Pierre Jeanneret popularisoivat ajatuksen. Ajatus perustui siihen tosiasiaan, että biologiset tarpeet ovat samanlaisia henkilön sukupuolesta, taustasta ja kansallisuudesta riippumatta. Ernst May määritteli arkkitehtisuunnittelun perimmäiseksi tarkoitukseksi ihmisen biologisiin tarpeisiin vastaamisen. Tämän ajattelutavan seurauksena asuntosuunnittelu kansainvälistyi, koska samantyyppinen modernistinen yleisasunto soveltuu kaikille ihmisille ympäri maailman. (Saarikangas 2002b, 310.) Kansainvälisen ajattelutavan tahaton, tai tahallinen, seuraus oli, että rakentaminen muuttui paikattomaksi ja monotoniseksi. Biologisen perustan myötä modernismin tasakattoisia valkoiseksi rapattuja taloja rakennettiin paikasta ja ilmastosta riippumatta. Vuosisatojen aikana kehittyneet rakennuskulttuurit ja tavat nähtiin vanhanaikaisina ja riittämättöminä, vaikka perinnerakentaminen perustuu ilmastollisten tekijöiden, paikallisten materiaalien ja sosiaalisten todellisuuksien varaan. Yksiulotteinen kansainvälinen rakentamistapa olettaa kaikki kulttuurilliset erot mitättömiksi. Vaikka japanilainen metropoliitti ja argentiinalainen maanviljelijä ovatkin biologisilta tarpeiltaan samanlaisia, on edesvastuutonta olettaa, että edellä mainittujen henkilöiden elämismaailmat ja kokemusmaailmat olisivat samanlaiset. Paikan ja kulttuurin erityispiirteet tulisi huomioida ja reagoida rakennussuunnittelussa lähtöasetelmiin sopivalla

tavalla. Esimerkiksi Suomen kaltaisissa äärimmäisissä kosteusolosuhteissa tasakattoiseen taloon liittyy haasteita. Harjakatot ovat vakiintuneet Pohjoismaissa tarpeen sanelemana. Perinnerakentaminen perustuu sukupolvilta periytyneeseen tietoon ja viisauteen, joka ei ole siirtynyt eteenpäin syyttä.

Arkkitehti ja arkkitehtuurin teoreetikko Christian Norberg-Schulz(1980) luettelee kansainvälisen tyylin yhdeksi syyksi nykypäivän rakennetun ympäristön paikattomuudelle. Kansalliset, alueelliset ja paikalliset erot rakentamisessa korvattiin yhdenmukaisuudella, jonka periaatteita tuli noudattaa maasta, alueesta ja paikasta riippumatta. Mies van der Rohen Barcelonan paviljongin vapaasti virtaavaa tilaa ja avointa pohjakaavaa sovellettiin suuren mittakaavan asuinalueiden ja kaupunkien suunnitteluun. Norberg-Schulzin mukaan uudenlaisia asuinalueita suunniteltiin jo 1920- ja 1930-luvuilla jatkuvaksi tilaksi siten, että laatamaisten rakennusten välinen tila muistutti Barcelonan paviljongista tuttua avointa pohjakaavaa. Uudenlaisia asuinalueita vaivasi mittakaavojen sekavuus, joka on sittemmin yleistynyt modernismin vitsaukseksi. Tilaohjelmaa, joka toimi pienessä mittakaavassa, sovellettiin suuren mittakaavan aluesuunnitteluun, miettimättä tarkemmin seurauksia. Kansainvälistä tyyliä vaivasi mittakaavojen sekavuuden lisäksi ideologinen köyhyys. Massatuotetut yksinkertaiset rakennukset korvasivat pitkän perinteen koristeelliset rakennukset. Esikuvina toimivat modernismin mestariteokset, jotka olivat kuitenkin pientaloja kuten Le Corbusierin Villa Savoye (1928–1931) ja Mies van der Rohen Villa Tugendhat (1930). Kun näiden talojen viitoittamaa modernia muotokieltä sovellettiin asuinalueiden suureen mittakaavaan, tapahtui Norberg-Schulzin mukaan outo käänkösvirhe: modernit muodot suuressa mittakaavassa johtivat steriilin monotoniseen rakennettuun ympäristöön. (Norberg-Schulz 1980, 194–195.)

Elementtirakentaminen yleistyi Saarikankaan mukaan Suomessa 1950-luvulla ja vakiintui pääasialliseksi asuntorakentamisen tuotantomenetelmäksi 1960-luvulla (Saarikangas 2002b, 340). Elementtitekniikka nopeutti rakentamista ja mahdollisti sarjatuotannollisten metodien soveltamisen asuntorakentamiseen. Nykyaikana arkkitehtisuunnittelu pohjautuu usein toistuviin vakiintuneisiin pohjakaavoihin. Julkisissa laitoksissa vakiintui niin sanottu *sellikonttori-järjestelmä*. Järjestelmässä rakennuksen sisätilat järjestetään vankiloiden, vierastojen, hotellien ja sairaaloiden tapaan pitkän ikkunattoman käytävän ympärille siistiin riviin. Käytävän molemmin puolin on usein lähestulkoon identtisiä huoneita. (Saarikangas 2006, 29.) Myös suomalainen moderni asuntotuotanto perustuu kerrostalojen osalta pitkälti samaan sellikonttorimaiseen pohjakaavaan. Pahimmassa tapauksessa asuntojakaumakin on yksipuolinen ja käytävän molemmin puolin on kymmeniä, ellei satoja, identtisiä pimeitä yksiöitä. On sanomattakin selvää, ettei sellikonttori-järjestelmä ole luontevin tapa järjestää tilaa asuntotuotannon tarkoituksiin. Toisistaan vieraantuneet asukkaat elävät ja potevat

henkistä kodittomuutta kylmissä ja vieraannuttavissa asunnoissaan. Nykypäivän merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, syrjäytyminen, voidaan yhdistää asuintilojen tilallisiin ongelmiin.

Standardointi ja elementtirakentaminen omaksuttiin Suomessa sotien jälkeisenä aikana, jolloin jälleenrakentaminen ja väestönkasvu ajoivat rakentamista. Yhdennukaistaminen ja rakentamisen tehostaminen olivat tuolloin välttämättömiä, jotta kasvavan kansan lisääntyvään asuntokysyntään kyettiin vastaamaan. Elementtilähiöt ja pientaloalueet rakennettiin nopealla aikataululla. Toisin sanoen tarkoituksiperät olivat oikeat ja tilanteeseen reagoitiin ainoalla tavalla, johon silloinen teollistuva kansantalous kykeni. Universaali paikattomuus ja rakentamisen arkkitehtoninen mitänsanomattomuus yleistyivät tuona aikana. Sitten Suomi on kehittynyt ja vaurastunut kaikilla mittareilla ja väestönkasvu on hidastunut. Nykypäivän rakentamista tulisi kehittää eteenpäin tavalla, joka vastaa kansan eksistentiaalisiiin tarpeisiin biologisten tarpeiden lisäksi. Merkityksellinen rakennettu ympäristö parantaa elintasoja, inspiroi kansaa ja nostattaa mielialaa. Paikkasidonnainen ja arkkitehtonisesti korkeatasoinen rakennettu ympäristö on nähtävä ihmisoikeutena.

Kriittisyys teknistä rakentamista kohtaan

Historioitsija ja arkkitehtuurin teoreetikko Kenneth Frampton kirjoitti ensimmäistä kertaa kriittisestä regionalismista esseessään *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance* vuonna 1983. Esseessä avataan ajattelutapaa ja suunnitteluperiaatetta kuuden näkökohdan kautta. Frampton väittää, että arkkitehtuurin rajoittunut ilmaisukyky on modernin ajan oire, jonka on mahdollistanut teknologinen kehitys.

Framptonin mukaan teknologinen kehitys on asettanut raamit ja ehdot nykypäivän rakentamiselle ja kaupunkisuunnittelulle. Liikenneverkot ja maankäytön investointi rajoittavat modernia kaupunkisuunnittelua siinä määrin, että urbaani arkkitehtuuri jää puristuksiin markkinavoimien ja yhteiskunnan sosiaalisten voimien väliin. Nykypäivän arkkitehtuuri sijoittuu akselille, jonka toisessa päässä on markkinavoimien sekä tuotannon ohjauksessa tapahtuva ja näitä voimia ilmentävä "high tech"-arkkitehtuuri ja toisessa päässä arkkitehtuuri, joka pyrkii peittämään nämä ankarat voimat korvaavan julkisivun taakse. (Frampton 1983, 17.)

Miellyttävät ja intiimit 1800-luvun kaupunkimiljööt ovat Framptonin mukaan saaneet väistyä 1960-luvulta eteenpäin suurimittakaavaisen megalopolis-kaupunkikehityksen eli korkeiden tornitalojen ja kiemurtelevien moottoriteiden tieltä. Vielä 1900-luvun puolivälissä kulttuurin ja sivilisaation välinen vuoropuhelu mahdollisti urbaanin rakenteen kehityssuunnan suunnittelun. Megalopolis voidaan nähdä universaalin globaalin sivilisaation

riemuvoittona, ja sen synnystä on seurannut paikallisten kulttuurien väistyminen takalalle. Valistuksen ajasta alkaneen rationaalisen hyödyn tavoittelun seurauksena hyötyarvosta on Framptonin mukaan tullut merkityksen korvaaja. (Frampton 1983, 17.)

Frampton esittää, että arkkitehtuurin alalla tulisi ottaa arrière-garde uudeksi, avant-gardea kestävämmäksi, lähestymistavaksi. Arrière-garde kääntyy Suomen kielessä jälkijoukoksi, kun taas avant-gardella tarkoitetaan etujoukkoa. Ideologinen irtautuminen modernismiin ja post-modernismiin toimintaperiaatteista vastaisi hänen mukaansa paremmin sekä nykyihmisen että luonnon tarpeisiin. Arrière-garde on etäännyttä valistuksen ajan teknologian optimoinnista ja post-modernismiin liittyneestä esiteollisen ajan muotoaiheiden romanti-soinnista. Kriittinen arrière-garde voi Framptonin mukaan synnyttää vastustuskykyistä ja kulttuuri-identiteettiä vahvistavaa arkkitehtuuria, joka samalla hyödyntää modernisaation ja teknologian mahdollisuuksia. (Frampton 1983, 20–21.)

Arrière-garde yhdistyy kriittiseen asenteeseen Framptonin popularisoimassa *kriittisessä regionalismissa*. Kriittinen regionalismi tekee pesäeron konservatiivisiin menettelytapoihin kuten populismiin ja regionalismiin kriittisellä ja avoimella asenteella. Paikallinen kulttuuri otetaan kriittisessä regionalismissa huomioon unohtamatta universaalien sivilisaation ja modernisaation saavutuksia. Kriittisen regionalismin arkkitehtuurin pyrkimyksenä on etsiä tasapaino globaalien sivilisaation menettelytapojen ja paikan erityispiirteiden välille. Ilman kriittisyyttä regionalismi on dogmaattinen ja ehdoton aatesuunta, johon liittyy usein kapinallinen asenne modernisaation yhdenmukaistavaa vaikutusta kohtaan. Regionalismissa taistellaan ulkopuoliseksi koettua globalisaatiota vastaan ja arkkitehtuurissa ylläpidetään paikallista rakentamista toisintamalla paikallisia arkkitehtonisia aiheita nykyajan rakentamisen keinoin. Kriittisessä regionalismissa pyritään välttämään kitchiksi pelkistyvää arkkitehtuuria ja hyväksymään modernismin tuomat teknologiset innovaatiot, kuitenkin antamalla niiden määrittellä arkkitehtuurin laadullisia, funktionaalisia, sosiaalisia tai materiaalisia ulottuvuuksia. (Frampton 1983, 20–22.)

Moderni kaupunkisuunnittelu on Framptonin mukaan kriisiytynyt, koska maankäytön jyvitys ja liikennejärjestelmät sanelevat urbaanin ympäristön suunnittelua, jonka seurauksena kaupunkien yksilölliset identiteetit sekoittuvat toisiinsa. Tämä kehitys johtaa ajan myötä kaupunkien historiallisten ja paikallisten ominaisuuksien hämärtymiseen tai suoranaiseen katoamiseen, joka aiheuttaa paikattomuuden tunnetta. Frampton nostaa esiin Martin Heideggerin esseen *Rakentaa asua ajatella* vuodelta 1954, jossa Heidegger käsittelee tätä universaalista paikattomuutta. Heidegger esittelee käsitteensä "raja" paikkojen ja tilan konkreettisen rakenteen määrittäjänä. Oleminen ja asuminen, sanan todellisessa eksistentiaalisessa merkityksessä, on mahdollista ainoastaan alueella, joka on selkeästi rajattu tila eli paikka. Heideggerin mukaan vain selkeästi rajatussa paikassa paikan fenomenologisen olemuksen

voi kokea ja paikassa voi asua. Tämä asumisen ja olemisen mahdollistava paikan kokemus on Framptonin mukaan yhä vaikeampaa muuttuvassa kaupunkitilassa, jossa paikattomuus rehottaa. Vain selkeästi rajatussa paikassa voi rakentaa siten, että rakennus kuuluu paikkaansa, tukeutuu maaperäänsä ja ympäristönsä ominaisuuksiin. Juuri tällainen kuuluvuuden tunne puuttuu rakennuksilta ja niiden asukkailta, jos paikattomuuden annetaan vallata elintilaa. Modernin suurkaupungin universaali paikattomuus on seurausta sen rajattomuudesta ja jatkuvasta muutostilasta. (Frampton 1983, 24–25.)

Kriittinen regionalismi perustuu suoran keskustelemaan luontosuhteeseen, joka Framptonin mukaan eroaa lähtökohtaisesti modernin avant-garden abstraktista ja formalistisesta luontosuhteesta. Avant-garden luontosuhde perustuu luonnon optimoimiseen ja maankäytön tehostamiseen. Modernissa rakentamisessa usein jyrätään puskutraktoreilla tontin epätasainen topografia ja suunnitellaan tasamaalle. Frampton yhdistää tämän käytännön osaksi universaalista paikattomuutta luovaa prosessia. Kriittisessä regionalismissa rakennetaan luontoa kunnioittavalla tavalla, joka on vastakohta modernismin maankäyttöä optimoivalle ja luontoa dominoivalle käytännölle. Framptonin mukaan tontin epätasaisen topografian tasoittaminen on teknokraattinen ele, joka ei palvele paikkaa, rakennusta tai sen asukkaita, ainoastaan rakennuttajan rahapussin nyörejä. Tontin pengerrys siten, että topografian tasoerot säilytetään ja paikan erityispiirteet jätetään näkyviin, on edellä mainittua hienostuneempi käytäntö ja toimii paikan “kultivoitina”, jota kriittisessä regionalismissa pyritään edistämään. Tontin kultivoinnin kautta paikallinen kulttuuri, maaperän ja maatalouden ominaisuudet ja historiallisuus tulevat osaksi suunnitteluprosessia, jotta tämä paikan kerroksellisuus saadaan näkyväksi konkreettisella tavalla. (Frampton 1983, 26.)

Tontin topografian lisäksi paikallinen rakennuskanta, ilmasto- ja valo-olosuhteet tulisi Framptonin mukaan ottaa huomioon rakennuksen suunnittelussa. Kriittiseen regionalismiin kuuluva luonnollisten ja paikkasidonnaisten muuttujien huomioiminen on lähtökohtaisesti modernisaation teknologista optimointia vastustava käytäntö. Frampton mainitsee aukotuksen ja ikkunoiden suunnittelun yhtenä arkkitehtuurin oivallisimmista keinoista tuoda paikalliset valo-olosuhteet ja luonto osaksi rakennuksen sisätiloja. Juuri luonnonvalon määrä aukotuksen suunnittelussa vaikuttaa keinotekkoisten valonlähteiden tarpeeseen ja siten myös rakennuksen atmosfääriin. (Frampton 1983, 26–27.) Suomen olosuhteissa ikkunoiden kautta tapahtuva ilmanvaihto on harvinaista, mutta erityisesti kuumempiin ja trooppisempiin ilmastoihin suunniteltaessa myös tuuletus ja varjostus voidaan ratkaista suunnittelun keinoin.

Frampton nostaa kirjassaan *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture* (1995) tektonisuuden yhdeksi arkkitehtuurin kokemuksellisuutta voimistavaksi ulottuvuudeksi. Tektonisuudella Frampton viittaa

antiikin Kreikan puuseppää tai rakentajaa merkitsevistä sanasta *tekton* johdettuun poeettiseen toimintaan, joka tarkoittaa käsityöläisen työtä kaikkien koviin materiaalien paitsi metallien parissa (Frampton 1995, 4). Laajemmin ymmärrettynä arkkitehtuurin tektoninen ulottuvuus viittaa rakenteiden ja materiaalien esteettiseen käsittelyyn ja yhdistelyyn. Itse näen puurakenteiden tektonisuuden hirsirakentamisessa ja hirsiliitoksissa historiallisesti tärkeänä osana suomalaista rakennuskulttuuria, jonka kautta suomalainen kriittinen regionalismi voi hakea konkreettisia ilmaisumuotoja myös modernissa rakentamisessa.

Frampton korostaa modernisaation roolia ihmisen aistien vieraannuttamisessa, kylmien ja läpitunkemattomien pintojen kuten teräksen, lasin ja muovien dominoidessa rakennettua ympäristöä. Käsinkosketeltavuus eli taktiilisuus on osa kriittisen regionalismin aisteja osallistavaa materiaalisuutta, joka pyrkii eroon modernisaation silmäkeskeisyyden ylivallasta. Rakennetun ympäristön kokonaisvaltainen kokeminen vaatiikin Framptonin mukaan kaikkien aistien osallistamista. Perspektiivi on määritelmällisesti keskitettyä näkemistä, joka vaatii komplementaaristen aistien, kuten hajun, kuulon ja maun tietoista vaimentamista. Tämän näkökeskeisen kokemisen seurauksena ympäristön suurempi kokeminen tukahtuu. Tämän tietoisesta kokemuksellisuuden rajoittamisesta Frampton rinnastaa Heideggerin ajatukseen “läheisyyden kadottamisesta”. Vastatessaan läheisyyden kadottamisen aiheuttamaan kokemuksellisuuden köyhtymiseen, kriittinen regionalismi ehdottaa kosketuksen palauttamista rakentamisen poetiikkaan. (Frampton 1983, 28–29.)

Kriittisessä regionalismissa paino on visuaalisuuden lisäksi taktiilisuudella, jonka seurauksena toisiaan täydentävillä aistimuksilla kuten luonnonvalon monitasoisuudella, kuumuuden, kylmyyden, ilmankosteuden ja ilmavirtojen vaikutuksilla, tuoksuilla ja akustiikalla sekä pintatekstuuriin ja lattiapintojen rikastuttavilla vaikutuksilla arkkitehtuurin kokeminen voimistuu (Frampton 2007, 327). Taktiilisuudella ja tektoniikalla on yhdessä kyky vastustaa teknisen rakentamisen silmäkeskeisyyttä samaan tapaan kuin arkkitehtuurin paikkasidonaisuudella voidaan vastustaa globaalin modernisaation yhdenmukaistavaa vaikutusta (Frampton 1983, 29)

Arkkitehti ja arkkitehtuurin teoreetikko Pekka Passinmäki kirjoittaa Framptonin (1983) esseestä *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance* väitöskirjassaan *Arkkitehtuurin uusi poetiikka* (2011). Passinmäen mukaan Framptonin suhtautuminen ei ole ehdottoman kielteinen modernin maailman teknis-kaupallista asennetta kohtaan. Itse asiassa Frampton ottaa huomioon nykymaailman kaksijakoisuuden, jossa tiede, tekniikka ja kaupallisuus ovat erottamaton osa arkista elämismailmaamme, jonka perustaksi olisi kuitenkin löydettävä teknistä maailmankatsomusta kestävämpi merkityspohja. (Passinmäki 2011, 106.) Framptonin esseessään viitoittama kriittinen regionalismi on nähdäkseni erityisesti ideologinen suuntaus, jossa etsitään vastausta nykymaailman

rakennetun ympäristön merkityskatoon. Tekniseltä maailmankatsomukselta on turha yrittää paeta, mutta teknisen rakentamisen tueksi arkkitehtuuri olisi hyvä perustaa paikan, luonnon ja kulttuurin erityispiirteiden varaan, jotta rakentamisen paikattomuus saataisiin korvattua alkuperäisemmällä ja poeettisemmalla lähestymistavalla. Ihminen haluaa juurtua paikkaan, jonka kokee arvokkaaksi ja merkitykselliseksi, joten tämän luonnollisen ja inhimillisen prosessin edesauttamiseksi tulisi arkkitehtisuunnittelussa keskittyä merkityksellisen arkkitehtuurin luomiseen, jossa paikka ja kulttuuri on otettu huomioon. Tämä edellyttäisi rakennuskulttuurin kehittämistä, Suomessa ja globaalisti, kestävämpään ja vähemmän kaupalliseen suuntaan.

Merkityksellinen rakennettu ympäristö

Modernin rationaalisen ajattelun filosofia René Descartesia pidetään kartesiolaisuuden isänä. Kartesiolaista rationaalisuutta on syytetty esineiden ja rakennusten mystisyyden, kauneuden ja voiman kieltämisestä sekä rationaalisen ja kvantifioidun hyödyn korostamisesta (Malnar & Vodvarka 2004, 179). Esineiden ja rakennusten mystiset ja maagiset ominaispiirteet ovat siis kartesiolaisessa ajattelussa toissijaisia niiden hyötyarvoon nähden. Kartesiolainen ajattelu voidaan yhdistää myös nykypäivän rakentamiselle tyypilliseen tapaan asettaa rakentamisen kvantitatiiviset arvot kvalitatiivisten arvojen yläpuolelle. Paikka ja rakentamisen reaktiivisuus paikan henkeen voidaan nähdä yhtenä tällaisena kvalitatiivisena tekijänä. Paikan erityispiirteiden kuten topografian, kasvillisuuden ja olemassa olevien rakennusten lisäksi paikkaan sisältyy myös vaikeammin määriteltäviä puolia, jotka voi kokea jopa mystisinä.

Nykyrakentamisen hengettömyys on osa laajempaa yhteiskunnallista ilmiötä, joka liittyy kartesiolaisen tilakäsityksen valjastamiseen maailmanlaajuisen modernisaation käyttötarkoituksiin. Ranskalaisen sosiologin ja filosofin Henri Lefebvren mukaan luonnon mytologinen sisältö tekee kuolemaa: myytit ovat muuttumassa, tai jo muuttuneet, fiktioksi, eräänlaiseksi negatiiviseksi utopiaksi. Jokainen haluaa pelastaa luonnon elämän lähteenä ja resurssina, koska sillä on spontaaniuden ja lapsuuden tavoin voima pitää meitä vallassaan muistojen välityksellä. Silti kaikki merkit viittaavat siihen, että teollisen maailman vaiheittainen kehitys johtaa luonnon vahingoittumiseen. Tuotannolliset voimat muuntavat luonnon pelkäksi raaka-aineeksi, jolla tuotetaan tilaa tuotannollisten voimien tarpeisiin. (Lefebvre 1991, 31.) Teknologian sokea ihannoiminen ja merkityksistä riisuttu talousohjattu rakentaminen, jossa tehokkuus ja rakentamisen nopeus ovat ohjaavat pääperiaatteet, edesauttaa epäinhimillisten ja hengettömien asuinalueiden ja kaupunkien syntyä, joka ilmiönä johtaa laajamittaisen eksistentiaalisen kodittomuuden yleistymiseen. Ihmisen henkinen

hyvinvointi vaarantuu konemaisissa rakennuksissa, joiden kiiltävät ja kylmät pinnat eivät anna tarttumapintaa fyysisesti tai henkisesti.

Teknologisesta kehityksestä seurannutta arkielämän askareiden helpottumista pidetään yksinomaan positiivisena kehityksenä, mutta menetettiinkö vanhojen elämäntapojen ja rytmien katoamisessa jotain ihmiselle luontaista? Kun ihmiselämä keskittyi maatalouskeskukseen ja pienempiin asumuksiin, oli arkisella toiminnalla aina jokin tarkoitus, joka teki arjesta merkityksellisen. Käsityö kuului arkeen yhteiskuntaluokasta riippumatta: vaikka palvelijat hoitivat rikkaimpien kotitöitä, oli käsillä tekeminen ja luontosuhde suuri osa jokamiehen ja -naisen arkea. Selviytyminen Suomen olosuhteissa vaati työtä ja vaivannäköä jo pelkän kodin lämmityksen suhteen. Puulämmitteinen tulisija oli asumisfunktion ytimessä, jonka ympärille arkitoiminta ja sosiaalinen kanssakäyminen rakentuivat. Polttopuut itsessään vaativat pitkällisen tuotantoprosessin: puu kaadettiin metsässä, sahattiin, pilkottiin kirveellä, kuivatettiin ja vasta sitten polttopuut olivat valmiita tulisijaan. Ruuanlaiton suhteen piti nähdä vaivaa, oli se sitten omavaraisista lähteistä tuotettua, metsästettyä tai ostettua. Peseytyminen vaati vedenkantoa ja saunan lämmittämistä. Saunomiseen liittyvät toimenpiteet rytmittivät arkea ja tekivät peseytymisestä rituaalimaista. Arkiset toiminnot värjivät asumisen arkea ja samalla toivat konkreettista sisältöä elämään, jota oli mahdotonta kyseenalaistaa, koska kaikki arkitoiminta oli selviytymisen kannalta elintärkeää.

Valtaosa edellä mainitusta arkitoiminnasta on nykypäivänä joko automatisoitu tai mekani-soitu. Voiko arjen suoraviivaistamista pitää yksiselitteisen myönteisenä kehitysaskelena? Ihmisellä on myös tarve kokea kehollista yhteyttä paikkaan ja tilaan voidakseen elää kokonaisvaltaista elämää. Ihmiset eivät ole, teknokraattisesta elämäntyylistä huolimatta, mekaanisia yksiköitä. Seuraavassa luvussa kartoitetaan paikkasidonnaisen rakentamisen lähtökohtia. Paikkasidonnaisen arkkitehtuurin voi nähdä antiteesinä nykyajan teknologisen rakentamisen hengettömyydelle ja paikattomuudelle.

LUKU II

Paikan henki

Talo on fyysinen, käsinkosketeltava ja konkreettinen rakennelma, jolla on syvälinen vaikutus ihmisen henkiseen elämään ja mielikuvitukseen. Talo on myös koti, eksistentiaalinen olio, joka sisältää asukkaan oman tunnelatauksen ja muistijälkiä sekä usein myös aiempien sukupolvien jälkeensä jättämiä ajallisia kerrostumia. Lapsuudenkotiä kohtaan tunnettu nostalginen tunne voi kajahtella meissä vielä pitkälle aikuisuuteen ja mahdollisesti jopa vanhuuteen, ainakin jos muistoja vaalitaan. Tämä muistojen kultaaminen ja uneksinta seuraa mukana, kun muutamme paikasta ja kaupungista toiseen. Mitkä ovat ne ominaisuudet, jotka edesauttavat kultaamaan muistoissamme tietyt paikat ja rakennukset vahvemmin kuin toiset?

Gaston Bachelardin mukaan talon kallisarvoisin anti on sen kyvyssä antaa uneksinnalle turvasatama, jossa uneksijalla on rauhaista paikka uneksia (Bachelard 2003, 79). Bachelard tarkoittaa sitä, että paikat, joissa voimme uneksia, jäävät elämään henkilökohtaisissa muistoissamme. Millainen sitten on koti uneksinnalle? Ensinnäkin mielestäni Bachelardin uneksijan kodissa tulisi olla aisteja ja mielikuvitusta stimuloivia tiloja, joissa uneksijalla on mahdollisuus uneksia. Kun asunto on kokoelma meluisia, pimeitä ja ahtaita tiloja, ei uneksinnalle ole sijaa. Elintilasta kumpuavien ongelmien lisäksi nykypäivän elämäntyyli ja arjen hektisyys voivat vaikeuttaa uneksintaa. Oikeanlainen tila uneksinnalle voi löytyä luonnon helmasta. Koti luonnonympäristön äärellä antaa enemmän tilaa uneksinnalle sekä yhteyden maahan ja taivaaseen, joka vapauttaa aistit ja mielikuvituksen. Ihminen on aina pitänyt luonnollista ympäristöä rakennettua ympäristöä miellyttävämpänä. Joy Monice Malnar ja Frank Vodvarka esittävät kirjassaan *Sensory Design* tutkimustuloksia, joiden mukaan metsän tai järven äärelle rakennettu mökki on kaikkein miellyttävin elinympäristö eli

“pieni rakenne luonnollisessa miljöössä” (Malnar & Vodvarka 2004, 99). Myös kaupunkiympäristössä puistoalueet lisäävät viihtyisyyttä ja asukkaiden asumistyytyväisyyttä. Luontoyhteys on perustavanlaatuisen inhimillinen tarve, joka on tärkeää ottaa huomioon arkkitehtuurisuunnittelussa.

Modernin arkkitehtuurin historiassa on useita esimerkkejä luontoa syleilevistä kodeista, joissa Bachelardin uneksija löytäisi kaipaamansa turvasataman. Esimerkillisin moderni koti, Frank Lloyd Wrightin Fallingwater, kanavoi paikan henkeä luontoa kunnioittavalla tavalla. Vuonna 1935 suunniteltu ja vuosina 1936–1939 rakennettu Fallingwater on Frank Lloyd Wrightin tunnetuin rakennus ja maailman tunnetuin moderni koti (McCarter 1994, 4). Fallingwater on kuuluisa siksi, että se reagoi paikkaan omaperäisellä ja harmonisella tavalla hyödyntäen paikan erityispiirteitä: metsää, virtaavaa vettä ja topografian vaihteluita. Ilman luonnonvaraisen paikan ja rakennuksen vuoropuhelua Fallingwater menettäisi valtaosan alkukantaisesta voimastaan. Nimensä rakennus on saanut tontin halki kulkevasta purosta, joka muuttuu pieneksi vesiputoukseksi paikalla, jonka virtaavan veden ylle Wright halusi rakentaa mestariteoksensa.

Talon liuskekivipintainen sisäosa juurruttaa rakennuksen maaperän kallioon, josta ulkonevat parvekkeet kurottavat ulospäin vesiputouksen päälle. Rakennuksen dramaattisesta ensivaikutelmasta huolimatta rakennus istuu luontevasti paikkaansa lehmusten ja vesiputouksen äärelle. Orgaaninen ulkomuoto ei suoraan viittaa luonnonmuodostelmiin, mutta materiaalien, kuten liuskekiven ja puun, käyttö juurruttaa rakennuksen paikkaansa luonnon keskelle. Suunnittelun kantavana ajatuksena ja lähtökohtana oli Wrightin inspiroituminen virtaavasta vedestä lehdon keskellä. Ilman vesiputouksen hengellistä ulottuvuutta ja metsän rauhoittavaa vaikutusta rakennus ei olisi onnistunut vaikuttavuudessaan ja poeettisuudessaan. Minusta juuri luonnollisen ja rakennetun ympäristön yhteisvaikutuksesta syntyy vaikuttavinta ja esteettisesti kokonaisvaltaisinta arkkitehtuuria. Tanskalaisen arkkitehdin Steen Eiler Rasmussenin mukaan Frank Lloyd Wright on Fallingwateria suunnitellessaan jatkanut paikan luonnonympäristöstä esiin nousevaa sommitelmaa, joka koostuu vaakasuuntaisista elementeistä ja suurista kivilohkareista laakson vihreässä huomassa (Rasmussen 1959, 76–77). Materiaalisuudessa korostuu kontrasti sileiden ja veistoksellisten betoniseinien ja rosoisten liuskekiviseinien välillä. Tämä rakennusmateriaalien välille luotu kontrasti on yhtä luonnollinen kuin laakson karkeiden kivipintojen ja joen virtaavan veden välinen kontrasti. Wrightin itsensä mukaan orgaaninen rakennus kasvaa kasvimaisesti ylöspäin maasta valoa kohti (McCarter 1994, 15). Fallingwater sopii luonnonvaraiseen topografiaan siluettinsa puolesta ja rakennus vaikuttaa kuin olisi kasvanut maasta, jossa rakennus istuu.

Paikkasidonnaisuus rakentamisessa

Paikalla voidaan tarkoittaa mitä tahansa kaupunkimaista tai luonnonmukaista ympäristöä. Paikkaan liittyvillä esteettisillä reaktioilla on juurensa ihmisen mentaalisessa hyvinvoinnissa. Malnarin & Vodvarkan mukaan esteettiseksi koetulla luonnonympäristöllä on positiivinen vaikutus ihmisen toimintakykyyn. Reagoimme positiivisesti paikkoihin, joissa voimme toimia kykyjemme huipulla. Tämä ikeikainen reaktio on vaikuttanut tiettyjen paikkojen suosimiseen muiden kustannuksella. Ympäristöt, jotka parhaiten mahdollistavat toiminnan, tulevat valituiksi asutuksen tarpeisiin. (Molnar & Vodvarka 2005, 97.) Kaupungit, kylät ja asutukset ovat kasvaneet orgaanisesti merkityksellisiin ja esteettisiin paikkoihin ajan saatossa. Yhteisöjen paikkaan liittämät merkitykset voivat vakiintua kollektiivisesti hyväksytyksi kulttuurilliseksi todellisuudeksi. Kulttuurillinen todellisuus voi edelleen konkretisoitua osaksi rakennuskulttuuria paikallisella ja kansallisella tasolla.

Malnarin & Vodvarkan mukaan kollektiivisen kokemuksen ja universaalin kokemuksen välillä on selvä ero. Kollektiivinen kokemus rakentuu paikallisuuden ja paikallisten kulttuurien varaan, kun taas universaali kokemus ei liity paikallisuuteen tai paikkaan. *Genius loci* (paikan henki) käsitteenä perustuu ihmisryhmien käsittämille kulttuurillisille todellisuuksille. Malnar & Vodvarka perustavat pohdintansa E.T Hallin teoriaan ”kontekstoinnista”. Matalan kontekstin rakentamisen ja korkean kontekstin rakentamisella välillä on eroja kulttuurisidonnaisuudessa ja suhteessa perinnetietoon. Korkean kontekstin rakennusperinne pysyy paikallisena, kun taas matalan kontekstin, universaaliin kokemukseen perustuva, rakentaminen on yleistettävämpää ja siirrettävämpää paikasta toiseen. (Molnar & Vodvarka 2005, 70–76.) Nykypäivän moderni rakentaminen on nähdäkseni suureksi osaksi matalan kontekstin rakentamista. *Genius loci* voi korkean kontekstin rakennusperinteen omaavissa kulttuureissa, joihin näkisin Suomenkin kuuluvan, perustua pitkälti ilmastoon, sosiaaliseen mukautumiseen ja materiaalien saatavuuteen, jotka yhdessä materialisoituvat alueellisena rakentamisena. Suomen kansanomaisen maatalousympäristö ja rakentamiskulttuuri muodostuivat vuosisatojen aikana edellä mainittujen voimien tuloksena.

Matalan kontekstin eli ”korkean tyylin” arkkitehtuurisuunnittelu ei Malnarin & Vodvarkan mukaan seuraa kulttuurillisia arvoja ja siten ei siirrä eteenpäin perinnetietoa samaan tapaan kuin korkean kontekstin rakentaminen. Kansanomaisen asuntorakentamisen suosio ja onnistumiset perustuvat sen kykyyn siirtää eteenpäin korkean kontekstin kuvastoa sekä sukupolvien takaista tietoa ja kokemusta. (Molnar & Vodvarka 2005, 77.) Suomalaisessa pientalorakentamisessa on edelleen vallalla perinteiset korkean kontekstin ratkaisut, jotka muistuttavat sukupolvien välisestä tiedonsiirrosta. Suurten rakennusliikkeiden vetämä suomalainen asuntotuotanto on ollut funktionalismin läpimurrosta lähtien matalan kontekstin rakentamista. Tyypillisessä asuntotuotannossa ei rakentamisen perinnetietoa oteta huomioon,

saati siirretä eteenpäin. Kuitenkin myös asuntotuotanto tulisi suunnitella paikka ja paikan luonto huomioiden, koska tällöin valjastetaan paikan juuret; tunnelmalliset ja henkiset vaikutukset osaksi rakennettua kokonaisuutta, jolla vahvistetaan arkkitehtonista kokemusta. Arkkitehtuurisuunnittelussa tulisi inspiroitua luonnosta ja pyrkiä rakentamaan harmoniassa luonnon kanssa, luonnon dominoimisen sijasta. Paikkaa tutkitaan arkkitehtonisen näkökulman lisäksi myös paikasta kumpuavien mentaalisten vaikutusten kautta. Fenomenologisen näkökulman lisäksi yhteiskuntatieteiden, sosiologian ja muiden humanististen tieteiden tutkimuskenttään kuuluu paikka mentaalisenä käsitteenä. Seuraavassa luvussa käsitellään paikkaa humanististen tieteiden tutkimuskohteena.

Paikka humanististen tieteiden tutkimuskohteena

Paikka voidaan ymmärtää käsitteellisesti monin eri tavoin. Arkkitehtuurin teorian käsitys paikasta ei ole ainoa tulkinta käsitteestä. Humanistisissa tieteissä on käsitelty paikkaa ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Päivi Granö (2013) avaa kirjassaan *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin* paikan merkitystä ranskalaisen historioitsijan Michel de Certeau kirjoitusten kautta. De Certeau yhdistää paikan kokemuksen ihmismieleen, jossa paikan kokemukseen sisältyy aina muisto jostakin toisesta paikasta. Sisäkkäiset paikan kokemukset kytkeytyvät toisiinsa tilallisesti ja ajallisesti. Tilallisia teemoja tulisi siis tarkastella kerronnallisuuden kautta. Paikka ei ole neutraali käsite samalla tavoin kuin tila. Paikka on käsitteenä merkityksellinen, tulkinnallinen ja ajallisesti kerrostunut. Tuottavana, eletynä ja koettuna sijaintina paikka määrittelee ja muokkaa ihmisen suhdetta maailmaan. (Granö et al. 2013, 68.) Paikka on käsitteellisesti erityinen ja merkityksellinen, siihen liittyy subjektiivisia tulkintoja ja merkityksiä. Paikan tulkinnassa tulisi korostaa lähiympäristön havainnointia kaikkien aistien: näön, kuulon, hajun, maun ja tuntoaistin kautta. Aistikokemukset vahvistavat myös maisemaan liittyvien muistojen syntymistä ja säilymistä. (Granö et al. 2013, 71.) Paikasta heräävät aistikokemukset voimistavat paikkaan kiinnittyviä muistikuvia. Aistikokemuksiin perustuvat muistijäljet herättävät paikkaan liittyviä muistoja ihmiselämän varrelta, jopa varhaislapsuudesta ennen kielitaidon kehittymistä. Aistikokemukset ovat merkittäviä paikan kokemuksen kannalta.

Humanistisessa maantieteessä keskitytään ihmisen elämissä maailman tutkimiseen. Keskiössä on ihminen subjektina, jonka toimintaa ja kokemusta tutkitaan yhteydessä luonnolliseen, rakennettuun ja elettyyn ympäristöön. Maantieteessä on perinteisesti sitouduttu yhteen todellisuuteen. Tämä lähestymistapa asetetaan humanistisessa maantieteessä kyseenalaiseksi ja sen sijaan painotetaan monitulkintaisuutta. (Haarni et al. 1997, 16.) Humanistisessa maantieteessä ei ole olemassa yhtä, kokevasta subjektista ja ihmismielestä riippumatonta, todellisuutta vaan, ilmiöitä tarkastellaan, fenomenologian tapaan, yksilön

kokemusten kautta. Tutkimusteemana ovat merkitykset, joita yksilöt liittävät paikkoihin. Humanistisen maantieteen keskeisin käsite on *paikka*. Paikka on tilallinen kokonaisuus, johon ihmisen elämämaailman merkitykset kiinnittyvät.

Maantieteestä poiketen paikkaa ei humanistisessa maantieteessä pidetä objektiivisena faktana, vaan ilmiönä, jonka merkityksellisyys on riippuvainen ihmisten kokemuksista ja inhimillisestä tulkinnasta. Merkityksellinen paikka kiinnittyy osaksi ihmistä, kun ihminen kokee kuuluvansa paikkaan. Tällöin kyse on *topofiliasta*, jolloin eletty tila herättää ihmisessä turvallisuuden tunteita, paikka koetaan omaksi ja se herättää myönteisiä tunteita. Myös vastakkainen tilanne on mahdollinen, jolloin puhutaan *topofobiasta*; paikasta, joka herättää voimakkaita kielteisiä tuntemuksia. (Haarni et al. 1997, 16–18.) Ihmiselämä rakentuu topofilian ja topofobian ympärille. Vältämme topofobiaa herättäviä paikkoja ja haudumme topofiliaa herättäviin paikkoihin. Koulukiusattu voi kokea topofobiaa koulurakennusta tai tiettyä koulun käytävää kohtaan, jossa kiusaamista on tapahtunut. Koti puolestaan on yleensä myönteinen tila, jossa kokee yhteenkuuluvuutta, turvaa ja viihtyisyyttä. Joissakin tapauksissa myös kotiin voi liittyä kielteisiä topofobisia tuntemuksia.

Humanistisessa maantieteessä ympäristökokemus jäsentyy topofilian ja topofobian lisäksi myös *osallisuuden* ja *sivullisuuden* käsitteiden avulla. Kun ihminen on liittänyt ympäristöön tilallisia merkityksiä, hän kokee osallisuutta ympäristön suhteen ja havaitsee ympäristön paikkana, merkityksellisenä tilana. Sivullinen ihminen tarkastelee samaa ympäristöä ulkopuolisesti henkisen etäisyyden päästä. Sivulliselle kyseinen ympäristö on geometrinen tila, jonka piirteitä hän tarkastelee ilman henkilökohtaista suhdetta tilaan. Hänelle paikka ei ole paikka, vaan pelkkä tila. (Haarni et al. 1997, 17–18.) Paikkaan voi liittyä myös identiteetti. Kun ihminen kokee paikan ainutlaatuisiksi muihin paikkoihin verrattuna, hän aistii *paikan oman identiteetin*. Alueella voi olla myös kollektiivinen identiteetti eli *ihmisten alueellinen identiteetti*. Tällöin ihmiset kokevat kollektiivisesti paikkaan kuulumisen kokemusta. Kollektiivisuuden taustalla vaikuttavat jaetut kokemukset paikasta, alueella asuvien ihmisten yhteinen historia, median muodostama kuva paikasta ja yksilölliset subjektiiviset kokemukset paikasta alueellisella tasolla. Kun kollektiiviset ja yksilölliset käsitykset paikasta kohtaavat, puhutaan *mielenmaisemasta*. (Haarni et al. 1997, 18–19.)

Alueellinen identiteetti on käsitteenä rinnakkainen *aluetietoisuuden* kanssa. Alueellinen identiteetti voidaan jakaa edelleen alueen identiteettiin ja ihmisten alueelliseen identiteettiin, jota voidaan kutsua myös aluetietoisuudeksi. Alueen identiteetti rakentuu alueen historian, kulttuurin, kielen, sosiaalisen rakenteen ja ilmaston varaan. Instituutiot toimivat aktiivisesti alueellisen identiteetin vahvistamiseksi, uusintamiseksi ja muuttamiseksi. Alueelliseen identiteettiin liittyy kertomus siitä “keitä me olemme” ja miten paikallisuus liittyy ihmisten tarinaan itsestään. Alue erottuu erityispiirteiden perusteella ympäröivistä alueista.

Aluetietoisuus on ihmisen kyky erotella alueita toisistaan, kokea yhteenkuuluvuutta muiden alueen asukkaiden kanssa ja toimia sopusoinnussa alueellisten tarkoituksien kanssa. Aluetietoisuudella on hierarkkinen rakenne. Hierarkian ensimmäisellä tasolla alueet toimivat maailmanlaajuisen reaalisuuden osana, joka käsittää koko maailman aluekokonaisuuden. Toisella tasolla on alueen liittyminen kansalliseen aluekokonaisuuteen, joka vaikuttaa suoraan kolmanteen, paikalliseen, tasoon. Kansallinen aluekokonaisuus voi suojata paikallista tasoa maailmantalouden, ensimmäisen tason, vaikutuksilta. Suomessa kansallinen aluejärjestelmä jakautuu edelleen kuntiin, maakuntiin, kyliin ja kaupunkeihin. Suomessa on täten mahdollista identifioitua samaan aikaan useaan eri tasoon aluejärjestelmän sisällä. (Riikonen 1997, 179–180.) Yhteiskunnallinen muutos vaikuttaa alueelliseen tasoon, jonka seurauksena alueisiin liitetyt paikalliset identiteetit ja aluetietoisuudet muuttuvat kansallisen aluekokonaisuuden muutosten seurauksena (Riikonen 1997, 181). Alueidentiteetti ja aluetietoisuus rakentuvat myös rakennetun ympäristön varaan. Kun päättävät elimet määrittävät historiallisia alueita ja rakennuksia purettavaksi, purkavat he samalla ihmisten alueellista identiteettiä. Alueellinen identiteetti auttaa ihmisiä juurtumaan paikkaan ja kokemaan yhteenkuuluvuutta alueellisesti.

Humanistisessa maantieteessä paikka on fyysisen ympäristön lisäksi mentaalinen konstruktio, merkityksellinen kokonaisuus, johon projisoimme eksistentiaalisia suhteita. Kokemus ja muisti osallistuvat paikan rakentamiseen, kun ihminen on osallinen eikä vain sivullinen, paikan suhteen. Identiteetti ja minuus syntyvät ajan ja paikan solmukohdassa (Haarni et al. 1997, 34). Paikka vaikuttaa syvästi ihmisen elämismaailmaan. Paikkakokemus on tärkeässä roolissa yksilön identiteetin muotoutumisessa lapsuudesta aikuisuuteen. Identiteetti rakentuu kollektiivisesti alueidentiteetin tasolla ja yksilöllisesti paikan oman identiteetin tasolla.

Paikan henki fenomenologisesti orientoituneen tutkimuksen näkökulmasta

Christian Norberg-Schulzin vuonna 1980 julkaistu teos *Genius loci. Towards a phenomenology of architecture* käsittelee paikan henkeä. Norberg-Schulz pohjaa teoksessa käsiteltävät teoriansa Martin Heideggerin fenomenologiaan ja kehittää Heideggerin ajatuksia paikkaan liittyen. Kirjassa eritellään ihmisen tekemien rakennelmien ja luonnon välistä suhdetta seikkaperäisesti. Tarkasteluaan Norberg-Schulz tukee runsaalla kuvituksella ja valokuvilla.

Tutustuttaessa paikkaan kysymykset paikan ominaislaadusta ja sen määrittämisestä nousevat keskiöön. Norberg-Schulzin (1980) mukaan jokaisella paikalla on oma yksilöllinen ominaislaatunsa, joka on “annettu”. Luonnollisen maiseman ominaislaatu on tapana kuvailla adjektiiveilla kuten jylhä, karu, hedelmällinen, uhkaava tai kutsuva. Tuntemukset

paikan hengestä ja läsnäolosta ovat lähtöisin paikan ominaislaadusta. Norberg-Schultz painottaa, että rakennuksen funktio vaatii funktiota vastaavan paikan ja funktioon soveltuvan ominaislaadun, jotta rakennus voi sopia paikkaansa. Ennen rakennushankkeeseen ryhtymistä suunnittelijan tulisi kysyä, *kuinka* maa, jolle rakennetaan, on ja miltä maa jalkojen alla tuntuu, *kuinka* taivas suhtautuu maaperään ja millainen valo paikassa vallitsee, *kuinka* paikka rajautuu ja mitkä ovat rajaavat elementit, joiden kautta paikan tilallisuus rakentuu. (Norberg-Schulz 1980, 14–15.)

Konkreettinen ymmärrys luonnosta on Norberg-Schulzin mukaan jaettavissa viiteen peruskategoriaan, jotka ovat *olevainen*, *järjestys*, *ominaishuonne*, *valo* ja *aika*. Fenomenologiasta tuttu käsite *olevainen* tai *olio* on ensimmäinen kategoria, joka kuvastaa paikkaan liittyvää konkreettista ja geometrista tilallisuutta. Toinen peruskategoria *järjestys* selittää paikan ja sen osien keskinäisiä tilallisia suhteita, ja sitä miten ne levittäytyvät maisemaan. *Ominaisluonne* ja *valo* liittyvät paikan atmosfääriin ja tunnelmallisuuteen, joista valo liittyy myös toiseen peruskategoriaan eli *aikaan*. Ajalliset rytmit luonnossa muuttuvat vuorokauden, viikon, kuukauden ja vuoden välisin vaihdoksin, joiden mukana myös valon luonne muuttuu suhteessa paikkaan. (Norberg-Schulz 1980, 32.) Norberg-Schulz kuvaa elämää liikkeeksi, jolla on suunta ja rytmi. Polku on elämän ja ajan symboli, jonka kautta aika konkretisoituu osaksi paikkaa. Toinen konkreettinen ajallinen symboli on keskus, johon polku johdattelee ja jossa liike sekä aika kivettyvät paikalleen ja pysähtyvät. Kaupunkiympäristössä katu ja tori ovat arkisia ajan symboleita, jotka mahdollistavat liikkeen ja ihmisten kokoamisen. (Norberg-Schulz 1980, 56.) Keskus, polku ja piiri ovat arkkitehtonisin termein kuvattuja yleisiä ja abstrakteja konsepteja, jotka auttavat hahmottamaan, miten Norberg-Schulzin luonnollisen ymmärryksen peruskategoriat konkretisoituvat osaksi paikkaa (Norberg-Schulz 1980, 61).

Peruskategoria, jota Norberg-Schulz(1980) kutsuu *olevaiseksi*, liittyy paikan luonnonvoimiin, maaperään, topografiaan ja kasvillisuuteen. Olevaiset ja olevaisten vuorovaikutussuhde maahan ja taivaaseen muodostavat paikan aineellisen kokonaisuuden. Olevaisia voiakin erotella edellä mainitun vuorovaikutussuhteen perusteella. Vuoret, kukkulat ja harjanteet liittyvät sekä maahan että taivaaseen. Korkeat maanmuodot nousevat tasamaalta kohti taivasta. Vuori on keskus, jossa maa ja taivas kohtaavat. Keskuksille on ominaista koota elementtejä puoleensa. Puu on toinen olevainen, jossa maan ja taivaan välinen vuorovaikutus konkretisoituu. Vuoresta poiketen puu on elävä organismi, jossa maan ja taivaan liitto saa lisämerkityksiä, koska puu on riippuvainen taivaan tuomista sateista. On ymmärrettävää, että primitiivisille sivilisaatioille puu symbolisoi koko luomakuntaa ja elämää. Vesi on kasvillisuuden tavoin elämää symboloiva elementti, joka sijoittuu maan ja taivaan väliin tilaan. Vesialueet tekevät paikasta erityisen ja antavat sille identiteetin. Vuoret,

kukkulat ja muut maanmuodot, kasvillisuus ja vesi ovat olevaisia, jotka tekevät paikasta merkityksellisen, jopa pyhän. Pyhät paikat eivät ole ihmisen valitsemia, vaan ne löydetään. Pyhistä paikoista muodostuu, löytämisen jälkeen, keskuksia, jotka auttavat paikkaan orientoitumista ja identifioitumista. (Norberg-Schulz 1980, 24–28.)

Kosminen järjestys, toinen Norberg-Schulzin(1980) luonnollisen ymmärryksen peruskategoria, liittyy olevaisten tapaan luonnonvoimiin. *Järjestys* perustuu auringon liikerataan ja ilmansuuntiin, jotka auttavat ihmistä orientoitumaan paikkaan. Eri puolilla maapalloa valitsevat erityyppiset kosmiset järjestykset jäsenyivät suhteessa päiväntasaajaan ja auringon tulokulmaan. Ilmansuuntiin liittyy kulttuurillisesti monenlaisia merkityksiä ja ilmansuunnat symbolisoivat eri asioita eri kulttuureissa. Pohjoismaissa auringon merkitys on vähäisempi kuin vaikkapa Välimeren maissa, joissa auringon noususuunta itä on perinteisesti symbolisoinut syntymää ja länsi laskusuuntana kuolemaa. Pohjoismaissa auringon kulkusuunnan sijasta taivaallinen etelä-pohjoinen akseli sai korostuneen merkityksen, joka kulki etelästä pohjoiseen päättyen Pohjantähteen. (Norberg-Schulz 1980, 28.)

Arkkitehtuurissa on usein kyse sisätilan ja ulkotilan välisestä suhteesta, joka puolestaan perustuu rakennuksen tai rakenteen avoimuuteen. Avoimuus määrittelee pitkälti myös paikan *ominaisuuteen*, joka on kolmas edellä mainituista Norberg-Schulzin(1980) viidestä peruskategoriasta. Paikan, tai tarkemmin sanottuna paikkaa rajaavan tilan, rajojen ja reunalueiden läpinäkyvyys, tai vastavuoroisesti kiinteys, määrittelevät tilan yhteyden ympäristöön. Umpinaisesti rajattu tila muodostaa eristetyn suojaataman, jolla ei ole vahvaa yhteyttä ympäröivään rakennettuun tai luonnonmukaiseen ympäristöön. Avoimemmin rajatulla tilalla on suora yhteys ympäristöön, jonka kanssa kommunikoida ja muodostaa merkityssuhteita. (Norberg-Schulz 1980, 63.) Luonnonmukaisissa ympäristöissä voi avoimempi lähestymistapa rakentamiseen soveltua tiukkaa rajausta paremmin. Tilan umpinaisen rajaaminen voi tulla kysymykseen tiheästi asutuilla kaupunkimaisilla alueilla.

Neljäs luonnollisen ymmärryksen peruskategoria *valo* on kaikkein aineettomin ja vähiten käsinkosketeltava. Valo on todellisuuden kokemisen perusta, joka mahdollistaa arkkitehtuurissa visuaalisuuden, värit ja varjot. Antiikin kreikkalaisille valo symboloi tietoa ja oppineisuutta. Kristillisessä perinteessä valo symboloi yhtenäisyyttä, ykseyttä ja rakkautta. Valo on yleisin luonnollisista ilmiöistä, mutta samalla valo-olosuhteet muuttuvat useammin ja enemmän kuin muut luonnolliset ilmiöt. Valo muuttuu päivittäin, viikoittain ja kuukausittain ilman pysyvää olomuotoa. Valo on kiinteästi kytköksissä luonnon ajallisiin rytmeihin. (Norberg-Schulz 1980, 31–32.)

Aika, luonnon ajallisina rytmeinä, on Norberg-Schulzin(1980) viides ja viimeinen luonnollisen ymmärryksen peruskategoriasta. Paikan kokemista ja paikkaa määrittäviä

luonnollisia elementtejä ei voi erottaa ajallisista rytmeistä, koska vuodenaajat vaikuttavat olevaisiin, kun vesi muuttaa olomuotoaan ja kasvillisuus muuttaa värejään ja tiputtaa leh-tiään. Aika vaikuttaa myös valoon auringonvalon määrän myötä ja kosmiseen järjestykseen auringonvalon tulokulman myötä. Vuodenaikoja seuraavat ajalliset rytmit vaikuttavat myös paikan ominaisuuteen, kun talven lumet hiljentävät luonnon ja sulkevat polut, näkymät ja kasvillisuuden valkoiseen vaippaansa, joka taas kesän myötä sulaa ja johtaa luonnon avautumiseen ja vilkkaaseen elolliseen liikkeeseen vihreässä asussaan. Aika on näyttäytynyt konkreettisesti osana kulttuureita, joissa vuodenaikojen ja ihmiselämän ajal-listen vaiheiden mukaan koordinoitiin erinäisiä rituaaleja. (Norberg-Schulz 1980, 32.)

Ihminen käyttää luomiaan rakennuksia visualisoidakseen ymmärrystään luonnosta. Kun ihminen kykenee visualisoimaan luonnonympäristön rakenteita, hän voi täydentää luonnonympäristöä paikkaan istuvalla rakennuksella. Toiseksi ihmisen tulisi pyrkiä symboli-soimaan ymmärryksensä luonnosta, jonka kautta ihminen tulkitsee *genius loci* symboli-sella tasolla. Kolmantena Norberg-Schulz(1980) mainitsee rakennuksen merkitysten koko-ajana, eräänlaisena mikrokosmoksena, joka ilmentää ympäristöstä koottuja merkityksiä. (Norberg-Schulz 1980, 57–58.) Norberg-Schulzin mukaan ihminen “vastaanottaa” luon-nollisen ympäristön ja saa luonnollisen ymmärryksensä, tietoisien pyrkimyksen tuloksena, ilmentymään rakennuksessa. Rakennuksilla ja asioilla on kyky “selittää” luonnollista ym-päristöä ja tuoda sen luonne ja piilotetutkin ominaisuudet ilmeisiksi. Rakentaessa luontoon ihminen käy läpi kolmivaiheisen toimintasarjan. Ihminen *visualisoi* ymmärryksensä luon-nosta, jonka avulla hän ilmentää saavuttamaansa eksistentiaalista jalansijaa. Eksistentiaa-linen jalansija saavutetaan rakentamalla nähdyn ja koetun perusteella. Luonnosta poimitaan vihjeitä rakentamisen suunnasta. Luonnon ehdottaessa suuntaa, rakennetaan polku, jos luonto ehdottaa rajattua tilaa, rakennetaan aukio. Kun ihminen on visualisoinut paikan luonnollisen rakenteen, ihminen voi *täydentää* luonnollista ympäristöä. Täydentämisessä on kyse luonnollisesta paikasta “puuttuvan” osan tai osien rakentamisesta. Lähestymistapa vaatii herkkyyttä havaita luonnon tilallisuus ja näkemystä siitä, miten paikkaa on mahdol-lista täydentää rakentamalla. Visualisoinnin ja täydentämisen lisäksi ihmisen tulee pyrkiä *symbolisoimaan* ymmärryksensä luonnosta ja itsestään. Koetut ja havaitut luonnolliset symbolit käännetään rakennettuun muotoon. Paikan luonnolliset erityispiirteet suunnitel-laan ilmentymään rakennuksessa symbolisesti. Näiden vaiheiden jälkeen ihmisen tulee “koota” ympäristössä kokemansa merkitykset ja luoda itselleen mikrokosmos, jolla konk-retisoida elämismaailmansa. Visualisoinnin, täydentämisen, symbolisoinnin ja kokoamisen kautta ihminen saa työkalut, jotka auttavat häntä juurtumaan paikkaan. Arkkitehtuurin pe-riimmäinen tarkoitus on muuttaa tontti paikaksi, joka tapahtuu edellä mainitussa

prosessissa, jossa selvitetään ja tuodaan esiin ympäristön sisältämät merkitykset. (Norberg-Schulz 1980, 16–18.)

Norberg-Schulzin (1980) keskeiset psykologiset funktiot *orientoituminen* ja *identifioituminen* suuntautuvat paikkaan ja mahdollistavat asumisen. Jotta ihminen kykenisi saavuttamaan “eksistentiaalisen jalansijan”, tulisi hänen pystyä orientoimaan itsensä tilassa. Ihmisen tulee tietää missä hän on ja ymmärtää suhteensa tilaan mentaalisesti. Tilallisuudeltaan selkeästi jäsentyneet paikat helpottavat orientoitumista ja siten asumista. Identifioituminen on orientoitumistakin tärkeämpi psykologinen funktio. Ihmisen tulisi kyetä identifioitumaan eli samaistumaan paikan kanssa, jotta hän pystyy asuttamaan paikan. Orientoituminen ja identifioituminen mahdollistavat asumisen, mutta ovat samaan aikaan itsenäisiä muuttujia suuremman yhtälön sisällä. Täten ihminen kykenee orientoitumaan paikan suhteen, vaikkei identifioituisikaan paikan kanssa. Todellinen paikkaan kuulumisen tunne herää vasta kun molemmat, orientoituminen ja identifioituminen, toteutuvat paikan suhteen. Norberg-Schulzin mukaan primitiivisissä yhteisöissä esiintyi pitkälle vietyä orientoitumista ja identifioitumista paikan suhteen, kun taas moderneissa yhteiskunnissa rakentaminen on keskittynyt orientoitumisen käytännölliseen puoleen ja identifioituminen jää vähemmälle huomiolle. Tämä on osasy modernin ihmisen vieraantumiseen omasta ympäristöstään. Kyseessä on uusi psykologinen olotila, jota primitiivisissä yhteisöissä ei koettu, mutta joka nykypäivän elinympäristöissä on liiankin yleinen. (Norberg-Schulz 1980, 18–22.)

Asettuminen on historiallisesti ollut Norberg-Schulzin(1980) mukaan ollut eksistentiaalinen käsite, joka oli monitahoisempi kuin pelkkä tontin ja rakentamisen kustannuksiin perustuva ekonominen suhde. Asettuminen nojaa kykyyn symbolisoida merkityksiä. Kun ihmisen luoma rakennettu ympäristö on ladattu merkityksillä, voi ympäristön kokea kodiksi. Edellä mainitut merkitykset kumpuavat luonnollisen ympäristön ja rakentajan oman elämäntilanteen ymmärryksestä. Rakentaminen perustuu Norberg-Schulzin mukaan ihmisen ymmärrykseen luonnosta, hänen eksistentiaaliseen tilanteeseensa ja rakentamispaikan luonnossa esiintyviin merkityksiin, joita hän voi symboloida rakentamalla. Jo varhaisten sivilisaatioiden rakentamisessa *konkretisoitiin* ymmärrys luonnosta. (Norberg-Schulz 1980, 50–51.)

Norberg-Schulz(1980) jaottelee luonnonympäristöt ominaisluonteen, mikrostruktuurien sekä identifioitumisen ja orientoitumisen psykologisten prosessien mukaan maisematyypeihin, joita ovat romanttinen, kosminen ja klassinen maisema. Pohjoismaat, Suomi mukaan lukien, kuuluvat romanttiseen maisematyyppiin. Romanttiselle maisemalle on tyypillistä metsämaisemat, ja kasvillisuudella on olennainen rooli maiseman jäsentymisessä. Horisontti ja valo-olosuhteet ovat kosmiseen ja klassiseen maisemaan verrattuna

monitahoisemmat. Taivas harvoin näyttäytyy kokonaisuudessaan ja auringonvalon matala tulokulma saa valon pilkahtelemaan puiden ja pilvien väleistä. Kosminen maisema on taivaan dominoimaa ja maaperä levittäytyy maisemaa yhdenmukaistaen horisonttiin. Monotoninen maanpinnan tekstuuri iskostaa maisemaan äärettömyyden tunnun. Kosmisiksi maisemiksi lukeutuvatkin aavikot, tasangot ja karut erämaat. Klassinen maisema on tyypillisimmillään Välimeren maissa kuten Kreikassa ja Italiassa. Klassinen maisema ei ole monotoninen kuten kosminen maisema, muttei myöskään yhtä monimuotoinen kuin romanttinen maisema. Klassinen maisema asettuukin näiden kahden ääripään, romanttisen ja kosmisen, väliin. Topografinen vaihtelevuus näkyy kumpuilevana tai vuoristoisena maastona, jota ei kuitenkaan peitä rosoiset tai yhtenäiset metsät, kuten romanttisessa maisemassa. (Norberg-Schulz 1980, 42–45.) Suomalaisessa mikrostruktuurien värittämässä romanttisessa maisemassa jokaisen kummun ja metsäaukean toisella puolella odottaa uusi pienoismaailmansa.

LUKU III

Suomalainen pihapiiri ja luonto

Luvun tarkoituksena on taustoittaa diplomityön kolmannen osan tapaustutkimusta. Pihapiirien historiallinen taustoitus tukee erityisesti soveltavan suunnittelun paikan analyysiä. Paikan analyysiä kutsutaan työssä topos-analyysiksi. Diplomityön kolmannen osan topos-analyysissä analysoidaan tapausesimerkkinä toimivan Ruutikkalan tilan ympäristö ja pihapiiri, johon suunnitteluosan tontti ja rakennukset sijoittuvat. Pihatyyppien historiallisen kartoituksen jälkeen pihapiirejä tutkitaan suhteessa paikkasidonnaisuuteen topos-analyysin avulla. Topos-analyysin paino on topografialla ja paikan erityispiirteillä suhteessa pihapiirityyppiin. Suhde luonnonympäristöön on yksi tärkeimmistä tekijöistä pihapiirin suunnittelussa. Suomalaiset pihatyyppit ovat syntyneet käytännön sanelemina ja ajan trendien ohjaamina. Suomalaisten pihapiirien historian tarkastelusta voi hakea inspiraatiota ja löytää aihioita myös modernien pihapiirien suunnitteluun.

Suomalaisen pihan historiaa

Pihapiirien tarkastelussa keskitytään Suomen historian pientalovaltaisiin pihapiireihin. Tarkastelu keskittyy avoimiin ja umpinaiisiin pihamuotoihin, jotka käsittävät Suomen pihapiirien kaksi päätyyppiä. Sekamuotoisia ja erikoisempia pihamuotoja ei tässä tarkastelussa käsitellä. Myöskään historiallisia kartanoita, linnoja, moderneja rivitalo- tai kerrostalopihoja ei työssä käsitellä. Pihapiirin käsitteen tarkastelun pääpaino on diplomityön suunnitteluosuuden taustoittamisessa. Tarkastelu keskittyy tapaustutkimuksen kannalta olennaisiin tekijöihin pihapiirien historiassa. Kansanrakentaminen on tärkeä osa suomalaista rakennusperinnettä, jonka toimintaperiaatteet ohjaavat pientalorakentamista vielä tänäkin päivänä. Toimintaperiaatteet muuttuivat vuosisatojen kuluessa pihatyyppien kehittyessä

orgaanisesti ja keskusjohtoisesti eri puolilla Suomea (Korhonen & Valonen 2006, 20). Maa- ja karjatalous olivat merkittävässä roolissa pihapiirien kehitystä ohjaavana toiminnallisena moottorina.

Suomen maatalousvaltainen historia on vaikuttanut kaikkeen politiikasta ja kaupunkisuunnittelusta taiteeseen, musiikkiin ja arkkitehtuuriin. Hitaan sentralisaation takia valtaosa suomalaisesta arkkitehtuurista rakennettiin suurten kulttuurikeskusten ja oppineen yhteiskunnan laidoille tai ulkopuolelle. Vielä 1950-luvun alussa suurin osa uusista rakennuksista rakennettiin maaseudulle (Saarikangas 2002b, 379). Edellä mainittu kehitys johti siihen, että Suomen historiassa rakennettiin paljon yksityisiä, pääosin puisia, asumuksia ja kyliä ja vähemmän julkisia rakennuksia. Suomalainen kansallismaisema usein samaistetaan maatiiloihin ja kyliin puisine kirkkoineen.

Suomen historian aikana useimmat kivistä ja tiilestä muuratut julkiset rakennukset rakennettiin ulkoisen vaikutuksen alaisena ja johdosta. Arkkitehtuurin ajanmukaisia tyyllisyyttä tuotiin Suomeen Ruotsin ja Venäjän kautta, mutta nämä tyypologiat olivat hitaita yleistymään varsinkin kaupunkikulttuurin ulkopuolella. Suomen miehityksen historia, vuoroin Ruotsin ja vuoroin Venäjän alaisuudessa, johti siihen, ettei suomalaisen arkkitehtuurin kansankieli päässyt kehittymään tasaisesti ajan kuluessa kuten monissa Etelä- ja Keski-Euroopan maissa. Kansallisten identiteettien ajoittainen sekoittuminen suomalaiseen arkkitehtuuriin johti siihen, että suomalaisen arkkitehtuurin todellinen polttopiste ja orgaanisen kehityksen keskus sijoittui maalaismaisemaan. Puun käytön suosio suomalaisessa rakentamisessa on voinut johtua arkkitehtonisen kehityksen painopisteestä maaseudulla. Vuosisatojen ajan pääosa suomalaisesta arkkitehtuurista rakennettiin käyttäen hirttä ja salvostekniikoita paljain puupintoinen, joissa pääosaa näytteli puun luonnollinen väri ja pintatekstuuri, jotka vanhenivat asukkaidensa mukana. Suomalaisen arkkitehtuurin rikkauden voi kokea kansallismaisemassa puurakenteissa, jotka syleilevät luontoa dialogissa paikan ja rakennuksen funktion kanssa.

Modernismin aikaan 1900-luvulla monet arkkitehdit jatkoivat tätä luonnonympäristön kunnioittamisen traditiota integraalisena osana rakentamista. Kansainvälisestikin arvostettu suomalainen arkkitehti Alvar Aalto korosti paikan ja luontoyhteyden tärkeyttä rakentamisessa. Aalto kuului myös orgaanisen arkkitehtuurin koulukuntaan ja hän käytti suunnittelussaan puuta innovatiivisin keinoin, jotka tuovat mieleen japanilaisen arkkitehtuurin, jota Aalto ihaili ja arvosti. Suomalaisessa ja japanilaisessa arkkitehtuurissa voi nähdä rinnakkaisuksia tavoissa, joilla rakennuksia sijoitetaan luonnonmaisemaan ja siinä kuinka tärkeässä roolissa puurakenteet ovat molempien kulttuurien arkkitehtuurissa. Ihmisten elintavoissa tapahtuneista muutoksista huolimatta puu on rakennusmateriaalina säilyttänyt suosionsa ja paikkansa suomalaisessa arkkitehtuurissa ja kansallismaisemassa.

Suomalaisen maalaismaiseman pihapiirit ovat historiansa aikana ottaneet monenlaisia muotoja käyttötarkoituksen ja paikan ehtojen mukaan. Maantieteellinen sijainti suhteessa ilmansuuntiin ja luonnolliseen ympäristöön määrittelee pihan viihtyisyyteen liittyviä seikkoja, kuten kuinka varjoisa, paahteinen tai tuulinen pihan ympäristö on. Myös muut maisemalliset seikat, kuten korkeuserot pihalla ja sen ympäristössä sekä paikan pienilmasto, eli pihan yhteydessä olevat metsät, pellot tai vesialueet, vaikuttavat pihapiirin muodostumiseen. Yhtä tärkeässä roolissa kuin sen maantieteelliset ominaisuudet ovat pihan ja sen rakennusten käyttötarkoitus. Nykypäivän Suomessa nämä käyttötarkoitukset vaihtelevat vakituisesta asumisesta loma- ja vapaa-ajan käyttöön, maataloudesta karjanhoitoon ja muihin liiketoiminnallisiin käyttötarkoituksiin.

Suomen historian pihapiirit ja pihapiirien järjestely ovat vaihdelleet ajan trendien, sosioekonomisten muutosten ja 1500-luvulta eteenpäin keskusjohtoisen säätelyn mukaan (Korhonen & Valonen 2006, 20). Pihapiirit kehittyivät Suomessa maatalojen ympärille ja eri pihatyypit ovat vaihdelleet suhteessa pihapiirissä harjoitettuun maanviljelyyn ja karjatalouteen. Maatiloille tyypilliset pihamuodot ovat kautta aikojen olleet avoimia, mutta umpinaiset pihamuodot alkoivat yleistyä eritoten Länsi-Suomessa 1600-luvulta lähtien. Umpipihan muodostumiseen maatiloilla vaikuttivat esikuvallisesti keskiajan linnat, kartanot ja pappilat. (Korhonen & Valonen 2006, 93.)

1900-luvulle tultaessa Suomessa oli pyrkimys maatilojen rakennusten määrän karsimiseen ja pihojen tehostamiseen yhdistelemällä useita toimintoja saman katon alle. Maatilojen rakennusten määrät vähenivät, mutta samalla rakennusten koot kasvoivat. Myös suorakulmaisuus pihojen järjestelyssä nähtiin ihanteellisena, kuitenkin umpipihan tiukkaan suljettuun muotoon pyrkimättä. Neliskulmaisuudesta huolimatta modernien maatilojen pihat ovat väljiä ja usein auki yhdeltä sivulta. (Ranta & Seppovaara 2006, 91.)

Maatilojen modernisointi tapahtui 1900-luvun teknologisen kehityksen ja maatalouden rationalisoinnin seurauksena. Samalla kun kaupungit ja asuntosuunnittelu kokivat rajuja muutoksia standardisoinnin ja modernismin saapuessa Suomeen, myös maaseudulla koettiin valtavia muutoksia. Maatilojen työjuhtina hevoset saivat vaihtua koneisiin ja samalla pihat muuttuivat olennaisesti tämän takia. Karjapihat vaihtuivat konepihoihin ja piharakennukset kasvoivat koneiden majoittamista varten. (Ranta & Seppovaara 2006, 92.)

Avoimet pihamuodot

Avopiha on perinteinen pihamuoto, joka oli yleinen Suomessa ennen isojakoa. Avopihatalot levittäytyivät pitkälti Itä- ja Keski-Suomen alueelle, mutta olivat yleisiä myös Lapissa ja Pohjanmaan pohjoisosissa. Länsi-Suomessa avopihat olivat harvinaisempia ja niitä esiintyi harvakseltaan erityisesti vuokratorpissa. Itä-Suomen avopihat ovat säilyneet muiden alueiden avopihvoja alkuperäisempinä, eheämpinä ja autenttisempina kokonaisuuksina. (Korhonen & Valonen 2006, 69.) Tärkein eri avopihatyyppiä jaotteleva tekijä oli pihojen aitaaminen, jonka perusteella voidaan erotella avopihan alatyypit tarhapiha, kenttäpiha ja kujaspiha. Toinen tärkeä avopihan alatyyppejä erotteleva tekijä oli pihojen järjestely säännöllisiin suorakulmaisiiin avopihoihin eli *suoristuneisiin avopihoihin* ja epäsäännöllisiin *hajapihoihin*. (Korhonen & Valonen 2006, 70.)

Hajapihat olivat nimensä mukaisesti hajanaisesti rakennettuja eikä pihapiirien rakennuksia sijoiteltu säännönmukaisesti. Epäsäännöllisyys hajapihoissa näkyi rakennusten sijoittelussa siten, että rakennukset olivat vaihtelevissa kulmissa toisiinsa nähden. Rakennusten sijoittelulla kulmittain toisiinsa nähden hyödynnettiin samalla paikan pinnanmuotoja. Lähestymistapa oli tarkoituksenmukainen ja luonteva pihan maaston kannalta. Tämä maaston hyödyntäminen korostui erityisesti kaupunki- ja kyläalueiden ulkopuolella. (Korhonen & Valonen 2006, 70.) Valtaosa avopihoista otti huomioon uuden ajan tavoitteet, 1700-luvun aatteelliset suuntaukset, ja pyrki suorakulmaisuuuteen, joka näkyi toisessa avopihatyyppissä eli suoristuneessa avopihassa. Rakennukset olivat hajallaan, mutta yhdensuuntaisissa rakennusriveissä tai suorakulmaisesti sijoiteltuina toisiinsa nähden. (Korhonen & Valonen 2006, 72.)

Rakennusten ja aitojen sijoittelun mukaan voidaan vielä jaotella avopihvoja useisiin hajapihan ja suoristuneen avopihan alakategorioihin kuten *kenttäpihaan*, *kujaspihaan*, *tarhapihaan* ja *keskusrakennuspihaan*, joista viimeiset kolme esiintyivät pääasiassa Itä-Suomessa (Korhonen & Valonen 2006, 75–87). Pohjoissuomalaisesta kenttäpihastakin on useita variaatioita aidoituksen puolesta kuten *aidaton kenttäpiha*, *ympärsaidallinen kenttäpiha* ja *karjakujallinen kenttäpiha*, joita kaikkia yhdistää Pohjois-Suomen poronkasvatus ja karjankulttuuri ja siihen liittyvät suuret asumakentät, joille rakennukset sijoiteltiin etäälle toisistaan (Korhonen & Valonen 2006, 75–79). *Kujaspihat* olivat yleisiä Itä-Suomessa ja nämä pihat saivat nimensä karjakujallisen navetan mukaan, joka koostui navetasta ja sen eteen muodostetusta aidoin rajatusta ja usein levenevästä *kujasesta*, karjan kulkureitistä ja oleskelutilasta, josta lähti aidoin rajattu *karjatie* laitumelle. Lehmien lypsy suoritettiin aidoin rajatussa kujasessa lehmisavun suojusta, ja eläimet saattoivat kesäisin yöpyä kujasessa navetan sijasta. (Korhonen & Valonen 2006, 80–82.)

Itäsuomalaisissa tarhapihoissa oli rajaava väliaita, joka erotti toisistaan karjapihan ja asuntopihan. Karjapihassa saattoi olla laiturille johtava karjakuja kuten kujaspihoissa, joiden rinnakkaisena rajatumpana versiona tarhapihoja voidaan pitää. (Korhonen & Valonen 2006, 84.) *Keskusrakennuspihat* olivat edellä mainittujen tavoin Itä-Suomessa yleisiä ja ne rakentuivat päärakennuksen ympärille, joka sijoitettuna keskelle piha-aluetta varustettiin läpikuljettavalla porstualla. Keskusrakennuspihat olivat yleensä kaksipihaisia päärakennuksen molemmin puolisine pihoineen. (Korhonen & Valonen 2006, 85–87.)

Avointen pihatyyppien topos-analyysi

Avoimia pihapiirejä yhdistää vahva paikkasidonnaisuus ja rakennusten vapaa järjestely. Paikan erityispiirteet voidaan säilyttää rakennusten arkkitehtonista ilmettä tukevinä elementteinä. Paikan pinnanmuodot huomioiden sijoitetut rakennukset luovat pihapiirin, jonka luonnollinen *Genius loci* voi olla olennainen osa kokonaisuutta. Puutarhat, kasvillisuus ja vihannestarhat voidaan punoa vapaasti rakennusten välisiin tiloihin, mikä luo mikrotason paikkoja pihapiirin sisälle ja reuna-alueille. Topografian mukaan rakentaminen on myös ekonomisempaa, kun maastonmuotoihin ei tarvitse tehdä rakentamisen takia suuria muokkauksia. Rakennusten aukotus ja näkymien hyödyntäminen helpottuu, kun rakennukset istuvat luonnonmukaisesti maastossa ja rakennukset voi orientoida vapaasti ilmansuuntien mukaan. Juuri näkymien ja paikallisten valo-olosuhteiden hyödyntäminen on tärkeä osa paikkasidonnaista arkkitehtuuria, johon avoimet pihapiirit soveltuvat luontevasti.

Norberg-Schulzin (1980) käsitteet orientoituminen ja identifioituminen liittyvät paitsi paikkaan, myös pihan järjestelyyn osana paikkaa. Orientoituminen tapahtuu maamerkkien, polkujen, luonnonmuotojen ja rakennusten kautta, jotka auttavat asukasta suuntaamaan tilassa. Avopihoille on tyypillistä hajanainen rakennuskanta, joiden ympärille ja väleihin jää kasvillisuusvyöhykkeitä, kiviä, peltoja ja puita. Orientoituminen on avopihassa mahdollista suhteessa sekä luontoon että rakennuskantaan.

Suomen luonto on monimuotoista ja kasvillisuusvyöhykkeet moninaisia. Keski-Suomen harjuista Pohjanmaan alaviin tasankoihin ja Lapin tunturimaisemiin, jokainen Suomen kolkka tarjoaa erityispiirteiltään uniikkeja mahdollisuuksia. Rakentamalla rakentaja ottaa aina kantaa rakennuspaikkaansa ja puuttuu luonnon järjestykseen. Avoin pihapiiri tarjoaa rakentajalle mahdollisuuden kunnioittaa paikan erityispiirteitä ja rakentaa luonnonläheisesti paikkaa täydentäen.

Umpipihat

Umpipihatalot olivat geometrialtaan nelisivuisia, usein suorakulmaisia ja yksi- tai kaksipi-haisia. Yksipihainen umpipiha oli usein avoin kulmistaan. Kaksipihaiset umpipihat olivat tyypillisesti suorakaiteen muotoisia, joskin silloin tällöin tavattiin vinoja tai oudompia kul-mia, joissa vastakkaiset sivut eivät olleet yhdensuuntaisia. Nämä kaksi pihaa olivat nimel-tään asuntopiha eli miespiha ja karjatarha eli karjapiha. (Korhonen & Valonen 2006, 95.)

Umpinaiset pihamuodot tarjoavat asukkaille avoimia pihamuotoja paremman suojan. His-toriallisesti suoja on haettu sekä peditä että pahantekijöiltä. Nykypäivän umpipihojen viehätys liittyy enemmän yksityisyyden tarpeeseen. Sisäpihatalot ovat suljettuja kuin avopihatalot ja ne sulkevat asukkaat rakennusten rajaaman piirin sisäpuolelle. Umpipiha-talot yleistyivät Suomen talonpoikaisasumustossa 1600-luvun kuluessa. Esikuvina umpipi-hataloille toimivat pappilat, kartanot, linnat ja kaupungit. Myös keskusjohtoisella säätelyllä ja rakentamista yhdenmukaistavilla 1500-luvun määräyksillä oli vaikutuksensa umpipiho-jen yleistymisessä 1600-luvulla. Umpipihat yleistyivät erityisesti Länsi-Suomessa niin sa-notun sarkajaan alueella sekä Pohjanmaalla. (Korhonen & Valonen 2006, 93.)

Pappilat toimivat tärkeinä esikuvina umpipihoille. Keskusjohtoinen säätely määräsi pap-piloiden rakenteen ja rakennukset tarkasti. Pappila sisälsi perinteisesti umpipihaan tyyliin sijoiteltuna tuvan, vierastuvan, kalustovajan, porttiliiterin, vilja- ja jauhoaitan, varaston ja käymälän, jotka sijoitettiin miespihaan tai asuntopihaan yhteyteen. Karjapihaan yhteyteen si-joitettiin perinteisesti navetta, rehulato, sikala, talli, lampola, luuva ja latoja tilan laajuuden mukaan. Miespihasta ja karjapihasta erilleen tuli rakentaa käyttötarkoituksensa mukaan pa-lovaaralliset rakennukset kuten saunat, riihet, mallaspirtit ja kuivatushuoneet. Pappilat oli-vat rakenteeltaan kylämäisiä ja laajoja, jopa 30:n rakennuksen ryhmiä. Myös upseereiden pihapiireihin sovellettiin virkataloja koskevia säädöksiä. (Knapas et al. 2009, 49.)

Umpipiha-alueeksi on usein rajattu Varsinais-Suomi, Satakunta, Hämeen lounaisosa ja Länsi-Uusimaa. Tiukka aluerajaus on kuitenkin ollut vaikeaa määrittellä, koska 1700- luvun ja 1800-luvun taitteessa isonjaon aikaan taloja siirrettiin kyläryhmien ulkopuolelle avonai-sempien pihamuotojen tavoin väljemmin sijoitellen, mistä seurasi umpipiha-perinteen ka-toaminen suurilta osin. (Korhonen & Valonen 2006, 94.)

Historiallisena suomalaisena pihatyyppinä umpipihatalo perustui elinkeinojen, eritoten karjatalouden, varaan. Kaksipihaiset umpipihat koostuivat miespihasta ja karjapihasta, jossa kotieläimiä pidettiin. Täten modernina aikana umpipihat eivät enää aja samaa funk-tionaalista tarkoitusta kuin niiden kulta-aikana 1600-luvun ja 1800-luvun välillä. (Korho-nen & Valonen 2006, 93). Tästä huolimatta umpipihatalon muoto on arkkitehtonisesti kiin-nostava ja muistuttaa modernissakin arkkitehtuurissa tavattavaa atriumpihaa.

Aidat ja pihot jakavat rakennukset jaottelivat kaksipihaiset umpipihatalot alatyyppeihin. Kun karja- ja asuinpiha erotettiin toisistaan aidalla, oli kyseessä *väliaitapiha*. Väliaitojen jakamia umpipihoja oli erityisesti Lounais-Suomessa ja Savon alueella. Itse aita oli usein riuku- tai hirsirakenteinen. Väliaitapihoja tavattiin lähinnä neliömäisinä tai suorakaiteen muotoisina. (Korhonen & Valonen 2006, 96–98.)

Kun jako pihojen välillä tapahtui talousrakennusten avulla, voitiin puhua *välirakennuspihasta*. Välirakennuspihojen jakavia talousrakennuksia oli laidasta laitaan. Pääasiassa välirakennuspihasta oli kolme varianttia jakavan talousrakennuksen mukaan eriteltyinä. Puulii-teri toimi välirakennuksena Satakunnan alueella. Aitta tai luhti oli Etelä-Satakunnassa, Varsinais-Suomessa, Länsi-Kannaksella ja Kymijoen yläosissa suosittu välirakennus. Viimeisessä variantissa tallirakennus jakoi pihat, ja tätä tyyppiä tavattiin erityisesti Pohjalais-taloissa. Välirakennukset olivat variantista riippumatta lähes aina pääasiallisen asuinrakennuksen suuntaisia. Joissain avoimemmissa pihoissa välirakennus oli sijoitettu kohtisuoraan asuinrakennukseen nähden. Epäsuorakulmainen ”säännöttömyys” oli varhaisessa vaiheessa, ennen keskusjohtoisen ohjauksen yleistymistä, kuulunut moniinkin umpipihataloihin. (Korhonen & Valonen 2006, 96–100.)

Jos talousrakennusten sijaan päärakennuksella erotettiin pihot, kutsuttiin pihatyyppiä *keskusrakennuspihaksi*, mutta tässä on tärkeää tehdä selväksi, että kyseessä on lounaissuomalainen umpipihatalo keskusrakennuksella koska myös avopihoja oli idässä keskusrakennustyyppisinä. Itäsuomalaisen keskusrakennuspihan tapaan myös lounaissuomalaisessa keskusrakennuspihassa oli läpikuljettava porstua. Tyyppi oli harvinainen lounaissuomesakin, jossa sitä esiintyi Uudellamaalla, itäisessä ja keskisessä Varsinais-Suomessa ja Ahvenanmaalla. (Korhonen & Valonen 2006, 102.) Voisi olettaa, että länsisuomalaiset ottivat mallia itäsuomalaisista keskusrakennuspihallisista avopihoista ja sovelsivat oppeja länsisuomalaisiin umpipihataloihin.

Pihat saattoivat myös olla toisistaan täysin erillään erillisten rakennusryhmien ympäröiminä, jolloin puhutaan *erillispihasta* (Korhonen & Valonen 2006, 96). Pihatyyppi ei soveltunut tiukasti rakennettuun kyläympäristöön, joten sitä tavattiin usein omien maiden ympäröimillä suurtiluksilla. Erityisesti kartanot ja pappilat oli usein rakennettu erillispihan mallisesti. Erillispihataloja oli Varsinais-Suomessa ja ympäröivillä paikkakunnilla. Muutamia tapauksia oli myös Savossa, Maaningalla ja Etelä-Karjalassa. (Korhonen & Valonen 2006, 102–103.)

Umpinaisten pihatyyppien topos-analyysi

Umpipihat syntyivät Suomessa keskusjohtoisten suuntaviivojen tuloksena. Pihatyyppin muoto ja rakenne perustui linnoitusmaiseen ja suljettuun pihapiiriin. Umpinainen pihapiiri antoi asukkaille rakennusryhmien tiheään sijoittelun ansiosta avonaisia pihatyyppisiä enemmän suojaa. Umpipihapiirin rakennuskokonaisuuden puitteissa on kuitenkin avopihvoja vaikeampaa reagoida suunnittelun keinoin paikan erityispiirteisiin kuten topografiaan.

Sisäpihan suojaisuus on kautta historian vedonnut ihmisiin sen tarjoaman turvan vuoksi. Saarikankaan mukaan umpipihataloa tavattiin suomalaisten kaupunkien umpikortteleissa vielä 1900-luvun alussa, kunnes modernismin aalto yhdenmukaisti kaupungit kerrostalovaltaisiksi. Agraarien kauppakaupunkien asuminen rakentui umpipihojen varaan, joissa sisäänkäynti oli pihan puolella ja piharakennukset kuten ulkokäymälä, karjasuoja, hevostalli ja kaivo olivat yleisiä. Säätyläistalot olivat suomalaisissa kaupungeissa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa osittain omavaraisia ja talous omisti tonttinsa rakennuksineen. (Saarikangas 2002b, 128–129.) Kaupunkien umpikorttelien yhteisöllinen ja omavarainen asumismuoto korvautui 1900-luvulle siirryttäessä kerrostalojen yksityisemmällä asumismuodolla, jossa asumismukavuus ja puhtauden estetiikka korvasivat vanhan asumisen mallin.

Umpipiha on tilallisena kokonaisuutena yksinkertainen. Pihaa kiertävä rakennusrivistö sulkee tehokkaasti näkymiä ympäröivään maisemaan ja eristää pihan toiminnot pihapiiriin. Umpipihaan voi luoda rauhaan ja turvallisen mikropaikan pihasuunnittelulla, tai jos umpipihatalo rakennetaan jonkin luonnollisen monumentin kuten suuren puun ympärille. Tassamaa on soveltuvuin paikka umpipihalle, ellei rakentaja tasoita maanmuotoja keinotekoisesti, mikä ei ole suositeltavaa paikan eheyden kannalta. Topografisesti monimuotoinen tontti rajoittaa umpipihatalon soveltuvuutta ja käytettävyyttä avopihataloon verrattuna. Myös umpipihatalon alkuperäinen tarkoitus suojaavana rakennusvallina ulkopuolisilta uhkilta on nykypäivänä menettänyt merkitystään. Tämä suojaavuus säilyttää merkityksensä psykologisessa mielessä, sillä ihmisillä kuten eläimilläkin on tarve hakeutua nurkkiin ja kulmiin, joissa voi tuntea seinien läsnäolon ympärillään.

Norberg-Schulzin(1980) käsitteet *orientoituminen* ja *identifioituminen* käsittelevät paikan asuttamisen potentiaalia. Orientoituminen umpipihassa on yksinkertaista, koska piha on tyyppillisesti neliskulmainen kehä, jossa rakennukset ovat kiinni toisissaan tai löyhästi lähekkäin. Asukas havaitsee kaikki pihan eri osat samanaikaisesti, mutta jos eri osia ei ole arkkitehtonisesti eritelty, voi orientoituminen vaikeutua. Identifioituminen umpipihaan on identifioitumista yksinomaan rakennuskantaan. Asukkaalle voi olla vaikeampaa identifioitua paikan maanmuotoihin, kasvillisuuteen ja paikallisiin valo-olosuhteisiin.

OSA II

Suunnitteluperiaatteet

Suunnitteluperiaatteet antavat kokonaisvaltaisen kuvan arkkitehtisuunnittelun taustalla vaikuttavista teoreettisista näkökulmista. Teoreettiset näkökulmat voivat ohjata ja muovata suunnittelijan ajattelua. Uudenlaiset näkökulmat auttavat eheämmän ja yhtenäisemmän rakennetun ympäristön suunnittelussa. Tässä osassa esitellyt suunnitteluperiaatteet perustuvat luonnon, paikan ja alueen huomioimiseen suunnittelussa sekä ihmiskehoon tilasuunnittelun mitoittajana ja tilan käyttäjänä. Myös aistikokonaisuuden huomioiminen, materiaalisuus ja käsityön unohdettu rooli kuuluvat rakentamista jäsentäviin suunnitteluperiaatteisiin. Arki, arkikokemuksen merkityksellistäminen ja arkea määrittävä välineellisyys kattavat osan toisen luvun, joka toimii siltana tapaustutkimukseen. Suunnitteluperiaatteet pohjustavat diplomityön kolmatta osaa, jossa keskitytään soveltavaan suunnitteluun ja rakentamiseen, joka ilmentää suunnitteluperiaatteita käytännössä.

Tässä osassa

Luku IV - Aistimellinen suunnittelu ja käsityö

Näköaistin ylivalta

Aistimellisuus mukaan suunnitteluprosessiin

Luku V - Arkikokemuksen ylevöittäminen

Tilallisten merkitysten muodostuminen

Tilan sosiaalinen merkitys

Tilan symbolinen merkitys

Tilan aistimellinen merkitys

Tilan materiaallinen merkitys

Arkkitehtuurin mittakaava ja ihminen

Arjen välineellisyys

LUKU IV

Aistimellinen arkkitehtuuri ja käsityö

Luonnossa ollessaan keho tuntee metsän ympärillään, kokee tilan äänen ja ilmankosteuden kautta, näkee topografian tasapainoaistinsa avulla ja aistii ilmankosteuden vaihtelusta vesialueiden läheisyyden; luontokokemus on kokonaisvaltainen ja näkö on vain pieni osa sitä. Arkkitehtuurin kokemisessa näköaistilla on korostunut merkitys, mutta myös tunto- tai kosketusaisti, haju- ja makuaisti sekä kuulo- ja tasapainoaisti ovat olennaisia. Tämäntyyppisessä aistimuksellisessa kokemuksessa on hyvin paljon yhtäläisyyttä myös luontokokemuksen kanssa. Luonnossa kulkemista tutkinut Hermann Schöne on havainnut, että epätasainen pinta saa kulkijan pään etunojaan noin 30 astetta ja tämä katseen suunnan muutos vaikuttaa merkittävästi pinnanmuotojen havaitsemiseen (Malnar & Vodvarka 2004, 104). Luonnonmuodot siis keskittävät huomion nykyhetkeen ja välittömään ympäristöömme, mikä auttaa kokemuksen syvenemisessä. Modernin ihmisen taipumus olla jatkuvasti teknologisten häiriötekijöiden harhauttamana urbaanissa ympäristössä on luultavasti syynä siihen, että niin monet hakevat mielenrauhaa, mietiskelevää mielentilaa ja keskittymiskyvyn kohentumista juuri kävelystä luonnossa. Aistimellisuutta tukevia elementtejä tulisi olla myös rakennetussa ympäristöstä, jotta käyttäjät kokisivat asutun ja eletyn tilan viihtyisäksi ja kodikkaaksi.

Näköaistin ylivalta

Näköaistin ylivallan synnyn juuret ja korostunut merkitys länsimaisessa kulttuurihistoriassa voidaan johtaa antiikin Kreikan filosofiaan. Englannin kielen silmää tarkoittava sana "eye" juontuu sanasta "idea", jonka alkuperä puolestaan on kreikkalaisessa *idein*-sanassa, jolla tarkoitetaan näkemistä. Täten näkeminen on jo antiikin aikoina rinnastettu älylliseen

ymmärrykseen (Malnar & Vodvarka 2004, 11). Englannin kielessä on edelleenkin yleisesti käytettyjä näköaistia ja ajattelua semioottisesti yhdistäviä vertauskuvia kuten “I see”, joka tarkoittaa suoraan suomennettuna “minä ymmärrän”. Antiikin kreikkalaisilla oli muitakin modernin fenomenologian vastaisia näkemyksiä aistien hierarkiasta. Heille näköaisti/mieli oli selvästi erotettu, epistemologisesti ja metafyyysisesti, muita aisteja tärkeämpi (Malnar & Vodvarka 2004, 11). Fenomenologiassa ei eroteta aisteja ja kehollisuutta mielestä ja ihmissyyden kokonaisesta kokemusmaailmasta, vaan aistit koetaan olennaiseksi osaksi ihmisyyden rakentumista ja maailman ymmärtämistä syvällisellä tasolla. Arkkitehtuurissakin älyllisyys ja mielen korostaminen on ollut tärkeällä sijalla, jopa esteettisyyden kokemuksessa. Vuonna 1997 François Molnàrin kirjassa “*A Science of Vision for Visual Art*” on kuitenkin esitetty fenomenologista näkökantaa vahvistavia tutkimustuloksia, joissa Molnàr käyttää hyväksi aistikokemuksista, tieteellisessä prosessissa, neurologisesti mitattuja tuloksia. Molnàr esittää taiteen esteettisen kokemuksen olevan ensisijaisesti aistimuksellinen prosessi, joka alkaa ennen tiedon prosessointia ihmismielessä (Malnar & Vodvarka 2004, 26). Ihminen ei tiedosta kaikkia aistivaikutelmia, joita hän poimii tilasta, mutta silti tilasta syntyy kokonaisvaltainen kuva useiden eri aistien yhteisvaikutuksesta (Rasmussen 1959, 232).

Suomalaisen arkkitehtuurin kuuluisin teoreetikko Juhani Pallasmaa korostaa aistien osallistamista arkkitehtisuunnittelussa kirjassaan “*Ihon Silmät - arkkitehtuuri ja aistit*”. Hän pitää nykyarkkitehtuurin epäonnistumisena sen totaalista aistien laiminlyömistä, näköaistia lukuun ottamatta, ja rinnastaa teknologisoituneen maailman epäinhimillisyyden tähän kehitykseen (Pallasmaa 2016, 18). Materiaalisuudella on ollut nykyajan epäinhimillisen rakennetun ympäristön jäsentymisessä keskeinen rooli. Pallasmaa pitää standardoitujen tehdastekoisten materiaalien käyttöä osasyynä tähän: “Nykyiset tehdastekoiset materiaalit – mittakaavattomat lasilevyt, emaloidut metallit ja synteettiset muovit - esittelevät silmälle läpitunkemattomia pintojaan kertomatta mitään aineellisesta olemuksestaan tai iästään” (Pallasmaa 2016, 28). Vastakohtana “high-tech”-materiaalien käyttöön voidaan pitää luonnollisten materiaalien kuten puun, kiven, tiilen ja tiettyjen metallien kuten kuparin käyttöä.

Luonnolliset materiaalit näyttävät ikänsä, patinoituvat ja ovat eläväpintaisia, mikä näkyy puun tapauksessa puun vuosirenkaiden ja syiden yksilöllisinä kuvioina. Tiiliseinän jokaisella tiilellä on oma pintakuvionsa ja väri vaihtelunsa. Nämä variaatiot muistuttavat luonnon yksityiskohtaisuudesta: metsän puut ovat samanlaisia, mutta kuitenkin jokainen on hiegan erilainen toisiinsa nähden kuten ihmiset ja koko biosfääri. Luonnolliset materiaalit kutsuvat meitä koskemaan ja haistamaan aineelle ominaisia pintastruktuureita ja tuoksujia, jotka ovat meille tuttuja jo ennestään vahvojen kokemuksellisten muistijälkien kautta. Modernit synteettiset materiaalit eivät muistuta meitä luonnosta tai houkuttele koskemaan, koska näille uudenlaisille materiaaleille on usein tyypillistä hajuttomuus ja pintatekstuuriin

puuttuminen. Rakennettu ympäristö muuttuu tämän materiaalisuuden köyhtymisen seurauksena vieraannuttavaksi ja kylmäksi, mistä seuraa eksistentiaalista kodittomuutta ja henkistä pahoinvointia.

Pallasmaa kuvailee henkisesti syvällisen ja koskettavan arkkitehtuurin kokemisen olevan “moniaistinen; aineen, tilan ja mittakaavan ominaisuuksia mittaillaan yhtä lailla silmillä, korvilla, nenällä, kielellä, luustolla ja lihaksilla” (Pallasmaa 2016, 34). Täten nykyarkkitehtuurin silmäkeskeisyys ei ota aistien yhteisvaikutusta huomioon ja keskittyy vain yhteen kokemuksellisuuden osaan. Tuntoaistin merkitys tulisi ottaa huomioon, koska “silmäkin koskettaa; katse merkitsee alitajuista kosketusta, kehollista mimesistä ja samaistumista” (Pallasmaa 2016, 35). Kosketus on neurologisesti vahvasti yhteyksissä tunteisiin, koska kosketuksen hermopäätteet yhdistyvät myös aivojen tunnekeskuksiin (Mallgrave 2010, 191). Tämä on ymmärrettävää, koska onhan selvää, että muusikot, kuvanveistäjät ja taidemaalarit työskentelevät käsillään ja kehoillaan esittääkseen tunnetiloja konkreettisesti aistien kautta ymmärrettäväksi. Myös itse taiteen tekemisessä: musiikin soittamisessa, taulun maalaamisessa tai patsaan muotoilemisessa kosketus ja aistiminen toimivat yhtäjaksoisesti tekijän tunnetilojen kanssa. Aistiherkkyys ei ole pelkästään taiteilijoiden piiriin rajautuva kokemus, vaan jokainen ihminen kokee maailman ja erityisesti oman kokemusmaailmansa aistiensa kautta. Miksi sitten arkkitehtuurissa aistikokonaisuuksien integroiminen rakennusten kokemiseen jää usein sivuseikaksi?

Aistimellisuus mukaan suunnitteluprosessiin

Joy Monice Malnar ja Frank Vodvarka tutkivat kirjassaan *Sensory Design* aistireaktioiden suhdetta arkkitehtuuriin ja suunnitteluun. He nostavat esiin aistipainotuksissa olevia eroja kulttuurien välillä. Kirjassa esitettyjen tutkimusten perusteella kulttuurille ominaiset elintavat, sosialisatio ja ympäristölliset tekijät vaikuttavat kyseisen maan kansalaisten aistiherkkyyteen ja tiettyjen aistien painottumiseen muiden aistien kustannuksella. Esimerkiksi filippiiniläiset saivat testeissä yhdysvaltalaisia korkeammat tulokset kinesteettisissä, ihoon, hajuaistiin ja makuuistiin liittyvissä tehtävissä. Jokaisella kulttuurilla on siis oma kaavansa aistienherkkyyksien suhteen (Malnar & Vodvarka 2004, 55). Tästä herää kysymys suomalaisten aistiprofiilien suhteen: millainen on suomalaisten aistipainotus? Kun tulkitsen Malnarin ja Vodvarkan esittämiä tutkimustuloksia ja sovellan niitä Suomen ilmastoon, niin kylmyydellä ja metsäisellä maastolla on täytynyt olla vaikutusta suomalaisten aistiprofiilin suhteen. Luminen talvi, pimeys ja synkkyys ovat tuoneet suomalaiset yhteen takkatulen ääreen lämmittelemään ja puun runsas saatavuus kaikkialla ympäröivistä metsistä on edistänyt puurakentamisen kehittymistä. Suomalaiset ovat eläneet vahvassa vuorovaikutuksessa ja riippuvuussuhteessa metsien, peltojen ja vesialueiden kanssa. Viljelystä pelloilla

on saatu elämiseen välttämättömät ruoka-aineet, metsistä rakennusmateriaalit, vesialueilta logistiikka rakennustarvikkeiden kuljetukseen ja jopa henkinen kulttuuri tuli luonnonuskonnosta ennen kristinuskon saapumista. Käsillä tekeminen on ulottunut kaikkiin elämän osa-alueisiin elinkeinoista arkiseen elämään. Maanläheinen ja kehollinen arkikokemus on ollut suomalaisen kulttuurin ja elämismaailman ytimessä alusta asti ja tämä vaikutus on epäilemättä läsnä vielä nykypäivänäkin. Suomalainen jokamies taisi viljelyn, metsästyksen ja hirsirakennusten rakentamisen nuoruudesta lähtien. Tämä kollektiivinen kulttuuri on urbaanin kehityksen ja elämäntyylin muutoksen myötä siirtynyt sivuun, mutta täysin tämä vuosisatojen luonnonläheinen ja aistinvarainen elämäntyyli ei ole lähtenyt suomalaisesta mielenmaisemasta.

Mielestäni jokaisella aistilla on sijansa arkkitehtuurissa, jos suunnittelussa pyritään poeettiseen kokonaisvaltaiseen tilakokemukseen. Kosketusaistin lisäksi hajuaisti on usein jätetty modernin tilakokemuksen ulkopuolelle, vaikka sillä on tärkeä rooli tunteiden ja muistin välittäjänä. Modernismin ja teknologian kehityksen myötä valtavirtaan nousseet materiaalit, kuten jo aiemmin mainitut lasi, teräs ja betoni ovat sekä kosketusaistin että hajuaistin puolesta puutteellisia. Hajuaistilla on merkittäviä vaikutuksia ihmisen toimintakykyyn ja olotilaan. Hajut lisäävät valppautta ja suorituskykyä keskittymistä vaativissa tehtävissä, helpottavat miellyttävien muistojen palautumista mieleen ja vähentävät halua ratkaista ihmistenvälisiä konflikteja aggression tai muiden tehottomien keinojen kautta (Malnar & Vodvarka 2004, 130). Kaikilla edellä mainitut hajuaistin kognitiiviset vaikutukset voivat edesauttaa toimivaa ja hyvinvointia edistävää tilasuunnittelua. Valppauden ja keskittymiskyvyn terästäminen miellyttävien tuoksujen avulla tulisi kysymykseen erityisesti toimistojen suunnittelussa, jossa tuoksuilla voi olla keskeinenkin rooli tuottavuuden kannalta. Myös ihmistenvälisen konfliktien lievennys hajujen kautta tulee kysymykseen toimistoympäristöissä, mutta myös asunnoissa ja julkisissa tiloissa. Kenelläpä meistä ei palautuisi mieleen miellyttäviä muistoja lapsuudesta tuoksun kautta, koska juuri tuoksut nostavat muistin uumenista kaukaisia muistoja, joihin liittyy usein vahvoja tunnetiloja.

Aistimellinen suunnittelu on historiallisesti kehittynyt rinnakkain käsityökulttuurin kanssa. Käsityöläisten panos arkkitehtuurin historiassa on ollut merkittävä. Puusepät, muurarit, maalarit, taiteilijat ja kuvanveistäjät ovat olleet arkkitehtonisten kokonaistaideteosten taustavoima. Nykypäivän arkkitehtuurissa, 1900-luvun alusta eteenpäin, käsityö on kadonnut lähes kokonaan arkkitehtuurin piiristä. Kenneth Frampton käsittelee kirjassaan *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture* (1995) modernismin pioneerin Mies van der Rohen lapsuutta kivimuurareiden perheessä. Jo nuoresta iästä Mies osasi arvostaa käsityön kauneutta, mutta samalla tunnisti käsityön heikentyvän roolin osana taloudellisuutta ja tehokkuutta korostavaa

rakennuskulttuuria. Käsityökulttuuri ei enää pysty vastaamaan teollisen rakentamisen tarpeisiin. Van der Rohen mukaan jo yhden koneen käyttöönotto poisti käsityön tehokkaan rakentamisen piiristä. Hän piti uusia tuotantomekanismeja rinnakkaisena ilmiönä modernismin uusien muotojen ja sisäisen logiikan kanssa; tuotantomekanismien muuttumisessa on luonnollista, että myös rakentaminen muuttuu vastaamaan uuden ajan tarpeisiin. Vaikka Mies Van der Rohe osasi arvostaa kivi- ja tiilirakentamista, hän piti lasia, betonia ja metalleja modernin ajan visuaalisen rakennuskulttuurin kulmakivinä. (Frampton 1995, 185.)

Suomessakin käsityö sai väistyä hiljalleen 1900-luvun jälkipuoliskolla rakentamisen valtavirrasta. Vielä 1950-luvun alussa oli yleistä muurata taloja tiilestä, mutta 1950-lopulla siirryttiin teräsbetonirunkoisiin taloihin ja elementtirakentaminen valtasi alaa (Saarikangas 2002b, 385). Elementtirakentamisessa houkutteli rakentamisen nopeus ja ennakoitavuus. 1900-luvun alkupuoliskon varhaisen funktionalismin vuosikymmenten käsityöpainotteiselle rakentamiselle oli ominaista kestävät materiaalit ja rakennusten pitkät elinkaaret, jotka jäivät unholaan elementtirakentamiseen siirryttäessä 1950-luvun lopussa. Käsityönä rakennetut 1900-luvun alkupuoliskon massiivitiiliseinillä varustetut kerrostalot kestävät aikaa paremmin kuin valtaosa 1970–2020-luvuilla rakennetuista rakennuksista. Nykypäivänä rakennuksia suunnitellaan, rakennetaan ja puretaan entistä nopeammin.

Pekka Passinmäki käsittelee väitöskirjassaan *Arkkitehtuurin uusi poetiikka* Martin Heideggerin kirjoituksia käsityöstä. Heidegger näki vahvan mentaalisen yhteyden ajattelun ja käden välillä. Hänen mukaansa kaikki luova työ kumpuaa ihmisen ruumiillisuudesta, eritoten käden taidoista. Heideggerin mielestä ajattelu on käsityötä ja käsityö ajattelua, koska molemmat perustuvat tietoiselle tekemiselle. (Passinmäki 2011, 116–117.) Käsityöllä ei ehkä ole roolia teollisessa rakentamisessa, mutta käsityötä tulisi silti hyödyntää yksittäisissä rakennusprojekteissa, kun vain mahdollista. Pienemmissä projekteissa suunnittelijalle avautuu mahdollisuus tutkia paikkaan ja tilaan sisältyviä merkityksiä tasolla, jolle suurissa projekteissa ei välttämättä ole aikaa tai resursseja. Itserakentaminen käsityönä on juurruttava prosessi, jossa tekijä ja asuja ottaa tilan ja paikan haltuun henkilökohtaisella tavalla. Käsityö luonnollisten materiaalien parissa johdattaa tietoisesta tekemisestä äärelle, josta on hyötyä luovan prosessin kannalta, joka puolestaan voi edesauttaa arkkitehtuurin ja tilan merkitysten tuottamisessa. Kun työstää puuta, huomaa jokaisen puukappaleen uniikin pintakuvion ja rakenteen. Käsityö orgaanisten materiaalien parissa johdattaa tekijän, tietoisesta tekemisestä lähekköisyyden estetiikkaa, joka perustuu samankaltaisuuteen, jonka sisällä on loputon määrä variaatioita. Jokaisen arkkitehdin ja arkkitehtuurista kiinnostuneen kannattaisi perehtyä materiaaleihin konkreettisen tekemisen kautta, koska materiaalien sisäinen logiikka ja ominaisuudet tulevat ymmärretyiksi tietoisessa tekemisessä.

LUKU V

Arkikokemuksen ylevöittäminen

Funktionaalisuuden ylittävät tilalliset merkitykset tulivat yhdistämään uudisrakentamista Ruutikkalan pihapiirissä. Kutsun tätä kokonaisuutta *arkikokemuksen ylevöittämiseksi*. Käytän teorian muodostamiseen omia kokemuksiani ja havaintojani kirjallisten lähteiden lisäksi. Saarikankaan mukaan tapaustutkimuksessa, jossa analyysin kohteena on toiminta suhteessa paikkaan ja asukkaisiin, myös havainnot toiminnasta ovat olennaisia, koska havaitseminen lähtee kokemuksista (Saarikangas 2006, 207). Vaikka lähestymistapaani värittää subjektiivisuus, on eletyn tilan pitkällisessä havainnoinnissa myös tarkkuutta ja näkökulmia, joita ulkopuolinen objektiivinen tarkkailija ei voisi ottaa huomioon. Aihepiirinä arkikokemus perustuu toimintaan ja erityisesti toistoon, joka vaatii tarkkailua pitkällä aikavälillä ja henkilökohtaista suhdetta tarkkailtavaan kohteeseen. Diplomityön lukija voi tehdä omat päätelmänsä aiheesta tapaustutkimuksen, kuvamateriaalin ja teoriaosuuden avulla. Arkikokemus perustuu kuitenkin toimintaan paikassa ja tilassa, jota voi havainnoida vain paikan päällä. Henkilökohtaisen havainnoinnin lisäksi muiden käyttäjien ja asukkaiden näkökulmia, ajatuksia ja hyödynnetään analyysin pohjana. Työn keskiössä on rakennetun tilan ja luonnon välimaasto, jossa arkikokemus merkityksellistetään molempien yhteisvaikutuksesta ja suhteessa paikan ajallisiin kerrostumiin.

Tilallisten merkitysten muodostuminen

Ruutikkalan pihapiirissä elämä pyörii arkitoiminnan ympärillä. Arkitoimintaan liitettyjä merkityksiä voidaan kehittää, kun arkkitehtisuunnittelulla muutetaan kokemuksellisuutta arkitoiminnan yhteydessä. Seuraavissa luvuissa jäsenän teoreettista lähestymistapaani tilallisten merkitysten ja eletyn tilan tutkimustiedon avulla. Kirsi Saarikankaan kirjoitukset

eletystä tilasta ovat tärkeässä roolissa teorian taustoituksessa. Saarikangas on käsitellyt tutkimustyössään ihmisen toiminnan vaikutuksia tilaan ja sen merkityksiin. Keskeisenä hänen kirjoituksissaan ovat merkitykset, joita kiinnittyy tilaan, jota käytetään ja jossa eletään. Saarikangas ei rajaa merkitysten tarkastelua ainoastaan monumentaalisiin ja institutionaalisiin tiloihin vaan tarkastelu kattaa myös arkiset tilat. Arkinenkin lähiökerrostalo on täynnä ihmisten siihen kiinnittämiä merkityksiä, jotka ovat henkilökohtaisia ja jaettuja. Saarikankaan tarkastelutapa on osa laajempaa humanistis-yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen “tilallista käännettä”, joka pohjautuu Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn fenomenologisiin kirjoituksiin tilan poetiikasta, Henri Lefebvren sosiaalisen tilan tutkimuksiin ja Michel Foucault’n tilallisten käytäntöjen analyysiin (Saarikangas 2006, 12). Saarikangas on sukupuolijärjestelmän, arkkitehtuurin ja visuaalisen kulttuurin tutkija, joka on kirjoittanut arkkitehtuurista paljon sukupuolitutkimuksen näkökulmasta. Kuitenkin hänen kirjoituksensa tilan merkityksistä ovat pääasiallisia lähteitäni arkikokemuksen ylevöittämissä teoreettisessa taustoituksessa.

Kirjan *Eletty ja muistettu tila* (2002) luvussa *Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena* Saarikangas käsittelee tilan ja paikan kokemuksia useista eri näkökulmista. Tilan kokemuksessa rakennetun tilan merkitykset syntyvät tilan ja käyttäjien sekä nykyisen ja menneen kohtaamisissa, joissa *tilan merkityksiä* syntyy *sosiaalisesti, symbolisesti, aistimellisesti ja materiaalisesti*. Tilan ja tilan käyttötarkoituksen sisältämät merkitykset ovat sekä yksityisiä että kulttuurisesti jaettuina. Tilalla on kaksisuuntainen vaikutus: tila muo­vaa käyttäjiä, käyttäjät muovaavat tilaa ja samalla tilalla on eri merkityksiä eri ihmisille. Eletty tila on orgaanisesti, rakennetun ja sosiaalisen välisessä prosessissa syntynyt, alati muuttuva, tila. (Saarikangas 2002, 48–49.) Asumisen tapahtuma synnyttää elettyä tilaa ja toiminta merkityksellistää tilan (Saarikangas 2002, 56). Vaikutuksella on lisäksi vastakkainen suunta: toiminta merkityksellistää tilan, mutta tila voi myös merkityksellistää toiminnan kuten arkikokemuksen ylevöittämissä prosessissa. Saarikankaan kirjoituksissa keskitytään visuaalisten ja arkkitehtonisten seikkojen sijaan tilan merkityksellistämiseen käyttäjän toimesta (Saarikangas 2002, 48). Diplomityöni teoreettinen tarkastelu keskittyy tilan merkityksellistämiseen käänteisesti: subjekti vaihtaa paikkaa objektin kanssa, tila merkityksellistää toiminnan ja kokemuksen tilassa. Saarikankaan mukaan rakennettu tila tuottaa käyttäjilleen merkityksiä tilan aistimisen ja tilassa liikkumisen monikerroksellisessa prosessissa, joka ulottuu yksityisesti koetuista aistimellisista, symbolisista ja materiaalisista tasoista jaettuihin kulttuurisiin tasoihin (Saarikangas 2006, 126).

Saarikankaan (2006) mukaan arkkitehtuuritutkimuksessa on ollut tapana tarkastella rakennuksia käytöstä irrallisina objekteina. Käytössä muodostuvat tilan merkitykset ovat

jääneet tutkimusperinteessä vähäiselle huomiolle. Sekä arkkitehtuurihistorialliset että yhteiskuntatieteelliset tutkimukset ovat sivuuttaneet tilan merkitykset ja vuorovaikutussuhteet tilan ja tilan käyttäjien välillä. Vasta vuosituhannen vaihteessa, etenkin Suomessa ja Pohjoismaissa, tutkimuksen perspektiivi on laajentunut yksittäisten arkkitehtien merkkiteosten tutkimisen ulkopuolelle, arkkitehtonisen tilan tutkimukseen, jossa huomioidaan myös arkiset rakennetut ympäristöt. (Saarikangas 2006, 56.) Diplomityössäni tutkin tilan merkityksiä ja arkisen tilan ylevöittämistä, aihepiirejä, jotka ovat edelleen harvinaisia arkkitehtonisen tilan tutkimuksessa. Teoreettista tarkastelua tuetaan ja analysoidaan diplomityön kolmannessa osassa tapaustutkimuksellisesti konkreettisilla arkisilla tiloilla. Arkisten tilojen suunnittelun ja käytön kautta voidaan tarkastella arkikokemuksen merkityksellistämistä toiminnallisuuden ja aistimellisuuden näkökulmista. Myös konteksti ja paikka ovat tärkeitä arkikokemuksen teoreettisen tarkastelun kannalta. Saarikankaan mukaan rakennetun tilan merkityksiä kuvaa jatkuva muutostila: merkitykset kerrostuvat ja muuttuvat käytössä osana ajallista jatkumoa (Saarikangas 2006, 54). Ruutikkalassa pihapiirin perinnerakennukset muodostavat ajallisten merkitysten kerrostuman, joka kantaa merkityksiä yli vuosisadan takaa. Perinnerakennusten tilallisten merkitysten ajallinen kerrostuneisuus muodostaa vahvan lähtökohdan uudisrakennuksien suunnittelulle: olemassa olevaa perinnerakennusten sosiokulttuuristen ja ajallisten merkitysten kokonaisuutta on turha yrittää kopioida tai toisintaa, koska ajallisia merkitysten kerrostumia ei voi luoda keinotekoisesti.

Liisa Kanerva kirjoittaa renessanssin ajattelusta kirjan *Eletty ja muistettu tila* (2002) artikkelissa *Tila renessanssin arkkitehtuurissa*. Kanervan mukaan renessanssin ajattelu rakentui suurelta osin *vastaavuuden* periaatteen varaan. Vastaavuus toimii periaatteena siten, että ulkonäöllisesti, lukumäärällisesti tai symbolisesti samankaltaisten asioiden ajatellaan olevan yhtäläisiä. Vastaavuuden avulla liitettiin asioita ja esineitä merkityksellisesti yhteen. Renessanssi-ihmisen maailmankaikkeuden keskus oli maa, jossa ihminen, Jumalan luoma täydellinen olento, vaikutti. Jumalan sisälle mahtui koko maailmankaikkeus, makrokosmos, jonka kuvaksi ihminen asettui ja sai mikrokosmoksen aseman. Nykyinen, moderni, ajattelu liittää asioita yhteen syy- ja seuraus periaatteella ilman vastaavuuden kaltaista laajempaa symbolista pohjaa. (Kanerva 2002, 104.) Arkikokemuksen uudelleenmäärittely vaatii sitä, että molemmat lähestymistavat, renessanssin ajan vastaavuus ja nykymaailman syy- ja seurausajattelu hylätään ja arkisuudelle haetaan toisenlaista pohjaa. Arkiset toimet liitetään vastaavuuspohjaltaan toisarvoisuuteen: arkinen niputetaan tekemisen hierarkiassa muuta inhimillistä toimintaa alemmas. Tämä johtuu sen toistuvasta luonteesta ja tuttuuden tunteesta, joka siihen liittyy. Arkisuutta ei arvosteta riittävästi, vaikka elämämme rakentuu arkisuuden varaan.

Saarikankaan mukaan asunto on koti vasta, kun tilassa eletään ja asuntoa käytetään jokapäiväisessä arkisessa toiminnassa (Saarikangas 2006, 233). Kotia ylläpidetään jokapäiväisessä arkisessa toiminnassa ja silti arkitoimintaa ei pidetä korkeassa arvossa. Toivon, että diplomityöni muistuttaa lukijaa arkisten asioiden tärkeydestä ja antaa lukijalle syitä juhlistaa arkisuutta. Arkikokemuksen ylevöittäminen konkretisoituu diplomityön tapaustutkimuksessa, tilasuunnittelun keinoin, jota on ohjannut tietoinen pyrkimys muuttaa arkitoimintaan liitettyjä oletuksia. Tilan kautta merkityksellistetty toiminta nousee arkisuuden yläpuolelle, inspiroi käyttäjää ja määrittelee arkikokemuksen uudelleen. Tilan merkitykset eivät synny tyhjiössä: tila sijaitsee aina osana kontekstia, paikkaa, jolla on vaikutusta merkitysten syntymiseen ja niiden kiinnittymiseen tilaan. Seuraavaksi tarkastelen tilan merkityksiä teoreettisesta näkökulmasta.

Geometrinen tilakäsitys ja eletty tila

Kartesiolainen geometrinen tilakäsitys perustuu staattiseen ja abstraktiin tilakäsitykseen, jossa tila koetaan ulkokohtaisesti, kehollisen kokemisen sijaan (Saarikangas 2002, 64). Modernin arkkitehtuurin sisäinen logiikka perustuu kartesiolaiseen tilakäsitykseen, jossa keskitytään tilan geometrisuuteen. Kartesiolainen tilakäsitys on empiirinen, kolmen kohtisuoran akselin suhteen jäsentyvä, homogeeninen tila ilman kätkeytyjä osia, syvyyttä tai tiheyttä (Merleau-Ponty 2006, 40–41). Kartesiolainen tila on erotettu ihmiskehosta ja inhimillisestä kokemuksesta.

Eletty tila vastavuoroisesti syntyy tilan käytössä läheisessä ruumiillisessa vuorovaikutuksessa tilan kanssa. Henri Lefebvren mukaan fyysisellä tilalla ei ole todellisuutta ilman energiaa, joka virtaa tilassa (Lefebvre 1991, 13). Tilan tuottaminen voi kuulostaa prosessina oudolta, koska kartesiolaisessa tilakäsityksessä, joka on modernismin, luonnontieteiden ja teknokraattisen maailmankatsomuksen ytimessä, tila on olemassa ennen sitä mikä lopulta täyttää kyseisen tilan (Lefebvre 1991, 15). Käyttäjä kokee tilan henkilökohtaisesti muodostamalla ja kiinnittämällä siihen merkityksiä. Elettyn tilaan liittyy siis yksityisiä ja jaettu merkityksiä, joista yksi jaettu merkitys on laajempien ihmisryhmien sosiaalinen toiminta tilassa.

Tilan sosiaalinen merkitys

Tilan sosiaalinen merkitys syntyy, kun ihmiset ottavat tilan aktiiviseen käyttöön. Tila voi toimia kohtaamispaikkana, auttaa suunnistamaan ympäristössä, edesauttaa sosiaalista kanssakäymistä ja antaa käyttäjille kokemuksia paikkaan ja yhteisöön kuulumisesta. Julkisissa rakennuksissa tilan sosiaalinen merkitys on usein korostunut. Julkisilla rakennuksilla, joissa on onnistuttu tilan sosiaalisessa merkityksellistämässä, käyttäjät saattavat ottaa

tilan julkiseksi olohuoneeksi ja tila toimii maamerkin tavoin sovittujen tai spontaanien kohtaamisten edesauttajana. Yksityisissä asunnoissa tilan sosiaalinen merkitys saa pienimuotoisemman, mutta yhtä lailla tärkeän, roolin. Sosiaalinen merkitys yksityisissä tiloissa saa *käänteisen* merkityksen: tarvitaan myös tiloja hiljentymiseen ja rauhoittumiseen. Eletty tila on kytköksissä tilan sosiaaliseen merkitykseen: oli kyseessä kohtauspaikkana toimiva sosiaalinen tila tai yksilön yksityisen toiminnan kautta merkityksellistetty tila, molemmat ovat elettyä tilaa.

Taina Syrjämaan ja Janne Tunturin toimittaman kirjan *Eletty ja muistettu tila* (2002) luvussa *Tilan merkitys* Syrjämaa ja Tunturi käsittelevät tilan sosiaalista merkitystä Henri Lefebvren tekstien pohjalta. Hänen mukaansa sosiaalisten suhteiden syntyminen ytimessä on fyysinen tila, joka mahdollistaa sosiaalisuuden ja määrittää suhteiden ottaman muodon. Filosofian perinteen mukainen erottelu ruumiin ja maailman välillä oli Lebebvrelle liian yksinkertaistava ja erotteleva. Hänen mukaansa tila oli näiden käsitteiden, subjektin ja objektin, rinnakkainen kolmas käsite. (Syrjämaa & Tunturi 2002, 17–19.) Tilan sosiaalinen merkitys toimii siis ihmisen mentaalisuuden ja sosiaalisuuden välisenä liimana, jonka avulla ihmisten välinen yhteys muodostuu. Ilman kanssakäymistä mahdollistavaa ja siihen soveltuva tilaa ei muodostu sosiaalisia suhteita.

Michel Foucault (2005) kirjoitti tilan suhteesta valtaan kirjassaan *Tarkkailla ja rangaista*. Arkkitehtoniseen tilaan liittyy ihmisten käyttäytymistä säätelevä puoli, jota Foucault valottaa esimerkeillään rangaistus- ja vankilajärjestelmistä ja niiden historiasta. Foucault pitää rakennettua ja fyysistä tilaa merkityksiltään syvällisempänä kuin kartesiolaisessa tilakäsityksessä esitettyä geometrasta tyhjää tilaa, joka on passiivinen astia ennen tilaan sijoitettavia merkityksiä. Hänen mukaansa tilalla voi olla ihmisten käyttäytymistä säätelevä järjestys, joka ilmentää ja toteuttaa rakentajien ja vallanpitäjien tarkoitusperiä. Foucault osoittaa tilalla olevan voima pakottaa ihmisiä sekä fyysisesti että mentaalisesti. Foucault kuvailee kirjassaan ruumiin ja esineen nivoutumista toisiinsa, esimerkkinään sotilaallinen kuri. Sotilaan ruumiin intiimi suhde kivääriin määrittyy kurin ja toiston kautta. Foucault kutsuu prosessia ruumiin instrumentaaliseksi koodaukseksi. (Foucault 2005, 208–209.)

Ruumiin instrumentaalinen koodaus voi toteutua suhteessa esineisiin, mutta myös ympäristöön. Liikkuessamme arkisessa ympäristössämme ruumiimme on instrumentaalisesti koodattu toimimaan suhteessa tilaan, jossa osaamme tehdä arkiset tehtävät, noutaa esineet ja suunnistaa tilassa automaattisesti, ajattelematta. Jos tilaan voidaan koodata valtamekanismeja, miksei myös myönteisiä, kokemusta ja toimintaa ehostavia, sosiaalisia merkityksiä? Arkitoiminnassa tilan sosiaalinen merkitys voi tarkoittaa esimerkiksi perheen tai työryhmän välistä sosiaalisuutta tilassa, jossa on puitteet uusien suhteiden muodostumiselle ja vanhojen suhteiden vahvistamiselle.

Tilan symbolinen merkitys

Symboliseksi koettu tila kantaa useita rinnakkaisia merkityksiä ja mielikuvia. Historialliset rakennukset kantavat symbolisia merkityksiä tarinoina. Rakennusten ajalliset kerrostumat ovat kertomuksia, jotka välittyvät meille rakenteiden tektoniikan, materiaalien patinan ja arkkitehtuurin koristeaiheiden kautta. Perinnerakennuksissa on merkkejä aiemmasta elämästä, eletyn tilan kerroksista, jotka voivat herättää käyttäjissä syvällisiä tunnetiloja ja melankoliaa. Melankolinen tunne on seurausta perinnerakennusten ja historiallisten rakennusten tavasta muistuttaa ajan kulusta ja ihmisen kuolevaisuudesta. Tilallinen symboliikka voi olla moniulotteista merkityksellisyyttä, joka liittyy aikaan, paikkaan ja kulttuuriin.

Christian Norberg Schultz (1980) pitää symboleita keskeisenä inhimillisenä tarpeena. Hänen mukaansa ihminen ei kykene saavuttamaan ”eksistentiaalista jalansijaa” pelkän tieteellisen ymmärryksen kautta. Arkkitehtuuriin ja muihin taidemuotoihin koodattu symboliikka edustaa ihmiselämän tilanteita, joka auttaa näiden elämäntilanteiden konkretisoimisessa. Konkretisoitumisen kautta ihminen tuntee elämänsä merkitykselliseksi. Symboliikka taiteessa ylläpitää merkityksiä ja siirtää niitä eteenpäin tuleville sukupolville. (Norberg-Schulz 1980, 5.)

Rakennus voi symboloida valtarakenteita yhteiskunnallisella tasolla: poliisilaitos symboloi valtion oikeusjärjestelmää, kirkko symboloi taivaallista auktoriteettia ja palatsi diktaattorin asemaa kansan ”isänä”. Jaettu symbolinen arvo on usein opittua, vaikka monumentaalisilla rakennuksilla onkin usein visuaalinen ja materiaallinen vaikuttavuus, jonka kautta valtasuhteita voi havaita myös aistien kautta. Yksityiset symboliset merkitykset muotoutuvat käyttäjien tilallisissa kokemuksissa, jotka kehittyvät osana ajallista, paikallista ja sosiokulttuurista kokonaisuutta. Lapsena koetut hetket koulurakennuksen pihalla muodostavat lapsen varhaisen käsityksen paitsi sosiaalisista suhteista myös koulun symbolisesta asemasta yhteiskunnallisena laitoksena. Tila voi sisältää useita päällekkäisiä symbolisia merkityksiä, jotka voivat olla jopa ristiriidassa toistensa kanssa.

Saarikankaan mukaan suomalainen itserakentamisen perinne on kollektiivisen symboliikan tilallinen keskittymä. Itserakentaminen on oman paikan ja tilan luomista konkreettisesti: itserakennettu koti ja pihapiiri symboloi syvällistä suomalaista tarvetta istuttaa juuret ja muodostaa yhteys omaan tilaan ja paikkaan. (Saarikangas 2002, 50.) Kerrostaloasumisenakin saatetaan tavoitella oman tilan symbolista haltuun ottamista yksilöimällä tilaa, mutta keinot ovat etenkin pientaloasumiseen verrattuna pinnallisia. Asuminen omalla maalla juurruttaa ihmisen aikaan ja paikkaan tavalla, jossa yksilöllinen kaipuu asua luonnollisesti ja itsenäisesti ilman ulkopuolista vaikutusta toteutuu. Itserakennettu pihapiiri on vapauden ja itsemääräämisoikeuden tilallinen symboli.

Tilan aistimellinen merkitys

Malnarin ja Vodvarkan (2004) mukaan *tilan aistimellinen merkitys* syntyy tilan ja ruumiin välisessä vuorovaikutuksessa. Tila koetaan aistikokonaisuuden kautta: näkö, kuulo, haju, kosketus ja tasapainoelimet osallistuvat tilan aistimellisen merkityksen syntyyn. Tila ympäröi ruumista ja on mukana kaikessa inhimillisessä toiminnassa sekä välittömästi että epäsuorasti aistien kautta. Näön rinnalla myös kosketus ja kuulo määrittävät jokaista tilakokemusta. Näköaisti ja tuntoaisti ovat empiiristen tutkimusten perusteella todettu olevan samanarvoisia tekstuurien määrittämisessä. (Malnar & Vodvarka 2004, 145.) Hahmotamme siis tilan tekstuurit, pinnat ja pinnanmuodot, yhtä lailla käsillämme kuin silmillämme. Kun näemme rouhean hirsiseinän, voimme tuntea hirren karheuden jo ennen kuin kosketamme itse seinää.

Steen Eiler Rasmussen (1959) korostaa, että Bauhausin arkkitehtuuri- ja suunnittelukoulun opetuksessa pyrittiin irrottautumaan kalkkeutuneista perinteistä ja pääsemään eroon konventionaalisen arkkitehtuurin sudenkuopista, jonka toivottiin vapauttavan oppilaiden luovat kyvyt. Oppilaat tekivät omakohtaisesti kokeita materiaalien kanssa ja nauhoittivat omia vaikutelmiaan materiaaleista. Kosketuksella oli tärkeä rooli opetuksessa, ei pelkillä pintojen ulkomuodoilla. Pinnallisten ominaisuuksien kuten karheuden ympärille rakennettiin suunnittelutehtäviä, joissa materiaaleja lajiteltiin ja järjestettiin näiden ominaisuuksien perusteella. Bauhausin opetus perustui käsitykseen, jossa Euroopan sivistynyt rakennuskulttuuri oli kadottanut alkukantaisten kulttuurien herkin otteen materiaalien ja tekstuureiden käsittelyyn, ja siihen että tätä herkkyyttä tulisi oppia vaalimaan uudelleen. (Rasmussen 1959, 176–178.)

Vaikka materiaalien aistimellisuus olikin Bauhausissa opetuksen peruspilareita, on myöhemmässä modernismissa irtauduttu entisestään aistimellisista tilan merkityksistä. Sileät ja tasaväriset lasi-, teräs- ja betonipinnat, modernismin suosittu materiaalit, eivät itsessään omaa ajallisia ulottuvuuksia, koska jo kulumisen näkyminen on nähty negatiivisena ilmiönä. Tämän ajattelun taustalla piilee uutuuden viehätysten tavoittelu.

Saarikankaan (2006) mukaan tilan aistimellinen merkitys muodostuu aistien välityksellä, kun subjekti liikkuu tilassa. Hahmotamme tilan aistien välityksellä ja muodostamme tilasta eräänlaisen kehollisen kartan. Liikkumisessa, askeleissa, valituissa tai määrättyissä reiteissä ja käänöksissä luodaan ruumiillisia muistoja. Tilalla on täten roolinsa myös muistojen muodostumisessa. (Saarikangas 2006, 131–136.) Kun tilaan kiinnittyy myönteisiä aistimellisiä muistoja, vierailamme mielellämme tilassa myös jatkossa.

Tilan materiaallinen merkitys

Rakennuksen tai rakenteen geometrinen muoto rajautuu sen fyysisen materiaalisuuden kautta. Materiaallinen merkitys hahmotetaan tilan fyysisten rakennusosien pituuksien ja leveyksien rajaamassa tilassa. Rakennusmateriaalit vaikuttavat tilan materiaallisen merkityksen jäsentymiseen. Tilan mittakaava muuttaa tilan materiaalista merkitystä: korkeat ja laajat tilat saavat havaitsijan kokemaan itsensä pieneksi ja vastaavasti pienet ja ahtaat tilat havaitsija saattaa kokea klaustrofobiseksi. Aistimellisella ja materiaalisella tilan merkityksellä on useita yhtäläisyyksiä. Yhteisvaikutus aistimellisen ja materiaallisen välillä kumpuaa rakennusmateriaalien ominaisuuksista, aistikokemuksista ja niiden yhteisvaikutuksesta syntyvistä tilan merkityksistä. Saarikangas kiteyttää, että tilan materiaalliset ja aistimelliset merkitykset voidaan ymmärtää eräänlaisena ”kehon karttatieteenä” (Saarikangas 2006, 136).

Pekka Passinmäen (2011) viitoittamassa poeettisessa lähestymistavassa materiaalit, joista arkkitehtuuri koostuu, lepäävät itsensä varassa. Materiaalia kohtaan syntyy kunnioittava suhde, jossa sitä ei nähdä pelkkänä teollisena raaka-aineena. Passinmäki käsittelee poeettisen lähestymistavan yhteydessä Karsten Harriesin käsitettä *materiaalinen transsendenssi*. Suunnittelijan tulisi antaa materiaalien puhutella itseään, jotta materiaalin merkitysyhteys, tai merkityksen inkarnoituminen materiaan eli materiaalinen transsendenssi, liittyy osaksi arkkitehtuuria ja arkkitehtonisen tilan kokemista. (Passinmäki 2011, 172.) Materiaalien ominaisuuksien ja olemuksen huomioon ottaminen on poeettisen tilan tuottamisen lähtökohta. Merkitys inkarnoituu materiaaliin, kun suunnittelija on antanut materiaalin puhutella itseään.

Materiaallinen merkitys korostuu materiaalin suhteessa. Vuorokauden- ja vuodenaikojen mukaan vaihtelevat valo-olosuhteet, sään vaihtelut ja vaikutukset tuovat materiaaleissa kuten puussa esiin materiaalin sisäisen rakenteen. Cor-Ten teräs ilmentää luonnon ja materiaalin välistä kemiallista reaktiota, joka näyttäytyy kauniin ruosteisena pintana. Puun käsittelytapa Shou Sugi Ban hyödyntää puun hiiltymisen tuomia etuja puun säänkestokykyyn ja palonkesto-ominaisuuksiin ja lisää puupintoihin hiilen kiiltävyyttä ja väriä. Tilan materiaallinen merkitys rakentuu sekä materiaalin ominaisuuksista että siitä, kuinka materiaaleja on käsitelty. Mittasuhteet, mittakaava ja tilan tilallisuus on otettava huomioon, kun luodaan merkityksellisiä tiloja. Kun suunnittelija on antanut materiaalien puhutella itseään ja tila on taottu tarkoituksenmukaiseksi, voi tilan materiaallinen merkitys kiinnittyä tilaan.

Arkkitehtuurin mittakaava ja ihminen

Arkkitehtuuri-sana herättää mielikuvia monumentaalisista rakennuksista, joiden vaikuttavuus perustuu massiiviseen kokoon ja mittasuhteisiin. Monumentaalisuuteen saattaa liittyä rakennuksen omistajien, yritysten tai instituutioiden valta-asetelmien vahvistaminen arkkitehtuurin avulla. Massiivisuus alleviivaa paitsi rakennuksen vaikuttavuutta myös rakennuksen yhteiskunnallista asemaa. Ihmiskehon mittasuhteet eivät ole monumentin mittakaavan lähtökohtana, sen sijaan mittakaava voi olla ylisuuri ja kerroskorkeus mahtipontinen. Leveällä ja korkealla sisäänkäynnillä herätetään kunnioitusta vierailijoissa ja ylikorkea huone vaikuttaa jumalille tarkoitettulta tilalta. Monumentaalisuudella pyritään herättämään ihmisessä tunnetiloja, joista kaikki eivät ole miellyttäviä tai toivottavia. Monumentaalisuudella voidaan aiheuttaa pienuuden ja mitättömyyden tunteita, jotta rakennuksen edustama instituutio, yritys, ryhmä tai henkilö saa siten valtansa näkyväksi yhteiskunnallisesti. Arkkitehtuuri voi toimia ihmisen alistajana ja vallan välineenä.

Monumentin vastakohta voisi olla vaatimaton yksityinen asumus metsän keskellä kaukana metropolien kuhinasta. Mielikuva on ikivanha ja alkukantainen ja ehkäpä tästä syystä ranskalainen filosofi Gaston Bachelard näki metsämajan asumisfunktion alkuperäisenä lähteenä (Bachelard 2003, 122). Kotoisuus ja suoja yhdistyvät mielikuvallisesti metsämajaan, jossa yksilö voi asustaa suojassa maailmalta kuin lintu pesässään. Metsämaja huokuu lämpöä ja turvaa, joka ei pyri vallan tai voiman symboliksi, toimiessaan turvapaikan ja kotoisuuden symbolina. Turvapaikassaan metsämajassa yksilö suojautuu vaaroilta, joita ulkopuolinen maailma voi häneen kohdistaa. Luonnonvoimien myllätessä voi metsämajasta löytää lämmön, jonka ääreen käpertyä ja toipua ulkomaailman koetuksista. Näissä mielikuvissa korostuvat pienimuotoisen metsämajan asumisfunktion arvot. Arvot liittyvät asumisen perimmäiseen olemukseen, jonka merkitys ihmisen elämismaailmalle on suuri, jopa monumentaalinen. Koti metsämajassa saattaa olla asujalle maailman napa, tärkein asia, vaikka metsämaja onkin mielikuva pienimuotoisesta asumuksesta luonnon keskellä. Pienimuotoisuus, kotoisuus ja turvapaikka metsämajan mielikuvassa herättää kysymyksiä rakennukseen liitettyistä merkityksistä ja niiden yhteydestä metsämajan konkreettiseen rakenteeseen. Onko metsämaja niin mieluisa uneksinnan kohde sen takia, että se on pienimuotoinen rakennelma luonnossa? Rinnastuuko se siten mielikuvallisesti eläinten pesärakennelmiin ja on siksi niin luonnollinen kohde uneksinnalle?

Voiko siis monumentaalisuus olla kotoisaa ja päinvastoin? Ja liittyykö monumentaalisuus ainoastaan rakennuksen kokoon, vai voiko rakennus olla laadullisesti monumentaalinen ja herättää asujassa monumentaalisuuteen rinnastettavia tunnetiloja tilallisten merkitysten ja harmonisten mittasuhteiden kautta? Bachelard kirjoittaa osuvasti pienimuotoisen ja monumentaalisen dialektiikasta runoudessa ja kirjoittamisessa: “Mitä taitavampi olen luomaan

maailmasta miniatyyriin, sitä enemmän teen siitä omani. Mutta samalla on ymmärrettävä, että miniatyyriissä merkitykset tiivistyvät ja rikastuvat.” (Bachelard 2003, 323.) Nämä mittakaavalliset vaihtelut runoudessa sivuavat myös pohdintoja arkkitehtuurin suuruuden määrittelylle. Jos rakennetaan pienemmin ja määrällisesti vähemmin, rakenteiden ja pintojen yksityiskohdat korostuvat, koska ne koetaan lähemmin ja käsinkosketeltavammin. Yksityiskohtien korostunut merkitys luo painetta rakentaa laadukkaasti ja tarkasti, koska tällä tavoin “merkitykset tiivistyvät ja rikastuvat”. Yksityiskohtien korostaminen ja pienimuotoisuus rinnastuvat ihmiskehölle luonnolliseen toimintaan ja mittasuhteisiin, eivätkä ylisuurten mittasuhteiden tapaan vieraannuta ihmistä rakennetusta ympäristöstä. Toisin sanoen rakentamisen inhimilliset mittasuhteet auttavat ympäristön kanssa identifioitumista. Pintatekstuurien rikkaus ja materiaalien ominaisuudet yhdessä inhimillisten mittasuhteiden kanssa luovat puitteet asumisen kotoisuudelle.

Esittelen ideani arjen monumentista. Idean keskiössä on arkikokemuksen ylevöittäminen. Paikkasidonnainen rakentaminen yhdistettynä yksityiskohtiin paneutuvaan suunnitteluun ja käyttötarkoituksen ylittävään asenteeseen mahdollistaa tilan lataamisen merkityksillä. Merkityksillä ladattua tilaa, joka ylittää tilalle asetetut arkisuuden rajat, voi kutsua arjen monumentiksi. Arjen monumentti ei saa voimaansa perinteisistä monumentaalisuuden määritelmistä. Pienimuotoinen ja kustannustehokas rakentaminen, jossa hyödynnetään käsityötä ja paneudutaan suunnittelun yksityiskohtiin, voi luoda toisenlaista monumentaalisuutta. Tämän tyyppisessä monumentaalisuudessa ei pyritä glorifioimaan valtarakenteita, merkittäviä historiallisia tapahtumia, uskonnollisia ideaaleja tai sotasankareita, vaan arjen rakenteita, joilla on merkittävä ajallinen ulottuvuus ihmiselämässä. Arkitoiminta, johon valtaosa ihmiselämästä kuuluu, kuuluu arjen kenttään, jonka tärkeyttä ei aina huomioida. Ajan jatkumossa harvinaisuus ja merkkihetket vievät arkea pirstovalla vaikutuksellaan huomiomme pois arkisesta. Kaipaamme ihmisinä kuitenkin vakautta, pysyvyyttä ja juurevuutta, joista arki koostuu. Ilman niitä, jatkuvassa muutoksen tilassa, menetämme tasapainomme ja henkisen hyvinvointimme avaimet. Näin ei välttämättä tarvitse olla. Arkikokemuksista ylevöittämällä voimme luoda arjen monumentteja, jotka auttavat asumaan, läsnä olemasti ja inspiroituneesti, juurtuneena paikan maaperään.

“Arkkitehdinkaan ei enää tarvitse olla puolijumalan kaltainen runoilija, vaan sekin jo riittää, että hän pienissä ja vaatimattomissa rakennustehtävissään pystyy luomaan murtumia yksiulotteiseen tekniseen rakentamiseen” kirjoittaa Passinmäki tulkittessaan Heideggerin käänteentekevää esseetä *Rakentaa asua ajatella* (Passinmäki 2011, 72.) Toisin sanoen arkkitehdin ei tarvitse suunnitella jättimäisiä rakennuksia. Tärkeämpää on suunnitella vuoropuhelussa ajan, paikan ja ihmisen kanssa, samalla pyrkien välttämään teknisen rakentamisen sudenkuopat. Tekninen rakentaminen edustaa nykymaailman kylmää ja rationaalista

sarjatuotantorakentamista, jossa rakennuksia ei suunnitella aikaa, paikkaa, luontoa tai rakennuksen käyttäjiä kunnioittaen. Lyhytnäköisellä voitontavoittelu-mentaliteetilla rakennettu kerrostalo, tai miksei kokonainen korttelikin, voi määrällisestä vaikuttavuudestaan huolimatta edustaa rakentajansa arvomaailman köyhyyttä ja tuhoisaa ympäristön domiointia. Pienimuotoinen huolellisesti toteutettu rakennushanke voi olla suunnittelijalle merkittävämpi kuin teknisen rakentamisen mahtava monumentti.

Arjen välineellisyys

Arkikokemuksen ylevöittäminen on tilasuunnittelua, jossa arkitoimintaa varten luodaan merkityksellisiä tiloja, jotka on suunniteltu aika ja paikka huomioiden. Arkiset tilat on ladattu merkityksillä, jotka ylittävät pelkän toiminnallisuuden. Ajan ja paikan lisäksi kolmantena lähtökohtana suunnittelulle on suunniteltavaan tilaan liittyvä arjen välineellisyys. Arkkitehtuuria on perinteisesti ohjannut pyrkimys tilasuunnitteluun, jossa tila vastaavat käyttötarkoitustaan paitsi tilallisesti myös arkkitehtonisesti. Toisin sanoen viraston tulee toimia viraston tavoin ja virastomaisuuden tulee ilmentyä myös arkkitehtuurissa. Tähän ei ole olemassa kaavoja tai kiveen kirjoitettuja sääntöjä, sen sijaan jokainen projekti on oma kosmoksensa, jonka sisäinen välineellisyys on löydettävä aina uudelleen. Arkikokemuksen ylevöittäminen on rakennuksen typologiaan sisäänrakennettujen oletusten uudelleentulkintaa.

Merkityksellinen arkkitehtuuri ei ole varattu ainoastaan suurimmille instituutioille, rakennuksille joihin valta ja raha ovat keskittyneet. Arkista rakennettua ympäristöä on ylenkatsottu ja sen merkityspohjaa väheksytty, joten arkitoimintaan tarkoitetut rakennukset ovat jääneet vähäiselle huomiolle arkkitehtuurin kaanonissa. Arkinen toiminta kuitenkin käsittää valtaosan ihmiselämästä, joten eikö sitä pitäisi pyrkiä arvostamaan ja ylevöittämään? Arkitoiminnalle osoitettujen tilojen välinearvo ja vastaavuus käännetään päälaelleen ja määritellään uudelleen.

Ennen soveltaviin suunnitelmiin siirtymistä pitäisi selvittää mitä on “arki”? Arto Haapalan mukaan arkisuuteen liittyy paradoksi: arki on samaan aikaan erittäin tuttu, mutta samaan aikaan vieras (Haapala 1995, 96). Arki käsittää valtaosan ajastamme, mutta olemme niin lähellä arkea, ettei arkisuutta voi ymmärtää tai nähdä selkeästi. Arki määrittyy tuttuuden kautta: arki rakentuu asioista, jotka ovat mahdollisimman tuttuja, turvallisia ja yllätyksettömiä (Haapala 1995, 97). Tutut esineet, huoneet, kadut ja ympäristö, jossa elämme muodostavat arjen selkärangan. Arkeen kuuluu vakaus ja ennustettavuus. Odotamme asioiden olevan tietyllä tavalla, jotta arki sujuu vaivattomasti, jos asiat muuttuisivat alati arki häiriintyisi (Haapala 1995, 97). Jos avainlippuni olisi joka aamu eri paikassa, asuntoini kalusteet vaihtaisivat paikkaa ja arkinen ympäristöni muuttuisi päivittäin, menettäisin vakauden

ja arki vaatisi minulta valtavan määrän henkisiä voimavaroja. Haapalan mukaan ihmisellä on halu elää itselleen merkityksellisessä ympäristössä, jossa ihminen voi elää huolehtien asioista. Ihmisen olemista leimaa Heideggerin termein huolehtiminen. (Haapala 1995, 97.) Huomautan, että huolehtimisen voi ymmärtää myös toisella tavalla. Heideggerin Sorge-termi voi tarkoittaa myös huolta, joka aiheutuu menneisyyden ja tulevaisuuden aiheuttamasta taakasta. Haapalan tulkinta on kuitenkin termin myönteisempi merkitys, jossa huolehtiminen merkitsee asioista ja ihmisistä huolehtimista.

Arki on arkitoimien toistamista samoissa tiloissa ja paikoissa osana ajallista jatkumoa. Kun toimintaa on toistettu kyllin monta kertaa, voidaan puhua arkitoiminnasta. Kun arki on vakiintunut ja systematisoitunut, arkitoiminta tehostuu ja ihmisen käyttöön jää enemmän henkisiä ja fyysisiä resursseja arjen ulkopuolella. Tarvitsemme sujuvaa arkea, jotta ihmiselämään kiteytyy ajallisia rakenteita, jotka vakauttavat mentaalisen maiseman turvallisuutta tuovien sosiaalisten verkostojen tapaan. Haapalan mukaan ihmistoiminnan sisäinen loogiikka toimii siten, että ihminen pyrkii luonnostaan kohti arkisuutta ja sitä, että toiminnan vieraus katoaa (Haapala 1995, 97).

Muuttumaton, yllätyksetön ja tuttu arkinen toiminta on sujuvan arkisuuden ytimessä. Tämän käsityksen mukaan vain poikkeusaikoina, kuten juhlahetkinä, tulisi kokea poikkeavia kokemuksia. Kaiketi arkkitehtuurikin pitäisi jakaa arkiseen arkkitehtuuriin, tai ”arkitehtuuriin”, joka toimii huomaamattomana taustana elämälle, ja suuriin juhlallisiin rakennuksiin, oopperaloihin ja taidemuseoihin, jotka olisivat korkealentoisemman arkkitehtuuriin kohteiksi sopivia. Koska arkisuus on sujuvuutta ja tuttuutta, voisi huomaamattoman arkisen arkkitehtuuriin nähdä sujuvoittavan arkea. Tässä mielessä arkinen arkkitehtuuri olisi väline, jonka arvo perustuisi siihen, että rakennus toteuttaisi tehtävänsä siten, ettei välineeseen kiinnitetä huomiota. Kuitenkin rakennuksella on välinearvon lisäksi muitakin arvoja. Rakennus voi olla esteettinen, eräänlainen taideteos, jota käytetään. Onko taideteoksen asema kielletty arkiselta arkkitehtuurilta?

Haapalan mukaan arkisuuteen voi tehdä poikkeamia, eräänlaisia esteettisiä murtumia, olettaen että rakennus täyttää välinearvolliset pyyteensä. Haapala pitää esteettisyyttä tietyllä tavalla arkisuuden vastakohtana, koska esteettisyys ”pistää silmään” ja herättää kiinnostuksemme. Esteettisyys on epätavallista, kun taas arkisuuteen on perinteisesti liitetty huomaamattomuus, tuttuus ja tavallisuus. (Haapala 1995, 101.) Esteettisyys voidaan nähdä särönä arkisuudessa, mutta kyseessä ei kuitenkaan ole epämieluisa särö kuten särkyntä juomalasi, päinvastoin, esteettisyyden tekemä särö on toivottava särö arkisuudessa (Haapala 1995, 103).

Haapalan mukaan vieraus on onnistuneen taideteoksen piirre: mikäli taideteos ei saa kiinnitettyä huomiota itseensä, on taideteos epäonnistunut tarkoituksessaan. (Haapala 1995, 103.) Vieraus ei kuitenkaan voi olla, arkisuuden tapaan, objektin pysyvä perusmodus. Vierauden tunne on ensireaktio esimerkiksi uuteen ideaan, kulttuuriin, objektiin, ihmiseen tai paikkaan. Mikään objekti ei Haapalan mukaan voi olla jatkuvasti vieras. Totumme ajan myötä mihin tahansa taideteokseen, oli se kuinka upea tahansa. Tottumuksen myötä esteettiset objektit, tilat ja paikat tulevat osaksi meitä. (Haapala 1995, 104.) Haapala huomauttaa, että arkisuuden lävistämässä tutussa ympäristössä on täysin mahdollista elää siten, ettei arkiseen ympäristöön, rakennuksiin, esineisiin tai välineisiin kiinnitä lainkaan huomiota. Esineillä ja välineillä on sisäinen tarkoituksensa ja hyödyllisyytensä, jonka yläpuolelle ne eivät välttämättä nouse. Heideggerin mukaan tällöin “esineet häviävät hyödyllisyyteen”. Lapio, väline, jota käytetään rikkaruohojen kitkemiseen, ei anna itseään ilmi, ennen kuin lapio rikkoutuu ja välineen hyödyllisyys häviää. (Haapala 1995, 100.)

Rakennuksen täytyy olla toimiva: asunnossa on oltava tilat olemiselle, nukkumiselle, ruokailulle ja hygienialle, jotta asumisen välineelliset vaateet täyttyvät. Häviävätkö rakennukset hyödyllisyyteensä lapion tavoin? Haapalan mukaan arkisuuteen liittyy kaksi modusta: välineellisyys ja pelkkä läsnäolevuus, joka tarkoittaa esinettä, jolla ei tiettyinä hetkenä ole mitään erityistä tehtävää tai joka ei ole huomion kohteena (Haapala 1995, 100). Läsnä oleva esine on läsnä samaan tapaan kuin tilaa rajaavat seinät, lattia ja katto. Tilaan ja rakennuksiin ei liity välineellisyys samaan tapaan kuin lapioon ja kynään. Lapion välineellisyys on sidottu ihmisen jatkuvaan myötävaikuttamiseen (Haapala 1995, 100). Rakennuksissa voi havaita molemmat arkisuuden modukset: läsnäolevuuden ja välineellisyyden. Tiettyihin tiloihin liittyy pääasiassa läsnäolevuus kuten taidegalleriaan, joka toimii taiteen katselun neutraalina taustana. Toisiin tiloihin välineellisyys liittyy intensiivisemmin kuten kylpyhuoneisiin, joissa oleillaan ainoastaan tilaan liittyvän käytön merkeissä. Välineellisyyteen ja läsnäolevuuteen perustuvat objektit, esineet ja tilat häviävät arkisuuteen, etenkin jos niiden arkisuudessa ei ole säröjä, joiden avulla ne nousisivat arkisuuden yläpuolelle.

Martin Heidegger (2000) käsittelee teoksessaan *Oleminen ja aika* välineellisyyttä fenomenologisesta näkökulmasta. Kun puhutaan arkkitehtuurin välinearvosta, on kyse tietylle rakennukselle ominaisesta välineellisyydestä, joka liittyy tilan mittasuhteisiin, tilassa liikkumiseen ja tilojen välisiin hierarkioihin. Heideggerille väline on olio, joka “kohdataan huolehtimisessa”. Välineen sisäinen logiikka tai välineen olemistapa, välineen välineellisyys, on “tuotava esiin”. Väline ei ole olemassa tyhjiössä, vaan aina osana välinekokonaisuutta. Välinekokonaisuudessa väline saavuttaa sisäisen logiikkansa ja vastaanottaa välinekokonaisuuden kautta välineen ominaisuutensa. (Heidegger 2000, 96.) Myös rakennukset ovat välinekokonaisuuden osia. Yksinkertaisimmillaan rakennus kuuluu rakennusten

välinekokonaisuuteen, johon kuuluvilta olioilta vaaditaan vähimmäisvaatimuksina seinät, lattia ja katto. Kun tarkennetaan välinekokonaisuuden määrittelyä, voidaan puhua eritteilyistä rakennustyyppien kuten asuinrakennusten, toimistorakennusten, museorakennusten ja sairaaloiden välillä. Rakennuksiin liittyy usein varsin monitahoisia välinekokonaisuuksia, joilla on moninaisia vähimmäisvaatimuksia sekä funktionaalisuuden sisäisen logiikan että merkityskentän puolesta.

Välinekokonaisuuksia ja välineiden käyttöä Heidegger luonnehtii “käsilläolevuuden” funktioksi. Käsilläolevuus tulee ilmi esimerkissä kellovälineestä. Esilläoleva kello on käsilläoleva kellon käytön myötä, koska kelloa käyttäessämme käytämme myös auringon asemaa, joka tuo ympäröivän luonnon käsiemme ulottuville tämän seurauksena. Käsilläolevuus on oleva “sinänsä”, josta huolehditaan täälläolon kautta. Huolehtiminen työvälineestä, joka on vioittunut, ei muutu sinänsä, vaan kyseessä on edelleen käsilläoleva väline. Vioittuneen välineen käyttökelttomuus ei paljastu tarkkailemalla esinettä sinänsä, vaan aktiivisessa esineen käyttämisessä. Heidegger määrittelee tällaisen käyttökelttoman välineen “silmäänpistävyuden” kautta. Väline, jolla ei ole välinearvoa, pistää silmään. Käyttökelttoman välineen esilläolevuus ei Heideggerin mukaan ole vailla käsilläolevuutta, koska huolehtivan kohtaamisen kautta väline voi jälleen saavuttaa kokonaisen käsilläolevuuden, jota väline tarvitsee täyttääkseen tehtävänsä. Korjattu väline ei enää pistä silmään. Jos välineeltä “puuttuu” käyttöarvo, ei tällöin ole kyseessä käsilläoleva väline. (Heidegger 2000, 100–102.)

Rakennukset ovat pääasiassa esilläolevia, mutta omaavat myös käsilläolevuuden moduksen. Asunto, joka ei omaa käsilläolevuutta, pistää silmään, koska asunto saattaa olla rappeutunut siinä määrin, ettei asuntoa voi käyttää välineenä asumiseen. Raunioituneissa taloissa ei ole käsilläolevuuden modusta, käyttöarvoa, ja ne ovatkin vain esilläolevia. Raunioissa piilee käsilläolevuuden potentiaali, joka voidaan saavuttaa korjaamalla ja entisöimällä rakennus. Raunioissa on vahva esilläolevuuden modus ja henkinen syvyys, joka kumpuaa raunioihin liittyvistä ajallisista kerrostumista. Arkikokemuksen ylevöittäminen voi liittyä pelkän esilläolevuuden omaaviin rakennuksiin, mutta tämän diplomityön lopussa esiteltäviin projekteihin liittyy myös käsilläolevuuden modus. Arkitoiminta Ruutikkalan tilalla on vahvasti sidoksissa käsilläolevuuteen ja rakennukset ovat paitsi käsilläolevia, myös käsintehtyjä. Heideggerin fenomenologiassa korostetaan paitsi kehollisuuden ja aistimuksellisuuden tärkeyttä myös ihmisen tarvetta tehdä käsillä ja toimia arjessa käsilläolevien välineiden parissa.

Esineet häviävät Heideggerin sanoin hyödyllisyyteen. Huomaamattomuus perustuu hyödyllisyyden lisäksi välineiden luotettavuuteen. Välineen toimiessa moitteettomasti käyttäjä ei mieti sen toimivuutta. Väline on sitä parempi mitä pidempään sitä käytetään ilman, että

välineen toiminta häiriintyy. Myös ympäristön muuttumattomuudesta kumpuava huomaamattomuus edistää sujuvaa arkea. (Haapala 1995, 100.) Arki pyörii moitteettomasti, kunnes jokin arkitoiminnalle oleellinen väline hajoaa. Jos pyöräilee töihin aamuisin ja pyörän poljin irtoaa, tulee arki järjestellä uudelleen tämän takaiskun mukaan. Myös rakennettuun ympäristöön liittyvä muuttumattomuus ja pysyvyys on tämän tyyppistä huomaamattomuutta. Oletamme, että tiet, rakennukset ja kiintopisteet ympäristössä ovat pysyviä ja muuttumattomia, jotta osaamme liikkua ja orientoitua ympäristön suhteen. Kun vanhaa rakennuskantaa puretaan uuden tieltä, muutetaan paitsi ihmisille merkityksellistä ympäristöä myös ihmisten arjen rakennetta. Suunnittelijalla on painava vastuu ihmisten elämismailmojen ja arkisten rakenteiden muuttajana. Arkkitehdin tehtävä on luoda arjelle tukeva pohja, johon ihmiset voivat kiinnittää merkityksiä. Vastavuoroisesti myös rakennukset voivat merkityksellistää arkea ja tehdä arjesta mahdollisimman sujuvaa.

Arkikokemuksen ylevöittäminen on arkisten puitteiden rakentamista. Arkiset puitteet ovat välineitä, jotka ovat Heideggin (1926) termein käsilläolevia ja esilläolevia. Diplomityön seuraavassa osassa esiteltävät käsilläolevat välineet eivät täysin häviä hyödyllisyyteensä, vaan niihin on sisäänrakennettu arkisia säröjä. Esteettisyydellä on pyritty tuomaan arjen välineitä esiin hyödyllisyyden ja arkisuuden peittävyiden alta. Tapaustutkimuksen keskiössä ovat arjen välineet, jotka auttavat elämään sujuvaa arkea läsnä olemmin.

Kolmannessa osassa siirrymme soveltavaan suunnitteluun, jota voi kutsua myös tapaustutkimukseksi. Tapaustutkimuksessa on otettu huomioon diplomityön aiempien osien suunnittelulliset lähtökohdat ja suunnitteluperiaatteet. Soveltava suunnittelu ei ole jäänyt piirustusten tasolle, sillä myös käytännön näkökulmat on otettu osaksi tarkastelua konkreettisen rakentamisen myötä. Teorian ja käytännön yhdistäminen on usein hankalaa, mutta toivon että seuraavista luvuista käy ilmi teoreettisen näkökulman hyödyllisyys suunnittelua auttavana työkaluna ja ajattelua ohjaavana ohjenuorana. Arkikokemuksen ylevöittäminen ja prosessin taustalla vaikuttavat tilan merkitykset näyttäytyvät esimerkkiprojektien kuvailuissa, visualisointikuvissa ja valokuvissa.

Tässä osassa

Luku VI - Tapaustutkimus Ruutikkala

Ruutikkalan topos-analyysi

Luku VII- Arjen välineenä portaat

Aitan portaiden suunnittelu

Luku VIII- Arjen välineenä kaivo

Kaivon katoksen suunnittelu

Luku IX- Arjen välineenä käymälä

Maisemakäymälän suunnittelu

Luku X- Arjen välineenä työpaja

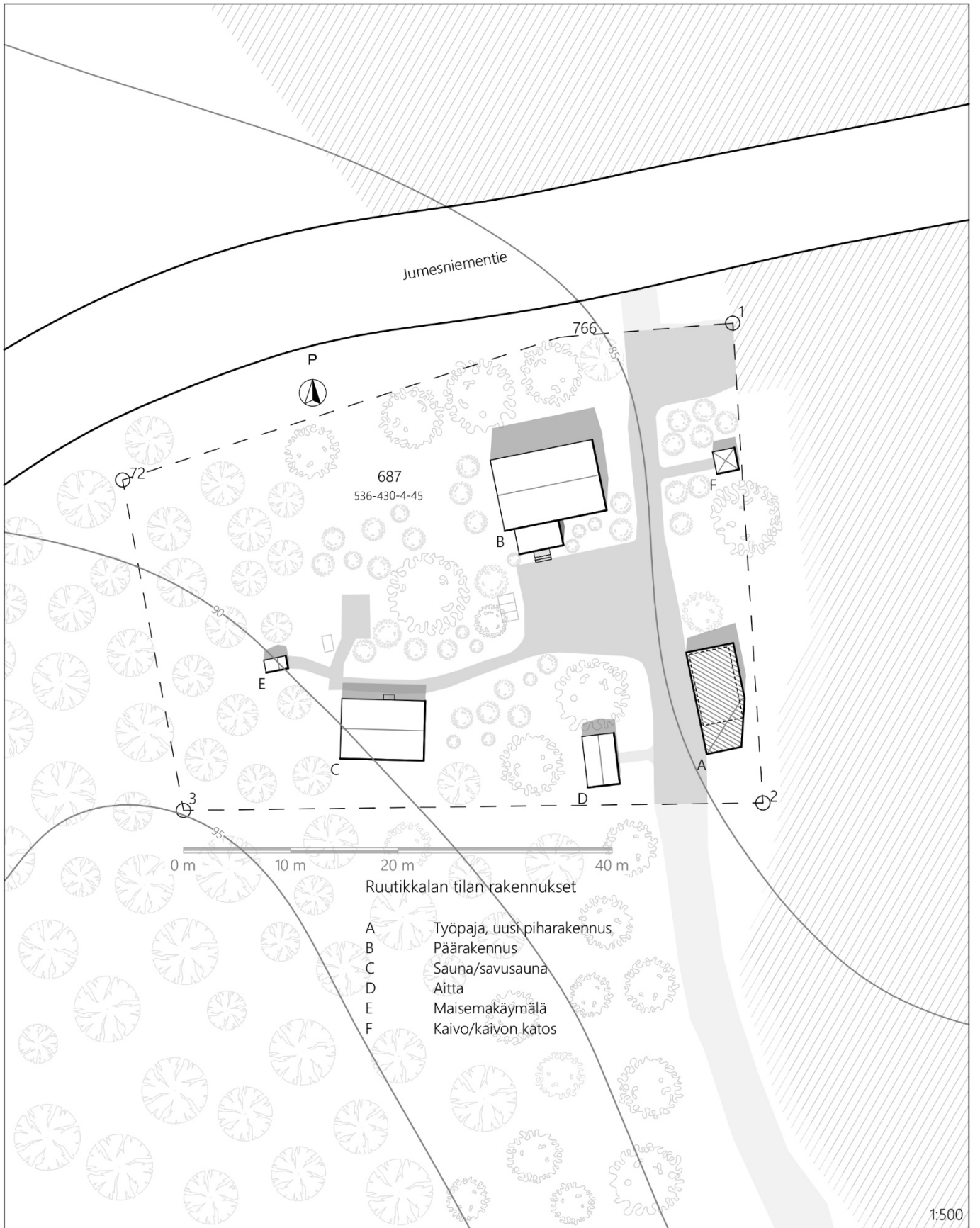
Työpajan suunnittelu

LUKU VI

Tapaustutkimus Ruutikkala

Noin 30 kilometriä Tampereelta Porin suuntaan sijaitsee Jumesniemeen kääntyvä tienhaara. Tietä kulkiessa havaitsee maiseman avautumisen ja kansallisromanttisen kumpuilevan maaston, jota jäsentävät maatilat ja pellot. Kaupungista tulevalle matkaajalle ympäristö aikaansaa seesteisyyden ja rentoutumisen tunteukset. Paikallinen maanläheinen elämäntyyli ilmenee, kun tarkkailee rakennuskantaa, karjanhoitoa ja hevostiloja Jumesniemeen johtavan tien varrella. Peltomaisemaa jäsentävät maatilojen lisäksi kauniisti patinoituneet ladot ja aitat. Muutaman kilometrin matkan mutkiteltuaan tie johtaa molemmin puolin metsän rajaamaan pullonkaulaan, jossa maisema ja näkyvyys heikkenevät hetkeksi. Sitten, äkinäisesti, maisema avautuu ja katse kantaa avaran laakson kumpupeltojen yli lahdelle, jonka veden pinta näkyy kilometrin päässä laakson pohjukassa. Tähän maisemallisesti merkittävään paikkaan sijoittuu tontti, jolle olen saanut tilaisuuden suunnitella ja rakentaa mielenmaisemaani. Tila on ollut perheeni omistuksessa 2000-luvun alusta lähtien. Asfaltoitu tie jatkaa Ruutikkalan tilan ohi Jumesniemen kylän suuntaan ja siitä vielä eteenpäin Hämeenkyröön. Tietä pitkin kulkee kesäisin satapäin pyöräilijöitä laakson kautta kulkevan reitin ja seudun maisemallisuuden houkuttelemana.

Jumesniementie

766

P

687
536-430-4-45

B

F

E

C

D

A

0 m 10 m 20 m 40 m

Ruutikkalan tilan rakennukset

- A Työpaja, uusi piharakennus
- B Päärakennus
- C Sauna/savusauna
- D Aitta
- E Maisemakäymälä
- F Kaivo/käivon katos

Lähialueet Siurossa ja Hämeenkyrössä ovat maatalousvaltaista seutua, jossa on maanviljelyn lisäksi mansikkatiloja, karjataloutta ja hevostiloja kukkuloiden, metsien ja vesistöjen lomassa. Alueen keskuksena on historiallisesti toiminut Kauniaisten kartano, joka hallitsi alueen pientiloja. Alueen luontoa voi kuvailla kansallisromanttiseksi. Kohtuullinen etäisyys Tampereesta mahdollistaa paikallisten työssäkäynnin Tampereella ja kehyskunnissa. Seudun maasto kumpuilee muodostaen pieniä laaksoja, joita jakaa tilkkutäkkimäiset peltoalueet ja Kuloveden ja Mahnalanselän haaroittuvat vesialueet. Norberg-Schulzin (1980) romanttisen maisematyypin reunaehdot täytyvät: maiseman viehätyks perustuu luonnon monimuotoisuuteen ja mikropaikkojen runsauteen.

Ruutikkalan tila vastaa fenomenologian merkittävimmän filosofin Martin Heideggerin kuvausta schwarzwaldilaisesta maatalosta: *“Ajatelkaamme hetki schwarzwaldilaista maataloa, jonka rakensi vielä talonpoikainen asuminen yli kaksisataa vuotta sitten. Talon on tehnyt sopivaksi uupumaton kyky päästää maa ja taivas, jumalaiset ja kuolevaiset yksinkertaisesti olioihin. Kyky on asettanut talon tuulensuojaiselle rinteelle kohti päivää niittyjen keskelle lähteen lähelle.”* (Passinmäki 2011, 74). Tonttia ympäröivät kahden maatilan niitymäiset pellot, kohti päivää ja aurinkoa, ja talo sijaitsee tuulensuojaisella rinteellä. Koilliskulmassa, maisemallisesti tärkeälle paikalle, on kaivettu lähde eli kaivo. Tila on talonpoikaisen asumiskulttuurin tuotos, joka on ollut paikalla yli sata vuotta. Maan ja taivaan vuoropuhelu tekee maisemasta romanttisen ja paikallista maataloutta on, kuolevaisten johdosta, harjoitettu paikalla vuosisatoja. Heideggerin maatalon ominaisuudet voi löytää myös Ruutikkalan tilalta.

Suunnittelun lähtökohtana oli paikasta ja pihapiirin perinnerakentamisesta inspiroituminen ja inspiraation seuraaminen suunnittelemalla ja rakentamalla paikalle. Koska pihapiirin atmosfääri saa asujan tuntemaan aistinsa ja kehollisuutensa voimakkaammin kuin vaikkapa urbaanissa ympäristössä, koin paikan luonnonvoimien kutsuvan itseäni käyttämään käsiäni ja rakentamaan konkreettisesti paikalle ominaisella tavalla. Suunnittelu tapahtui nykyaikaisilla metodeilla tietokoneella, jota hyödyntämällä käsin luonnostelemani ideat tarkentuivat geometrialtaan ja yksityiskohdiltaan. Pyrin suunnittelussani lähestymistapaan, jossa keholisuus olisi läsnä pihapiirin luonnonmateriaalien pintatekstuureissa, puun tuoksussa, kovissa ja pehmeissä pinnoissa, valo-olosuhteiden muuttuvassa luonteessa ja topografian vaikutuksessa pihassa liikkumiseen.

Steen Eiler Rasmussen (1959) kirjoittaa teoksessaan *Experiencing Architecture* arkkitehtuurin periodimaisesta syklistä Michelangelon Porta Pia-rakennuksen yhteydessä. Hänen mukaansa periodia, jossa arkkitehtuurisuunnittelua on tehty “oikealla” tavalla seuraa periodi, jossa pyritään poikkeamaan aikakauden arkkitehtuurin totutusta kaanonista. Tämä johtuu siitä, että kun aikakauden arkkitehtuurin kieliopilliset säännöt on opittu, sääntöjä

seuraava arkkitehtuuri muuttuu pitkästyttäväksi. Rasmussenin mukaan arkkitehtuurissa tulisi täten aika ajoin pyrkiä irtautumaan jo vakiintuneista käytännöistä kohti muotoja ja muotojen kombinaatioita, jotka yllättävät ja pakottavat kokemaan tilallisesti ja arkkitehtonisesti uudella tavalla. (Rasmussen 1959, 59.) Ruutikkalan täydennetyin pihapiirin tilasuunnittelussa ja arkkitehtonisessa ilmeessä en ole pyrkinyt toisintamaan pihapiirin perinnerakennusten, modernismin tai 2000-luvun suomalaisen arkkitehtuurin muotoja, vaan keskittynyt löytämään kuhunkin tilanteeseen ja paikkaan sopivat yksilölliset suunnitteluratkaisut. Materiaalinen yhtenäisyys ja käsinkosketeltavuus, rakenteiden tektoninen monimuotoisuus ja tilan merkityksellisyys ovat olleet kaikkia suunnittelukohteita yhdistävät suunnitteluperiaatteet.

Täydennysrakentamisen materiaallinen merkitys muodostui kokonaisuuden kantavaksi suunnitteluperiaatteeksi, jonka kautta pihapiirin uudet ja vanhat rakennukset yhdistyvät paikan ajalliseen jatkumoon. Suomalaisen kansanrakentamisen lisäksi materiaallinen yhtenäisyys ja yksiaineisuus luo kytköksiä japanilaiseen rakentamiseen. Steen Eiler Rasmussenin mukaan lännessä arkkitehdit pyrkivät luomaan materiaalien välille karkeita kontrasteja yhdistelemällä materiaaleja, joiden ominaisuuksissa on suuria eroja valon heijastuskyvyssä, pintatekstuureissa, kovuudessa, pehmeudessa ja lämmönjohtavuudessa. Perinteisessä japanilaisessa arkkitehtuurissa oli vallalla vastakkainen lähestymistapa, jossa pyrittiin yhdistelemään moninaiset orgaaniset materiaalit harmonisen kokonaisuuden luomiseksi järjestelmällisellä ja luonnollisella tavalla. Perinteisissä japanilaisessa asumuksissa talolle johti askelkivillä katettu polku, jota pitkin oli tapana kävellä puukengissä puutarhan halki. Kynnykselle saavuttaessa puukengät otettiin jalasta ja asteltiin lämpimälle, oljista ja ruo'oista tehdylle ja puuvillalangalla sidotulle tatamille. Talon sisätiloissa kaikki pinnat olivat puuta, paperia sekä muita kosketukselle ystävällisiä materiaaleja. (Rasmussen 1959, 182–183.) Ruutikkalassa täydennysrakentaminen muistuttaa japanilaisesta tilallisesta materiaalisuudesta, kuitenkin yhdistelemällä siihen suomalaisesta perinnerakentamisesta tuttuja metodeja kuten pärekatetta, kolmiorimoja ja hirsirakenteita. Orgaaniset materiaalit kuuluvat suomalaiseen perinnepihapiiriin, kansanrakentamiseen ja rakennuskulttuuriin, joten tuntui luonnolliselta ottaa ne osaksi myös täydennysrakentamista.

Lähestymistapani perinnepihapiiriin täydennysrakentamiseen heijastelee Pekka Passinmäen ajatuksia arkkitehtuurin uudesta poetiikasta. Passinmäen mukaan poeettisella ja teknologisella asenteella on tärkeä sija arkkitehtuurisuunnittelussa. Asenteet liittyvät toisiinsa erityisesti suhteessa aikaan. Arkkitehtuurin poetiikka syntyy arkkitehtuurin luomisessa ja kokemisessa, jotka ovat aineettomia ja vaikeasti tutkittavia asioita, joista kaikenkattavan teorian muodostaminen on mahdotonta. (Passinmäki 2011, 64.) Suunnittelijan asenne on keskiössä poeettisessa lähestymistavassa. Oma kriittinen asenteeni nykyajan kaupallista ja

kylmän teknistä rakentamista kohtaan johdatti minut etsimään innoitusta luonnosta ja perinnepihapiirin maisemallisesta miljööstä. Kaupalliselle modernille rakentamiselle on tyyppillistä paikattomuus ja monistettavuus, eräänlainen universaali rakentamisen tapa. Ruutikkalan täydennysrakentamisen taustalla on päinvastainen asenne, joka seuraa kriittisen regionalismin ja poeettisen asenteen viitoittamaa merkityspohjaa, jossa paikan erityispiirteet, luonto ja paikallinen kulttuuri otetaan osaksi suunnitteluprosessia. Tarkoitus on luoda yksilöllistä arkkitehtuuria, jota ei voi erottaa paikasta tai siirtää toisaalle, ilman että teoksen merkityssisältö muuttuu olennaisesti.

Fenomenologian termein kuvattuna rakentamisen prosessissa näkyy pyrkimykseni, mahdollisesti alitajuisesti, kohti “neliyhteyttä olioiden luona”. Suunnittelussa voi olla nähtävissä *logoksen* etsiminen, jonka kautta *kosmos* tulisi paikalle ominaisella tavalla merkitykselliseksi ja saisi konkreettisen muodon käsityön kautta (Passinmäki 2011, 68). Nämä neliyhteyden eri osat: maa, taivas, kuolevaiset ja jumalaiset ovat paitsi fenomenologian myös antiikin Kreikasta lähtöisin olevan länsimaisen filosofian perinteen kulmakiviä (Passinmäki 2011, 69). Neliyhteys saa konkreettisen muodon paikan ehdoilla rakennetussa arkkitehtuurissa, jonka tarkoituksena on antaa ihmiselle eksistentiaalinen jalansija. Merkityksillä ladattu arkkitehtuuri voi parhaimmillaan herättää mystisiä ja arkikokemuksen ylittäviä tunnetiloja. Mystisyyttä ei tarvitse liittää uskontoon, koska myös ateistiset tähtitieteilijät voivat kokea ihmetystä tutkiessaan mystistä taivaankantta. Kun arkitoiminnoille varatut tilat on ladattu sosiaalisilla, materiaalisilla, aistimellisilla ja symbolisilla merkityksillä, voi arkinen toimintakin muuttua elämykselliseksi.

Ruutikkalan topos-analyysi

Ruutikkalan tilan topos-analyysissä peilaan omakohtaisia huomioita paikasta suomalaisen pihapiirin historiaan ja Christian Norberg-Schulzin (1980) käsitteisiin. Analyysini tueksi esitän kuvallista materiaalia paikan päältä ja tonttiin liittyviä havainnollistavia piirustuksia. Historiallisella näkökulmalla tarkennetaan kuvaa perinnerakentamisen yksityiskohdista ja laajemmasta perspektiivistä. Ruutikkalan alun perin agraariset rakennukset ovat nykyään yksinomaan virkistys- ja asumiskäytössä. Norberg-Schulzin käsitteitä voi soveltaa paikkaan kuin paikkaan, maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Ruutikkala on *vahva paikka*, jonka luonto, perisuomalaisessa maisemassa, nostaa *genius locin* etualalle ja kouriintuntuvasti aistittavaksi.

Gaston Bachelard toteaa teoksessaan *Tilan poetiikka*: “Topos-analyysia leimaa topofilia, paikan rakastaminen” (Bachelard 2003, 89). Myönnän tämän todeksi myös suhteessani Ruutikkalan pihapiiriin, sen rakennuksiin ja luontoon. Tämä topofilia on ollut läsnä jo alusta lähtien, kun ensi kertaa pienenä poikana vierailin paikan päällä, kiersin pihapiiriä ja

katselin kauaskantoisia maisemia. Vanhoissa punamullan sävyisissä rakennuksissa ja harmaantuneessa aitassa on käsinkosketeltavaa rustiikkista viehätystä, joka voimistuu tuvan hirsien oranssien pintatekstuurien ja muurattujen tulisijojen kutsuessa asettumaan taloksi. Punamullan sävyiset rakennukset ovat olleet erittäin suosittuja Suomen kansanrakentamisessa, kuten myös Ruotsissa ja Norjassa, juontuen mahdollisesti punatiilien kartanoiden imitoinnista (Rasmussen 1959, 217). Punamulta istuu hyvin luontoon, koska vehreyden keskellä punainen saa vastavärinä voimaa luonnosta. Punamulta on myös tehty luonnon antimista.

Punamultainen saunarakennus pihan ylärinteessä koostuu eteisestä ja kahdesta väliseinän jaetusta tilasta. Rakennuksen pienemmässä tilassa on tavallinen sauna ja suuremmissa pikimustaksi värjäytynyt savusauna. Savusaunan kynnyksen yli astuessaan saunoja kohtaa sisällä läpätunkemattoman pimeyden, jota mikään valo ei tunnu hälventävän. Savusaunan mattapintaiset mustat hirsipinnat tuntuvat pikemminkin imevän valoa. Kaikissa pihan hirsirakennuksissa on konkreettista taktiillisuutta ja kansanrakentamisen kodikkuutta.

Ruutikkalan tila sijaitsee laaksossa, jonka puolivälissä on rajapyykki: Nokian ja Hämeenkyrön raja. Laakso vastaa Norberg-Schulzin (1980) määritelmää romanttisesta maisemasta ja pyhästä paikasta, luonnon muodostamasta keskuksena maisemassa. Ruutikkalan laakson luonto on toki osittain ihmisen muokkaama, koska pellot on raivattu viljelyn ehdoilla. Tästä huolimatta luonnolliset elementit muodostavat keskuksen maisemaan. Norberg-Schulzin mukaan pyhä paikka syntyy, kun kivet, kasvillisuus ja vesi, myyttien ja ikivanhojen tarujen luonnolliset elementit, kohtaavat. Laakson kumpuileva maasto, yhdessä reunustavien metsien kanssa, muodostavat yhteyden maan ja taivaan välille ja johdattelevat katsetta laakson pohjalla sijaitsevaan lahden poukamaan. Norberg-Schulzin luonnollisen ymmärryksen peruskategoriat *ominaisuusluonne*, *olevaiset*, *kosminen järjestys*, *valo* ja *aika* ovat hyvä lähtökohta paikan topos-analyysille.

Ruutikkalan paikan olevaiset, eli fyysiset luonnonvoimat, maanmuodot ja kasvillisuus, määrittyvät suhteessa ympäröivään laaksoon. Olevaisten ja paikan välinen vuorovaikutus syntyy maaperän ja taivaan välisessä tilassa. Laakson huipulla, paikan päällä Ruutikkalassa, taivas aukenee laajana ja näkökenttää rajoittavat vain kaukaiset metsät laakson reunoilla. Taivas rajautuu joka ilmansuunnassa metsäisiin kukkuloihin. Kaukaisimmat metsät näkyvät lahdelta laakson ulkopuolelle jatkuvan vesialueen toisella puolella, noin kymmenen kilometrin päässä. Metsät rajaavat laakson, jonka olevaisuus perustuu maanmuotoihin. Tonttia ympäröivät pellot ovat jatkuvassa muutoksen tilassa. Peltoja viljellään aktiivisesti, joten pelloissa voi havaita ajallisten rytmien, kosmisen järjestyksen ja olevaisten välisen vuorovaikutuksen, joka tuo maisemaan elävyyttä.

Kuva 2: Nokian ja Hämeenkyrön rajapyykki.

Kuva 3: Miiru-kissa Ruutikkalan pihassa.

Kuva 4: Ruutikkalan pihapiiri sijaitsee rinteessä laakson yläosassa.

Kuva 5: Usvainen kesäilta Ruutikkalan laaksossa.

Kuva 6: Perinteistä maanviljelyä Ruutikkalan lahden vierellä. ©Pertti Töttö

Kumpuilevien peltoalueiden vaihtelevat värit, raitamaiset kyntökuviot ja tuulessa värisevä kasvillisuus saavat aikaan liikkeen tuntua. Laakso kokoaa ihmisten lisäksi moninaisen joukon eläimiä. Eläimet on helppo havaita laakson avarassa maastossa. Kurkiaurat, joutsenet ja peurat ovat jokapäiväisiä näkyjä pihassa. Lintujen kutsuhuudot kaikuvat laakson metsäisiä seinämiä pitkin, kun joutsenet, hanhet ja kurjet liitävät kohti lahden pohjukkaa. Ruutikkalan taivaankansi on romanttiselle maisemalle epätyypillisen avara, miltei kosmiselle maisemalle ominainen laajuudessaan.

Pihapiirin kosmista järjestystä, auringon sijaintia ja ilmansuuntia, kuvaa vaihtelevuus. Ruutikkala on laakson korkeimmalla kohdalla. Piha rajautuu etelässä ja lounaassa koivu- ja kuusimetsään. Pihapiiri sijoittuu, suomalaisesta perinteestä poiketen, pohjoiselle rinteelle, joten aurinko ei paista pihalle suoraan yhtäjaksoisesti. Etelästä paistava auringonvalo siivilöityy tontin kasvillisuuden lävitse. Aurinko tekee yhteistyötä puiden ja pensaiden kanssa luoden vaihtelevia varjoja pihan poikki. Puiden varjojen suunnat muuttavat tulokulmaa läpi päivän, joten auringonotto vaatii ajoittaista siirtymistä auringon mukana. Tunnelmat vaihtelevat suuresti yhdenkin vuorokauden aikana. Sijainti on reilut 30 kilometriä Tampereelta, joten suurkaupungin tuottama valosaaste on vähäistä pihapiirissä. Kosminen järjestys saa konkreettisimman ilmentymän, kun linnunrata, kuu ja tähdet valaisevat kirkkaina öinä pihaa. Kuu nousee suurena metsän reunasta ja valaisee koko pihapiirin kelmeällä valollaan. Saunominen pihasaunassa huipentuu, kun saunoja kulkee saunaan linnunradan suuntaista polkua pitkin.

Ominaisluonteeltaan Ruutikkala on samalla sekä rajattu että avoin. Rakennukset on sijoiteltu topografian mukaan ja rakennusten väliin jää runsaasti avointa luonnonmukaista tilaa. Pihapiirin rakenne on avopihatyyppille ominainen. Etelässä ja lounaassa pihapiiri nousee ylös loivaa rinnettä metsän suuntaan. Kuusimetsän umpinainen raja tuo pihalle suojaa tuulelta. Piha rajautuu muilta sivuilta peltoihin, jotka ovat rajapyykkeinä läpinäkyviä. Umpinaisen metsän ja läpinäkyvien peltojen rajaama piha on sekä suojaisa että ulospäin avoin. Pihapiiri on ikään kuin metsän ja laakson välisessä tilassa, jossa on elementtejä molemmista. Päärakennus suojaa pääpihaa pohjoisen suuntaan ja metsä koko pihaa etelästä länteen. Pihassa on suojaisia mikropaikkoja ja avoimia näkymätasanteita ulos maisemaan. Pihapiirissä kiteytyy laakson ominaisluonne pienoiskoossa: selkeästi rajattu maastonmuotojen ja ihmisen muokkaama suojainen mikrokosmos, joka on suojaisuudestaan huolimatta avoinna ulospäin kohti luontoa.

Pihapiirin valoisuus riippuu pitkälti saapuvan valon ilmansuunnasta. Paikan kosminen järjestys, ominaisluonne ja olevaiset vaikuttavat valoon. Itä, kaakko ja länsi ovat aukeita, mutta etelästä ja lounaasta paistaessaan valo siivilöityy metsän lävitse. Kesällä, kun aurinko paistaa korkealta, myös eteläinen valo täyttää pihan keskeisimmät osat. Läntinen ilta-

aurinko värjää koko laakson oranssiksi. Pellot ja pihan reunojen koivujen hedenorkot hehkuvat läntisessä valossa, joka voimistaa ilta-ajan tunnelmallisuutta paikalla. Valo ja aika muuttavat pihapiirin aistimellista kokemista. Jokaiseen kellonaikaan liittyy erilainen tunnelma ja omanlaisensa valo-olosuhteet. Kesäaamuisin valo osuu päärakennuksen sisäänkäynnille, joka kutsuu istumaan tuvan portaille. Kesäiltaisinkin valo kajastaa kaivolle ja sisälle tupaan, oranssin hohtoisena ja koivunlehtien liikkeen elävöittämänä. Ajalliset rytmit ovat oleellinen osa pihapiirin arjen kokemusmaailmaa.

Ruutikkalan pihapiiri lukeutuu *epäsäännöllisen hajapihan* pihatyyppiin, joka on Suomen historian alkuperäinen ja vanhin pihatyyppi. Pihan rakennukset on sijoitettu pihatyyppille tyypillisesti paikan ehdoilla. Topografia ohjaa epäsäännöllisten hajapihojen järjestelyä, joka edesauttaa paikan erityispiirteiden huomioimista. Suorakulmaisuuksia ei ole Ruutikkalassa noudatettu, koska sauna on kulmittain päärakennukseen nähden. Aitta ja purettava varasto ovat suorakulmaisesti päärakennukseen nähden, joten pihatyyppi lukeutuu järjestelynsä puolesta suoristuneen avopihan ja epäsäännöllisen hajapihan välille, mutta kuitenkin epäsäännölliseksi hajapihaksi saunan kulmittaisen sijainnin takia. Rakennukset ovat vaihtelevan ikäisiä. Vanhimmat rakennuksista, päärakennus ja sauna, ovat yli satavuotiaita hirsirakennuksia, joilla on rikas ja vaiheikas historia. Päärakennus oli alun perin viereisen tien pohjoispuolella, mutta siirrettiin nykyiselle paikalleen, kun Mäkipään tilan pellot jaettiin viereisen Äijälän tilan hoitoon ja Mäkipään tila myytiin uusille omistajille. Samalla tilan nimi vaihtui Ruutikkalaksi. Pihapiirin sauna on sijainnut paikallaan tilan historian alusta alkaen. Hirsiaitta ja varasto ovat tuoreempia lisäyksiä pihapiiriin. Sauna on, kaikille suomalaisille pihatyypeille ominaisesti, erillään muista pihan rakennuksista paloturvallisuuden vuoksi. Saunassa on tavallisen sauna lisäksi savusauna.

Ruutikkalan rakennukset on sijoitettu pihapiiriin suomalaisen avopihatyyppin mukaisesti topografian ja käyttötarkoituksen mukaan ja pihan lievästi viettävä rinne muodostaa erillisiä mikrotason paikkoja useille eri tasoille. Näitä mikrotason paikkoja erottaa lisäksi kasvillisuuden muodostavat vyöhykkeet, joista merkittävimpänä voi pitää pihan keskiosan suurta omenapuuta ja sitä ympäröivää pensasaluetta. Omenapuuta ympäröivä viheralue jakaa avopihan, perisuomalaisen karja- ja miespiha-jaottelun tapaisesti, kahteen erilliseen piha-alueeseen, ilman niitä perinteisesti erottavaa raja-aitaa. Ylempänä rinteessä sijaitsee sauna, keinu, ulkogrillialue ja maisemakäymälä havumetsän reunalla. Laaja nurmikenttä keskittää toimintaa ja jaottelee alemmaa piha-aluetta päärakennuksen ympärillä ja peltoa reunustavan piharakennuksen ja aitan luona. Piha laskeutuu tasoittain alas rinnettä, mahdollistaen alueiden toisistaan eroavat atmosfäärit ja yksityisyyden tasot eri puolilla pihaa. Piha-alueen monimuotoiset mikropaikat tuovat pihaan yksityisyyden lisäksi narratiivimaisen rakenteen asukkaan kulkiessa sen lävitse.

Kuva 7: Veden pinnalla lipuva usva Ruutikkalan laakson poukamassa.

Kuva 8: Talvinen näkymä Ruutikkalan pihasta lahden suuntaan

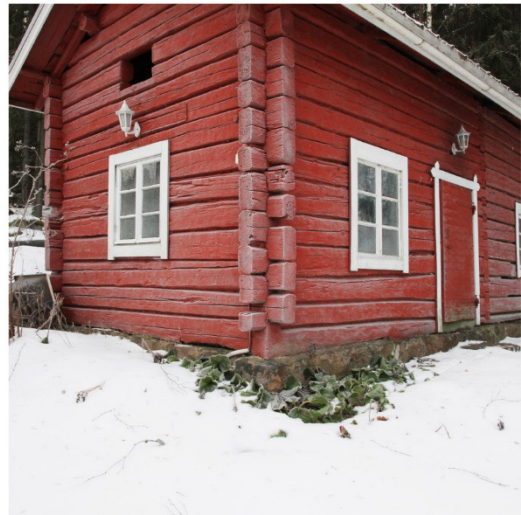
Kuva 9: Ruutikkalan laakson poukama kesäpoudan aikaan. ©Pertti Töttö

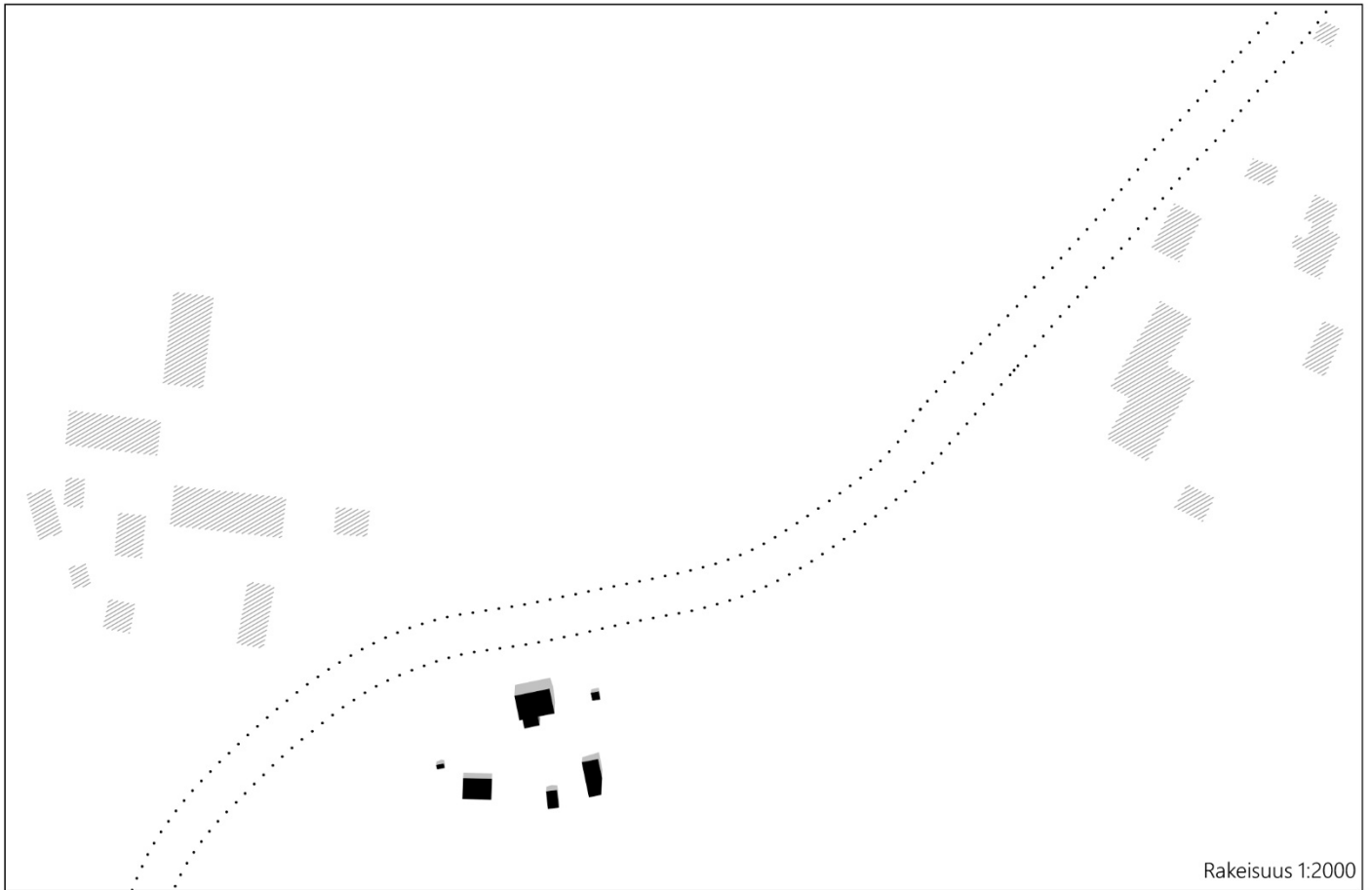
Kuva 10: Usva lipuu Ruutikkalan laakson halki.

Norberg-Schulzin (1980) termit *orientoituminen* ja *identifioituminen* auttavat selittämään Ruutikkalaan kiinnittymisen ja juurtumisen kokemuksia. Orientoituminen paikkaan perustuu ihmisen havaintoihin tilallisista kiintopisteistä maisemassa ja välittömässä ympäristössä. Ruutikkalassa näitä kiintopisteitä on useita. Itse laakso on selkeästi rajattu tila, jonka kumpuilevaa maanpintaa rytmittävät peltojen lisäksi maatilat. Laakson jokaisella tilalla on erilainen ominaisluonne, joka erottaa tilat toisistaan ja selkeyttää orientoitumista laaksossa. Ruutikkalan pihapiiri vertautuu laaksoon: pihapiiri on kuin laakso pienoiskoossa. Rakennukset rajaavat piirimäisesti sisälleen tilaa ja suojaisia mikropaikkoja, jotka rauhoittavat pihan arkea. Ruutikkalan tapainen pihapiiri, erityisen selkeästi rajatussa muodossaan, onkin sopiva tapa järjestää asuminen laaksomaisessa ympäristössä. Elintilaa rajautuu, rakennusten lisäksi, metsään lounaassa ja etelässä sekä Jumesniementiehen pohjoisessa. Rajattu tila, äärellisyys ja erottuvat rakennusmassat edesauttavat paikkaan orientoitumista.

Identifioituminen seuraa orientoitumista paikkaan. Toisin kuin identifioituminen, orientoituminen voi tapahtua missä paikassa tahansa. Identifioituminen on mahdollista vain paikoissa, joihin ihminen kykenee muodostamaan kehollisen ja henkisen yhteyden. Kun löytää paikan, jossa molemmat mentaaliset prosessit toteutuvat, on paikka otollinen asuttamiseen. Ruutikkalaan identifioituminen tapahtuu paikan luonnollisten kiintopisteiden, olevaisten, paikan ominaisluonteen, valon, kosmisen järjestyksen ja ajallisten rytmien jäsentämisen kokonaisuuden kautta. Luonto ja rakennuskanta ovat harmoniassa toisiinsa nähden, mikä auttaa löytämään, Norberg-Schulzin(1980) termein, “eksistentiaalisen jalansijan”. Perinnerakennukset ovat materiaaleiltaan, väreiltään ja tilallisesti arkkitehtonisilta ominaisuuksiltaan kutsuvia ja kodinomaisia. Jokaisen pihapiirin rakennuksen ympärille on muodostunut mikropaikkoja, jotka samalla rajaavat tilaa ja orientoivat asukkaan suhteessa pihapiiriin, joka on suurempi ja kokonaisvaltaisempi kuin pihapiirin fyysiset rajat antaisivat olettaa.

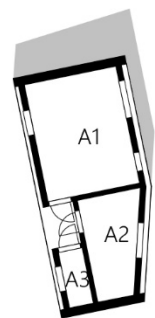
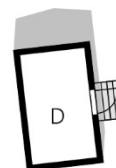
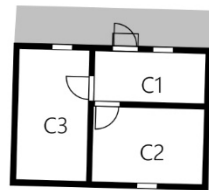
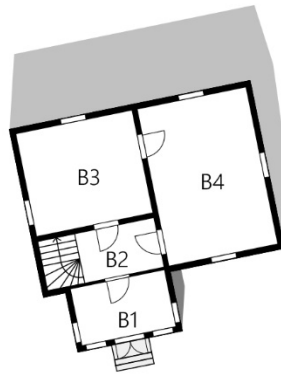
*Kuvat 11–14: Ruutikkalan pihapiirin rakennukset vasemmalta:
päärakennus, vanha varasto, aitta ja sauna.*

Rakeisuus 1:2000

Ruutikkalan rakennusten sisätilat 1:300

- A Työpaja, uusi piharakennus
- A1 Työtila
- A2 Varasto
- A3 Kuivakäymälä
- B Päärakennus
- B1 Kuisti
- B2 Eteinen
- B3 Keittiö
- B4 Tupa
- C Saunarakennus
- C1 Pukuhuone
- C2 Sauna
- C3 Savusauna
- D Aitta
- E Maisemakäymälä
- F Kaivo/kaivon katos

Kuva 15: Ruutikkalan tuvan kuistin portaat.

Kuva 16: Ruutikkalan keinu ja ylitse kurottava omenapuu.

Kuva 17: Ruutikkalan ruokapöytä ja paljaat hirsiseinät päärakennuksen olohuoneessa.

Kuva 18: Vanha keinutuoli ja ruutuikkunasta tulviva valo.

Kuva 19: Laskeva aurinko värjää pihapiirin oranssilla valollaan.

Kuva 20: Ruutikkalaa ympäröivät pellot iltakajossa.

Kuva 21: Savusaunan tuuletusluukut ja polttopuita seinämän vierellä.

Kuva 22: Saunan eteinen ja savusaunan mustuneet pinnat.

Kuva 23: Ruutikkalan sauna.

LUKU VII

Arjen välineenä portaat

Ruutikkalan pihapiirin ajallinen kerrostuneisuus ja perinteiset hirsirakennukset inspiroivat idean pihapiirin arkitoiminnan ylevöittämisestä täydennysrakentamalla. Piharakennusten kokonaisuus ohjaa liikettä pihapiirissä, jonka kautta arkiset toiminnot järjestyvät. Täydennysrakentamisen tavoitteena oli tutkia, kuinka pihapiirin rakennetta muuttamalla voi vaikuttaa arkikokemukseen. Kehon liike, aistit ja luonto muodostavat yhdessä pihan rakennuksiin liittyvän arkitoiminnan kanssa pihapiirin arkikokemuksen. Tutkimuksen tapausanalyysin toiminnallinen ja aistimellinen arkitoiminnan merkityksellistäminen alkoi konkreettisella tavalla Ruutikkalan pihapiirin aitan uusien portaiden suunnittelusta. Portaiden suunnittelun ja rakentamisen aikana syntyi kehollinen ja mentaalinen yhteys vanhan hirsirakenteisen aitan historiaan ja paikan henkeen. Uudet portaat sopivat paikkaansa ja ehosivat aitan funktionaalisuutta. Portaakutsuivat istahtamaan, nauttimaan maisemasta ja auringonpaisteesta sekä aistimaan paikkaa portaiden luona. Pelkkä nouseminen ja laskeutuminen jäi portaiden merkityksellisessä hierarkiassa uuden arkikokemuksen varjoon. Aitan uudet portaakutsuivat pihapiiriin kiintopisteen, josta käsin kokea paikan henki, lukea, piirtää ja juoda kahvia aitan harmaaseen hirsiseinään ja oveen nojaten. Portaiden innoittamana suunnittelin ja rakensin kaivon katoksen kesällä 2015, jota seurasi maisemakäymälä vuonna 2017 ja työpajan suunnitelma 2022.

Kuva 24: Ruutikkalan aitan rouheat harmaantuneet hirret.

Kuva 25: Ruutikkalan aitan ovesta on suora näkymä peltomaisemaan.

Aitan portaiden suunnittelu

Aitan vanhat portaat olivat huterat ja uusimisen tarpeessa keväällä 2015. Otin tilaisuudesta vaarin ja sovelsin taitojani portaiden suunnittelussa. Portaiden luonnostelu kulki käsi kädessä portaiden rakentamisen kanssa. Käsien piirretty porrarakenteen perusidea kehittyi lopulliseen muotoonsa portaiden rakennusvaiheessa. Portaat on rakennettu tavallisesta 2x4-sahatavarasta, joka on käsitelty ja sävytetty aitan harmaantuneeseen hirsirakenteeseen sopivaksi.

Portaita rakentaessa heräsi idea pihapiirin arkikokemuksen merkityksellistämisestä. Idea johti mittakaavallisesti kasvavaan sarjaan rakennusprojekteja, jotka levittäytyvät ympäri Ruutikkalan pihapiiriä. Portaat olivat ensiaskel tässä sarjassa ja ensimmäinen tulevista. Kun portaat oli rakennettu ja tajusin, kuinka hyvin portaat sopivat aitan perinnearkkitehtuuriin, heräsi ajatus jatkosuunnittelusta ja -rakentamisesta. Suunnittelun vapaus, käsillä tekeminen ja paikallinen luonnonympäristö motivoivat ja inspiroivat minua eteenpäin projektista toiseen.

Portaiden rakenne on yksinkertainen. Portaat on tuettu aitan nousevan polun ylimpään kiivaaskelmaan ja aitan hirsiseinään. Paikan kasvillisuus ja luonnonvalon tulokulma luovat dramaattisen valaistuksen, joka saa portaat vaikuttamaan leijuvilta. Pelkät askelmat näkyvät ja kantava rakenne jää piiloon varjoihin. Portaiden otsalankkuja on muotoiltu keveämmän vaikutelman luomiseksi. Muotoilin otsalankut suunnikasmaiseen muotoon, jotta portaiden reunat erottuvat selkeämmin. Sama suunnikasmainen muoto toistuu myöhemmin kaivon katoksen seinämien korimaisessa rakenteessa.

Perinnepihapiirin täydennysrakentamista voi lähestyä monella eri tavalla. Ensimmäisessä tavassa pyritään imitoimaan tai emuloimaan vanhaa rakentamista kertaustyylin muodossa. Toisessa tavassa viitataan epäsuoremmin vanhaan rakennuskantaan hyödyntäen modernin rakentamisen keinoja. Kolmannessa tavassa ei viitata vanhaan rakennuskantaan mitenkään ja valitaan tarkoituksellisesti rakennusmateriaalit ja arkkitehtoninen ilmaisu, joilla luodaan kontrastia vanhan ja uuden välille.

Jo aitan portaiden rakentamisesta lähtien Ruutikkalan täydennysrakentaminen on seurannut kriittisen regionalismin suuntaviivoja. Kaikissa tapaustutkimuksen rakennusprojekteissa hyödynnetään sekä modernin digitaalisen suunnittelun työkaluja ja muotoilun mahdollisuuksia, että perinteisiä suomalaisia rakentamisen tekniikoita, materiaaleja ja paikkasidonnaista lähestymistapaa. Paikan henki lainaa arkkitehtuurille voimaansa ja samalla voimistuu arkkitehtuurin johdosta.

Kuva 26: Ruutikkalan aitan hirsiseinä iltavalossa.

Kuva 27: Aitan portaat näyttävät leijuvan ilmassa.

Kuva 28: Aitta ja portaat talvella.

LUKU VIII

Arjen välineenä kaivo

Ruutikkalan pihapiirin juoma- ja käyttöveden noutamisen uudistaminen oli toinen askel arkifunktioiden ylevöittämisessä. Päivittäinen kaivolla käynti rytmittää päivittäistä elämää, usein heti aamusta, kahvinkeiton ja aamupalan yhteydessä. Kulkeminen pihalla on, tuvan portaidenkin jälkeen, viettävää tupaa alempana sijaitsevalle kaivolle. Matkalla kaivolle kulkijan katse tutkii ensin pääpihan ruohokentän ja sitä sivuavat piharakennukset, jonka jälkeen maisema aukenee ympäröivään laaksoon. Maiseman avartuminen näyttäytyy kulkijalle aina merkityksellisenä: laakson kumpuileva maasto ja kaukana siintävät talot sekä lahden poukama, yhdessä tuulen vireen ja auringonpaisteen kanssa, nostattavat kulkijan mielialaa. Vanhan kaivon kansirakenne ei rajannut paikkaa selkeästi tai merkinnyt kaivon sijaintia pihapiirissä. Kaivonkansi kaivon ainoana rakenteellisena osana oli itsessään melko huomaamaton. Mahdollisesti aiemmat asukkaat halusivat tarkoituksella pitää kaivon näkyvämmänä elementtinä pihapiirissä. Kaivo ehkä koettiin vanhanaikaiseksi vesijohdollisten talouksien ja teknologian aikakaudella. Käyn ennen arkikokemuksen ylevöittämisen keinoin keskittyvää osuutta läpi kaivojen historiaa Suomessa ja maailmalla. Kaivon historialla pohjustan erityisesti kaivoon kautta aikojen liitettyjä merkityksiä.

Suomessa kaivojen käyttö on ollut yleistä vielä pitkälle 1900-luvulle: maaseudulla talousvesi saatiin 1930- ja 1940-luvuilla 70-80 prosenttisesti kaivoista, noin 10 prosenttia lähteistä ja 10 prosenttia pintavesistä (Juuti & Wallenius 2005, 46). Veteen liittyy runsaasti monenlaisia uskomuksia ja kansantarinoita, joista välittyy kuva veden jopa pyhästä asemasta elämän peruselementtinä. Kaivoihin on liitetty elollisuus, kaivo on ollut elävä olento, herkkä haltija, joka häiriintyy, jos kaivon ympärillä on liiallista melua ja jopa harmiton viheltely saattaa ärsyttää haltijaa. Lisäksi kaikenlainen likaaminen ja häpäisy aikaansaa haltijan vihanpidon. (Juuti & Wallenius 2005, 58.) Kaivoihin on siis liitetty puhtaus ja pyhyys, jonka äärellä tulisi hiljentyä ja käyttäytyä kunnioittavasti. Myös terveys ja virkeys on liitetty kaivoihin, joista tulisi noutaa vettä varhain aamulla ennen auringon nousua (Juuti & Wallenius 2005, 58). Parantava vaikutus on liitetty myös saunan löylyveteen ja aamukasteeseen, joilla valelemalla poistettiin syyliä, näärännäppyjä ja silmänsairauksia (Juuti & Wallenius 2005, 58). Vesi ja erityisesti kaivon vesi on koettu parantavana ja pyhänä Suomen varhaishistoriasta lähtien.

Kaivojen pyhyttä on yritetty myös suojella eri keinoin. Näkki, yliluonnollinen hirviö, on Pohjoismaissa vaaninut järvissä, kaivoissa ja lähteissä. Erityisesti lapsille Näkki toimi varoituksena kaivoon kurkkimiselta: näkki, kaivoukko tai vesimöykäri saattoi muuten vetää lapsen kaivoon. Lapsen turvallisuus taattiin tällä uskomuksella tehokkaasti. Sammakoihin on liitetty taikavoimia ja veden laatua parantava vaikutus. Kultalähteestä eli Kultakaivosta, Vienan Rimmin kylässä, löytynyt sammakko oli löytäjälle onnenpotku. Jos kyseisen sammakon söi, sai löytäjä palkakseen kulta-aarten kaivon pohjalta. (Juuti & Wallenius 2005, 60.) Myös kuivuneissa tai saastuneissa kaivoissa säilyi taianomaisia vaikutuksia. Esimerkiksi Hämeen linnassa on ”toivomuskaivo”, jonne vierailijat heittävät kolikon saadakseen toiveensa toteutumaan (Juuti & Wallenius 2005, 72).

Kaivoja on rakennettu Mesopotamiassa jo yli kuusi tuhatta vuotta ennen ajan laskun alkua, kastelulaitteita vieläkin aiemmin. Lähteet ja kaivot ovat toimineet kokoontumis- ja kohtaamispaikkoina, onhan lähde kuivilla aavikkoseuduilla ainut ihmiselämälle puitteet tarjoava sijainti, keidas. Kaivot ja lähteet ovat olleet tärkeitä rajamerkkejä, uskonnollisia symboleita ja palvontapaikkoja. Myös filosofit ja taiteilijat ovat innoittuneet kaivon symboliikasta kautta aikojen; sanoihan kreikkalainen matemaatikko ja tähtitieteilijä Thales (n. 624-546 eaa.): ”Arkhen de ton panton hydor”, ”Kaiken alku on vesi”. (Juuti & Wallenius 2005, 12.) Arkielämä on vuosituhansien ajan pyörinyt kaivojen ympärillä ja ihmiset ovat käyneet kauppaa, luoneet ihmissuhteita ja kohdanneet toisiaan kaivojen rajaamissa paikoissa. Kaivoihin on siis liittynyt myös tilan *sosiaalinen merkitys*. Yksi vanhimmista tunnetuista kaivoista löytyy Kairosta: Josephin kaivosta nostettiin jo muinaisen Egyptin aikaan, yli 3500 vuotta sitten, ämpäriketjuilla vettä 90 metrin syvyydestä. (Juuti & Wallenius 2005, 84).

Kuva 29: Näkymä Ruutikkalan tuvan portailta kaivolle.

Kuva 30: Kaivo ja ympäröivät pellot.

Kuva 31: Kaivo ja Ruutikkalan pihapiiri.

Kaivo on ikuinen symboli, joka kantaa monia tarinoita ja merkityksiä; se on iätön ja samalla ikivanha. Kaivon symboliikan takia halusin myös kaivon katoksen ilmentävän tätä iättömyyden tunnetta rakenteissaan, materiaaleissaan ja muotoilussaan. Kaivon ja kaivon katoksen rajaaman tilan *symbolinen merkitys* on suunnitelman ytimessä. Suunnittelussa on inspiroiduttu kaivoon liittyvästä iättömyyden symboliikasta ja paikan erityispiirteistä. Symbolin voimalla merkityksellistetään juoma- ja pesuveden noutamisen arkikokemus ja muutetaan perustavanlaatuisesti arkitoiminnan luonnetta. Rakenteen arkkitehtoninen ilme on itsenäinen ja yksilöllinen, eikä siitä voi vetää suoraa yhtäläisyyksiä mihinkään tiettyyn ajanjaksoon tai tyyliin. Käyttäjien kommentoissa olen kuullut muutamia vertauksia japanilaiseen arkkitehtuuriin, minkä voi nähdä räystäsrakenteiden muodoissa, mutta tämä ei ollut tarkoituksellinen suunnittelupäätös. Ajaton ilme, joka sopii kaivon iättömään symboliikkaan, puhuttelee yhdessä paikan luonnon kanssa, joka oli tavoite suunnittelussa. Kaivon päivittäinen käyttö on ikään kuin aikamatka; arkikokemuksen yhteydessä matkustaa iättömältä tuntuvaan mikrokosmukseen, joka hiljentää käyttäjän aistimaan veden ääniä ja ympäröivää luontoa. Veden voi kuulla tippuvan kaivon syvyyksiin ja kaikuvan kaivon seinämiä pitkin ylös maan pinnalle. Tarvitsemme tällaisia päivittäisiä hetkiä, jotka irrottavat meidät päivittäisestä stressistä ja huolenaiheista.

Veden noutaminen on yksi tiheimmistä toiminnallisista sykleistä pihapiirissä, joten sen merkityksellistämällä luodaan lisäarvoa asukkaille. Kaivosta haetaan sangollinen juomavettä noin kerran päivässä. Pesuvesi kuljetetaan saunaan vesilettoa pitkin kylmä- ja kuumavesiasioihin, jotka talvella täytyy täyttää sangoilla vesiletkun jäätyessä. Alun perin kaivon päällä oli yksinkertainen kaivon kansi, joka ei rajannut tai merkannut kaivon paikkaa pihapiirissä selkeästi tai suojannut kaivoa sadevesiltä riittäväällä tavalla. Rakenteen suunnitteluprosessissa olin kiinnostunut kaivon rajaamisesta maisemaan selkeällä tavalla, joka korostaa kaivon symbolista merkitystä arkkitehtonisesti. Rajaamisella myös kaivon hahmo ja läsnäolo piirtyi osaksi pihapiiriä. Kaivon katos on muuttanut veden hakemisen merkitykselliseksi toiminnaksi, jolla on elämyksellinen vaikutus käyttöarvon lisäksi.

Kaivon katoksen suunnittelu

Ruutikkalan juoma- ja käyttövesi saadaan porakaivosta, koska tontilla ei ole vesijohtovettä saatavilla. Kaivovesi on todettu laboratoriokokeissa puhtaammaksi kuin vesijohtovesi Tampereen alueella. Juomaveden puhtauden ylläpitämiseksi kaivo tulisi suojata sateelta, roskilta ja epäpuhtauksilta. Suojaamisen tehostaminen tuli kysymykseen keväällä 2015, kun kaivon kansi oli ollut sateelle ja auringolle alttiina vuosikymmeniä ja vähintäänkin kyseenalaisessa kunnossa. Uuden kaivon katoksen suunnittelun funktionaaliset pyyteet olivat vähäiset: katoksen tuli suojata kaivoa sateelta. Suunnittelun tärkeimmät ohjaavat

periaatteet olivatkin rakenteen arkkitehtoninen lisäarvo ja istuvuus pihapiiriin ja maisemaan. Myös veden noutamisen arkikokemuksen lataaminen uusilla merkityksillä oli suunnitelman kantavana tausta-ajatuksena.

Norberg-Schulzin (1980) työkalupakki voi auttaa jäsentämään paikkasidonnaisen rakentamisen suunnitteluperiaatteita. Työkalupakki koostuu paikan visualisoinnista, täydentämisestä, symbolisoinnista ja kokoamisesta. Norberg-Schulzin työkalut auttavat selittämään myös kaivon katoksen paikkaan juurtumista. Visualisoinnissa suunnittelija poimii vihjeitä paikan luonnonympäristöstä. Kaivon sijainti pihan topografisesti matalimmassa kohdassa ohjasi huomioni kattorakenteen arkkitehtoniseen korostamiseen. Pyramidimainen kattorakenne on näkyvä elementti sekä pihapiirissä että kauempaa maisemasta havaittuna. Kevyt rakenne istuu luonnollisesti paikan kasvillisuuden lomaan. Ympäröivät pensaat ja tuomi tekevät paikasta suojaisan ja rauhallisen. Katoksen kevyt rakenne kasvaa ylöspäin, viitaten ympäröivään kasvillisuuden tektoniikkaan arkkitehtonisin keinoin. Visualisoinnissa tehtyjen huomioiden jälkeen suunnittelussa siirrytään seuraavaan vaiheeseen eli täydentämiseen. Suunnittelun tarkoituksena on täydentää luonnollista paikkaa rakentamalla. Täydentäminen vaatii yksityiskohtaista tuntemusta paikasta ja paikan luonnosta, jotta luonnon tiilallisuuden voi hahmottaa ja suunnitella “puuttuvan” osan. Kaivon katos täydentää paikkaa ja osoittaa elämälle elintärkeän elementin, veden, sijainnin. Veden elementaalisen merkityksen symboloiminen rakentamalla oli suunnitelman lähtökohta. Rakenteen tektoninen muoto ja materiaalisuus antavat kaivon katokselle yksilöllisen, mutta ikaikaisen ilmeen ja korostavat kaivoon liittyvää symboliikkaa. Lopuksi ympäristössä ja kaivossa itsessään olevat merkitykset on koottu kaivon katoksen rakenteeseen, jossa merkitykset kiteytyvät ja muodostavat mikrokosmoksen. Kaivon katos ilmentää ja täydentää paikkaansa ja symboloi kaivoon liittyviä merkityksiä konkreettisesti rakenteessa, joka tällä tavoin juurtuu paikkaan luonnollisella tavalla.

Kaivo sijaitsee pihapiirin maisemassa etualalla ja sen luota avautuu näkymiä moneen suuntaan. Tästä syystä suunnittelussa oli tärkeää ottaa huomioon rakenteen siluetin ja maiseman välinen suhde ja yhteisvaikutus. Ruutikkalan tontti rajautuu metsäiseen rinteeseen lounaassa. Tontin maasto laskeutuu loivasti koko tontin pituudelta lounas-koillinen akselilla. Kaivo sijaitsee tontin koillisnurkassa maisemallisesti muuta pihaa alempana. Kaikissa kaivoille päin rajautuvissa näkymissä voi havaita lahden, kumpuilevien peltojen, laaksoa rajaavien metsien ja taivaan yhteisvaikutuksen. Kaivon katoksella on pyritty symboloimaan elementaalista yhteyttä. Rakenne sijoittuu paitsi maan ja taivaan väliin, myös maan sisässä piilevän, elämän mahdollistavan, pohjaveden ja yläpuolisten sadepilvien väliin.

Kuva 32: Kaivo asemoituu maaperän ja taivaankannen väliin.

Rakenne istuu neljän painekyllästetyn 100x100 mm pilarin varassa. Pilarien päällä on ristikkäin salvottuna toiset neljä painekyllästettyä 100x100 mm palkkia. Kattorakenteen jäykistävät ja kantavat osat on kiinnitetty palkkien päälle. Rakenteen keveimmät osat ovat alimpana ja rakenne ikään kuin kasvaa ylöspäin. Kantavat osat ovat kestävä painekyllästettyä puuta, joka kuuluu hitaasti auringon ja sateen vaikutuksesta ja ei-kantavat osat ovat kuluvampaa puulaatua, joka harmaantuu nopeasti. Kantavien puupilarien välejä täyttävät harsomaiset puuseinämät, jotka rakenteellisen jäykistävän funktionensa lisäksi langettavat vaihtelevia varjoja päivän- ja vuodenajan mukaan. Vaihtelun mahdollistaa rakenteen ilman- ja valonläpäisevyys, sen koostuessa suorista 50x50 mm rimoista, joista osa on sahattu jiiirilaatikon avulla pienemmiksi suunnikkaan muotoisiksi kappaleiksi. Suunnikkaat vuorottelevat puolelta toiselle ja niiden höylätyillä puupinnoilla paljastuvat puun vuosirenkaat. Jokainen suunnikas, 120 kappaletta, on käsityönä tehty, tosin jiiirilaatikon avulla, ja hiottu sileiksi hiekkapaperilla. Kattorakenteessa on käytetty valmiita pontattuja tervalepistä tehtyjä paneeleja, höylättyjä listoja ja ulkoreunoissa lautoja sahatavarasta. Lopuksi koko katto on käsitelty kyllästeellä ja myöhemmin rautasulfaattiliuoksella.

Porakaivon päällä ennestään olleen kaivon kannen puupinnat ovat harmaantuneet kaivonrenkaan betonin sävyiseksi. Vanha kaivon kansi oli kuitenkin varsin huomaamaton eikä se osoittanut kaivon paikkaa pihapiirissä. Kaivon funktionaalinen ja eksistentiaalinen tärkeys ei tullut vanhassa kaivon kannessa ilmi, joten lähdin etsimään kaivon katokselle rakenteellista ilmettä, joka toimisi maisemallisena kiintopisteenä. Kaivon katos perustettiin valeduille solakoille betonipilareille, joiden sisään sijoitettiin yksittäiset harjateräksset, jotka jatkuivat kyllästettyjen puupilareiden alapintaan porattuihin reikiin. Nämä pyöreät betonipilarit olivat looginen jatkumo kaivonrenkaan betonipinnan vierellä. Kokonaisuutena kaivon katoksen rakenne kasvaa ylöspäin ohuista betonipilareista runsaampiin puurakenteisiin samaan tapaan kuin puun runko kasvaa ylöspäin kohti latvuston lehtiä ja oksia. Ekologisella ja luonnonläheisellä lähestymistavalla pyrin kohti poeettista arkkitehtuuria tavalla, jossa yhdistyvät vaatimaton arvokkuus kokemuksellisuuteen ja paikalle luonteenomaiseen maisemallisuuteen.

Puupilarien väliset seinämät toimivat näköesteenä ja jäykistävät rakennetta, mutta niiden pääasiallinen tarkoitus on koristeellinen. Kaivon kohdalla pihapiirissä valo-olosuhteet vaihtelevat ympäri vuorokauden ja valo osuu paikalle lähes jokaisesta tulokulmasta itälänsi akselilla. Puuseinämät päästävät valoa lävitseen vuorokauden ajan mukaan. Seinämien lävitse siivilöityy pistemäisiä, tilkkutäkkimäisiä ja viivamaisia valojuovia. Suunnikkaiden ohuimmissa kohdissa puun väri muuttuu riippuen valon määrästä ja puu voi vaikuttaa läpikuultavalta

Kuva 33: Kaivo aamuauringossa syksyllä.

Kuva 34: Kaivo usvaisena talviaamuna.

Kauempaa katsoessa seinämä sulautuu yhtenäiseksi kirjavaksi pinnaksi, joka tarkentuu lähestyttäessä kaivon katosta. Myös katon lappeiden kohopinnat muodostavat voimakkaita vaakasuoria juovia valon osuessa niihin jyrkästä kulmasta.

Nämä yksityiskohdat elävöittävät rakennetta ja sen pintoja riippuen valosta, vuodenajasta ja säätilasta. Rasmussen (1959) jaottelee teoksessaan *Experiencing Architecture* alkuperäisimmät arkkitehtoniset tekstuurit kahteen kategoriaan: punotun korin karkeaan pintatekstuuriin ja saviruukun sileään pintaan. Rasmussenin mukaan korille ja ruukulle ominaiset pintatekstuurit olivat arkkitehtonisten muotoaiheiden muinaisia innoittajia. (Rasmussen 1959, 160–164.) Kaivon katoksen seinämissä voi nähdä juonteita punotun korin pintatekstuuriin. Viittaus korirakenteeseen yhdistyy luontevasti kaivon symboliseen merkitykseen, kaivon muinaisuuteen.

Yksiaineisena kokopuisena rakenteena katoksen arkkitehtuurissa on tavoiteltu iätöntä ulkoasua ja historiallisia vertauskohtia suomalaisen kansanrakentamiseen. Luonnonvoimien kuten sateen, tuulen ja auringon vaikutukset näkyvät rakenteessa, sen eläessä ja harmaantuessa ajan myötä auringon ja sateen yhteisvaikutuksesta. Paviljonkimaisessa rakenteessa näkyvät ajan vaikutukset samaan tapaan kuin ihmisessä. Lähestymistavassa on tavoiteltu perinteiselle suomalaiselle puurakentamiselle tyypillistä harmaantuvaa yksiaineisuutta, joka juurtuu maisemaan. Tämän kaltainen rakentaminen on tietoista vastakarvaan kulkeamista, kun vertauskohtana on modernin teollisen rakentamisen ja nykyarkkitehtuurin trendit. Nykyarkkitehtuurissa suosittujen modernien tehdastekoisten materiaalien kuten lasilevyjen, muovien ja teräskasettien suosio on Pallasmaan mukaan ihmisen alitajuisen kuolemanpelon ilmentymä, koska tehdastekoiset materiaalit pyrkivät iättömään täydellisyyteen (Pallasmaa 2016, 28). Rakennusmateriaalien kuluminen ja ikääntyminen voi vahvistaa arkkitehtuurin yhteyttä ihmiselämän hetkellisyyteen ja arvokkuuteen. Maanläheisessä ja ekologisessa puurakentamisessa ei ole kysymys ikuisista monumenteista vaan yhteydestä maahan, taivaaseen ja luontoon sekä elämän ajallisiin rytmeihin. Arkkitehtuurin arvo on toiminnallisen hyötyarvon lisäksi sen ihmiskokemusta rikastavassa vaikutuksessa, jonka avulla voi kokea ajan kulumisen merkityksellisempänä.

Kuvat 35–36: Seinämien rakenteet muistuttavat korirakennetta. Ylemmästä kuvasta voi nähdä kuinka puu on harmaantunut ajan mittaan.

Kuva 37: Kaivon seinämät päästävät valoa lävitseen.

LUKU IX

Arjen välineenä käymälä

Renessanssin ajan vastaavuus liittäisi arkikokemuksellisen tilan kuten käymälän maallisuuteen ja siten epäpyhään, jonka seurauksena käymälän suunnitteluun varattaisiin minimaalinen määrä ajattelua, voimavaroja ja resursseja. Modernin funktionalismin mukainen suunnittelu tekisi käymälän tarkoituksenmukaiseksi, mutta renessanssin ajattelun tavoin mieltäisi tilan arvoasteikolla alakanttiin ja jättäisi tilasuunnittelun vastaavasti vajavaiseksi muilla kuin toiminnallisilla tasoilla. Arkikokemuksen ylevöittäminen prosessissa kaikki arkikokemukset nähdään arvokkaina, joten käymälän suunnittelua kohtaan otetaan varaukseton ja avoin asenne. Arkkitehtonisen tilan symbolisten merkitysten myötä voidaan muuttaa myös käymälätilaan liitettyjä merkityksiä suunnittelun keinoin. Käymälään perinteisesti liitetyt rumuuden, maallisuuden, epäpyhyden ja luotaantyöntävyyden symboliset merkitykset voidaan arkkitehtisuunnittelulla kääntää pääläelleen, jonka seurauksena käymäläkin voi olla kaunis, viihtyisä ja kutsuva tila.

Ruutikkalan tontilla ei ole vesijohtoa tai viemäröintiä, joten juoma- ja pesuvesi saadaan kaivosta ja wc:nä toimii kuivakäymälä. Käymälässä käyminen voi näyttäytyä elintoiminnollisessa mielessä välttämättömältä pahalta, jonka tulisi tapahtua muusta arkitoiminnasta erotetussa piilopaikassa usein ilman luonnonvaloa tai näkymiä tilan ulkopuolelle. Uuden käymälän suunnittelussa lähdin kuitenkin tietoisesti kyseenalaistamaan näitä mielikuvia käymäläkulttuurista. Pohjustan seuraavaksi käymäläkulttuuria historian näkökulmasta.

Suomen maaseudulla käymälät olivat varhaishistoriassa vaatimattomia, usein edes erillistä rakennusta ei ollut käymälätarkoitukseen. Tarpeet tehtiin usein tunkioilla, pelloilla tai sonataladoissa. Luonnollinen kehitys tähän oli sijoittaa käymälä navetan yhteyteen, jossa käymälä sijaitsi usein navetan lantalan tai ruuman yhteydessä. Käymälät sijoitettiin navettojen yhteyteen myös kaupungeissa. Vasta 1700-luvulla Suomen maaseuduilla alkoivat yleistyä erilliset käymälärakennukset. Ensimmäisenä erilliskäymälöitä rakennettiin Suomen länsiosan kartanoihin ja pappiloihin. Käymälät eivät silti yleistyneet Suomessa nopeasti; erilliskäymälät säilyivät pitkään pappiloiden ja säätyläistalojen erikoisratkaisuna. Erillisen käymälärakennuksen rakentamista suositeltiin Maanmiesten käsikirjassa 1863, mutta silti vielä 1860-luvulla tarpeet tehtiin usein karjapihassa tai syrjämpänä talosta, kaivosta ja muiden katseilta. (Juuti & Wallenius 2005, 48.) Vaikka erilliskäymälöistä oli esimerkkejä jo 1700-luvun pappiloissa ja säätyläistaloissa, yleiseen käyttöön maanvaraiset kuivakäymälät tulivat vasta 1800-luvun lopulla (Juuti & Wallenius 2005, 50). Vesikäyttöisen wc:n eli vesiklosetin yleinen käyttöönotto maaseudulla oli vielä käymälöitäkin hitaampi: toisen maailmansodan jälkeinen elintason nousu sai wc:n yleistymään maaseudulla ja vasta 1960- ja 1970-luku oli varsinaista läpimurron aikaa. Puhdistuslaitoksen ulkopuolella, haja-asutusalueella, vesiklosettiin liitetystä klosettikaivosta johdettiin likavedet usein luonnonojiin, joten wc ei ollut maaseudulla ympäristövaikutuksiltaan suotuisa edistysaskel. (Juuti & Wallenius 2005, 52.)

Ympäristön näkökulmasta ystävällisin menetelmä on kompostikäymälä virtsan erotuksella varustettuna, jollainen on myös Ruutikkalan pihapiirin käymälässä. Lopputuotteet voidaan hyödyntää ja siirtää takaisin maaperään tehokkaasti: vedellä laimennettuna virtsa voidaan käyttää lannoitteena ja ulostus jälkikompostoituna maanparannusaineena. Tämän menetelmän avulla estetään myös haitallisia ravinteita pääsemästä pohjavesiin ja vesistöihin. Ihminen hallitsee ravinteiden kulkua. Hajuhaitatkin vähenevät virtsan erittelyn kautta. Suomen kaupunkien periferioiden ja haja-asutusalueiden taloudet ovat pääosin ilman yleistä viemäriverkostoa, vaikkakin useimmissa talouksissa talousvedet tulevat asumusten sisään vesilaitoksen, vesiosuuskunnan tai oman kaivon kautta. Veden sisälle ohjaamisen seurauksena veden kulutus usein jopa kymmenkertaistuu. Veden käytön helpottuminen johtaa siihen, että vettä käytetään hetken mielijohteesta. Kaivoon liittyvä kantotyö poistuu ja kulutuksen

määrää ei voi seurata yhtä helposti kuin ämpäristä veden pinnan laskiessa käytön myötä. (Juuti & Wallenius 2005, 28.) Suomen maaseudulla ja haja-asutusalueilla kompostikäymälät ja kaivot tulevat säilymään tulevaisuudessakin toimivina ja ekologisina ratkaisuina, joihin liittyy paljon historiaa ja merkityksiä.

Elintoimintoihin liittyvät arkikokemukset kuten ruokailu, peseytyminen, saunominen ja jopa wc:ssä käynti ovat ihmiselämän perustoimintoja. Ruokailu ja saunominen ovat arvossa pidettyjä arkitoimintoja, joihin liittyy rituaaleja, tapakulttuuria ja perinteitä. Ravintolat ja julkiset saunat ovat, etenkin Suomessa, arvokkaita ja suosittuja rakennuksia. Löyly, julkinen sauna Helsingissä, on noussut jopa kansainväliseen maineeseen monimuotoisen arkkitehtuurin ja toimivan julkisen saunakulttuurin yhdistelmällä. Yksityiset asuntosaanat ja ulkosaunat mielletään samaan tapaan tärkeiksi suomalaisen asumisen kentällä. Näitä suosittuja arkitoimintoja yhdistää kiistämätön merkitys suomalaiselle kulttuurille.

Käymälöihin ja wc-tiloihin liittyvä eriarvoisuus on lähtöisin hygieenisyyden tai sen puutteen kysymyksistä. Käymäläkulttuuriin liitetyt, historiasta ja tapakulttuurista kumpuavat, likaisuuden ja vastenmielisyyden kielteiset mielleyhtymät estävät ajattelemasta käymälöitä ja wc-tiloja muuna kuin käyttötarkoitustaan palvelevina toisarvoisina tiloina. Käymälät ja wc-tilat ovat ikään kuin arkkitehtuurin kentän ulkopuolella, puhtaasti funktionaalisen käyttötilan kentällä. Tällä kentällä ei laadukkaille materiaaleille, sopusuhtaisille mittasuhteille, tyylikkääle muotoilulle ja viihtyisyydelle ole sijaa. Käymälän tai wc:n tulisi täyttää funktionaaliset minimivaatimukset, ei sen enempää. Tämä ajattelumalli juontuu käymäläkulttuurin historiasta ja ihmiskehon elintoimintoihin liittyvistä arvokysymyksistä. Elintoiminnolliset eritteet ovat luonnollisuudestaan huolimatta sivistyneen kulttuurin ulkopuolisia häpeällisiä tosiasioita, jotka esiintyvät keskustelussa lähinnä humoristisissa yhteyksissä. Käymäläkulttuuriin liittyvät ihmiskehon eritteet värittävät mielikuvia näistä tarpeellisista tiloista. Eritteisiin liittyvä arkitoiminta koetaan häpeälliseksi, salattavaksi ja jopa tabuksi. Ehkä juuri tämän takia käymäläkulttuuriin liittyvien tilojen suunnittelu on riisuttu kaikesta arkkitehtonisesta ilmaisusta ja rajattu pelkkään käyttötarkoitukseen.

Wc-tilat ovat usein kylmiä valkoisista lasitetuista laattapinnoista koostettuja tiloja, jotka eivät herätä käyttäjissään mitään tunteita. Laattapintaisuus johtuu märkätilojen lattioiden vedeneristävyuden ja veden liikkeen ohjaamisen tarpeesta ja siivottavuuden helpottamisesta. Liian usein myös wc-tilojen seinät ovat samaa laattapintaa kuin lattia, ikään kuin suunnittelijalta olisi mielikuvitus loppunut kesken suunnittelun. Jos kuitenkin päätyy suunnittelemaan laajoja laattapintoja, voisi hyödyntää materiaalin ominaisuuksia; värejä, karheuden ja kiiltävyyden eri asteita mosaiikkimaisten pintojen luomiseen. Wc-tiloihinkin voi pienellä vaivalla saada miellyttävän tunnelman ja siten funktionaalisuuden rinnalle lisäarvoa.

Perinteisissä käymälöissä kaikki pinnat ovat olleet puuta ja rakenteet ovat olleet kevyitä, ikkunoita on ollut harvoin, jos lainkaan. Harva tila on mielikuvallisesti niin epämiellyttävä kuin vanha hoitamaton käymälä. Käymälästä herää ajatuksia pimeydestä, likaisuudesta, taudeista, hyönteisistä, pahoista hajuista, klaustrofobiasta sekä muista pelon- ja inhonsekaisista tunteista. Maisemakäymälää suunnitellessa ajattelin, että tämä olisi oiva tilaisuus kokeilla onko arkkitehtuurilla voimaa muuttaa näin alkukantaisten tunteiden kokemuksellisia ulottuvuuksia uudenlaisen lähestymistavan kautta. Tilan ja pintojen ominaisuuksien harkitulla suunnittelulla on kuitenkin vaikutusta tilan kokemiseen ja siten myös tilassa toimimiseen. Pyrin vastaamaan kysymykseen; voiko suunnittelun kautta negatiivisen arkikokemuksen ylevöittää positiiviseksi arkikokemukseksi?

Arkikokemuksen ylevöittämisen kannalta avainasemassa on tila, joka on ladattu merkityksillä. Kohteella tai arkitoimella ei ole väliä, koska jokaista arkikokemusta voidaan ylevöittää rakentamalla. Maisemakäymälän arkkitehtuuriin on haettu modernia ilmettä, samalla hyödyntäen paikallisia materiaaleja ja käsityönä tehtyjä detaljeja. Suunnitteluperiaatteiltaan projektissa on seurattu kriittisen regionalismin suuntaviivoja: moderni muotoilu yhdistyy paikallisten rakennusmetodien ja materiaalien kanssa kokonaisuudessa, joka katsoo eteenpäin unohtamatta mennyttä. Maisemakäymälä on sijoitettu maisemallisesti parhaalle paikalle, josta on kauaskantoisten näkymien lisäksi mahdollisimman pitkät etäisyydet kailolle ja asuinrakennusten luo. Käymälän korkeusasema pihapiirin ylöspäin nousevan kävelyreitillä varrella tuo myös mahdollisuuden pesuun ja hygienian hoitoon saunatiloissa. Saunatilat sijoittuvat puoliväliin reittiä pihapiirin päärakennukselta ja pihan keskikohdasta. Reitti on olennainen osa käymälän arkikäyttöä.

Maisemakäymälän suunnittelu

Suunnittelin ja rakensin Ruutikkalan tontin ylärinteeseen ulkoahuussin, jota kutsun maisemakäymäläksi sen sijainnista ja aukotuksesta johtuen. Suunnittelu käynnistyi kesällä 2016 ja rakensin maisemakäymälän valmiiksi seuraavana kesänä 2017. Tavoitteenani oli suunnitella uudentyypinen käymälä, joka muuttaisi olennaisesti käyttötarkoituksen luonnetta ja nostaisi arkisen kokemuksen merkitystä ja kokemuksellisuutta. Käymälän käyttöön perinteisesti liitetty stigma vaikutti minusta kyseenalaiselta ja tarpeettomalta, joten lähdin muuttamaan asiaa suunnittelun keinoin. Maisemakäymälä sijaitsee kuusien katveessa pihapiirin korkealla kohdalla, josta voi nähdä yli kilometrin päähän laakson halki. Sijainti soveltui parhaiten maisemakäymälän paikaksi. Suuret luonnonkivet, joita hyödynsin perustuksia varten, ovat peräisin rinteestä itsestään.

Kuva 38: Minä aloittelemassa maisemakäymälän rakentamista 2016 syksyllä.

Kuva 39: Minä kahvitaulla maisemakäymälän viimeistelyvaiheessa 2017 keväällä.

Kuva 40: Maisemäkäymälä kesällä 2017.

Maisemakäymälän rakentamisprosessin keskiössä olivat käsityö ja materiaalien soveltaminen uudella tavalla. Kolmiorimojen hyödyntäminen rakenteellisessa ja koristeellisessa mielessä muodosti yhden projektin kulmakivistä ja tärkeimmistä elementeistä. Kolmiorimoja käytetään perinteisesti huopakattojen rakentamisessa, jossa ne jäävät kattuhuovan peittoon. Kolmiorima on kuitenkin parhaimmillaan suora ja teräväreunainen rima, jota voi soveltaa muihinkin tarkoituksiin. Kun aurinko paistaa matalalta iltaisin ja aamuisin, langettavat rimat rakenteen ulkopinnoille vaakasuoria viivamaisia varjoja, jotka luovat vahvan kontrastin pystysuorien havupuiden kanssa. Samalla maisemakäymälän puupinnat ja luonnonkivet perustuksissa auttavat juurruttamaan rakennetta paikkaan. Puun syyt, vuosirenkaat ja pintakuviot pehmentävät terävien linjojen ja varjojen kokonaisuutta. Maisemakäymälän monimuotoista rakennetta yhtenäistää kolmiorimoista koostuva vaakaviivojen verkosto, jonka linjat jatkuvat kiertyen rakenteen ympäri. Varjon ja riman välinen rajapinta jää ikään kuin epäselväksi, koska rimojen reunat ovat näkyvissä vain aivan läheltä katsottuna. Kolmiorimojen sahausjälki on siistiä ja reunat ohuita, parhaimmillaan vain muutaman millimetrin levyisiä. Tämä voimistaa rakenteen kolmiulotteisuutta ja antaa kokonaisuudelle muuntuvan luonteen eri vuorokauden ja vuodenaikojen valo-olosuhteissa.

Materiaalisuus ja käsityö olivat jälleen tärkeässä roolissa suunnittelussa ja rakentamisessa. Samoin kuin kaivon katoksen kohdalla, päädyin jälleen yksiaineiseen puusta rakennettuun rakenteeseen. Materiaalin varioiminen pintastruktuureilla ja geometrisilla aiheilla elävöittää yksinkertaista kantavaa runkoa. Runko on tavallista sahatavaraa eri muodoissa. Rakenteen kantava runko koostuu 2x4-lankuista ja seinämien pintarakenne täyssärmäisistä 22x100 mm laudoista. Lautarakenteet on suomalaisesta perinnerakentamisesta tutulla tavalla vinolaudoitettu 45-asteen kulmaan toisen kattolapteen myötäisesti ja oven ikkunan myötäisesti. Vinolaudoituksen päälle on tehty 45x45 mm kolmiorimoista vaakasuuntainen rimoitus, joka samalla suojaa seinäpintoja sateelta. Kolmiorimoituksen kolmiulotteinen pintakuviot on jatkaa aukotuksen kolmiomaista muotokieltä. Metsän lävitse siivilöityvä paikallinen valo luo rakenteen pinnalle tanssivan varjomailman. Aukotus sulkee näkymät pihan suuntaan, mutta avaa pitkiä maisemallisia näkymiä laakson yli. Maisemakäymälästä voi nähdä yli kilometrin päähän lahden poukamalle. Katon harjasta alkava ikkunalinja jatkuu oven yläreunaan ja sallii sisätilaan paljon luonnonvaloa. Aukotus muodostuu kolmesta suorakulmaisesta kolmiosta, joka voi tuoda mieleen origamimaisen kuvion.

Kuva 41–42: Kolmiorimat ja vinolaudoitus jäsentävät maisemäkäymälän ulkokuorta

Kuvat 43: Maisemäkäymälän origamimaiset ikkunat.

Kuva 44: Maisemäkäymälän ikkunoiden liitoskohta.

Kenneth Frampton (1995) käsittelee kirjassaan *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture* Louis Kahnin ajatuksia arkkitehtonisesta koristelusta. Kahn saattoi suunnitella lasipinnan rakenteellisen ja ei-rakenteellisen osan väliin, koska rakennusosien välisessä liitoksessa Kahn näki “koristeen alun”. Arkkitehtonisessa koristelussa oli Kahnille kyse liitoksen ihailusta. (Frampton 1995, 240-241.) Myös maisemakäymälän aukotuksessa voi nähdä Kahnin ajatuksen koristeen olemuksesta. Kulmikas aukotus sijoittuu kantavien rakenteellisten osien ja kolmiorimoi-tuksen väliin. Vaakaviivat myös keskittävät katseen oven ja ikkunoiden liitoskohtaan, joka on ikään kuin murtumakohta yhtenäisten vaakaviivojen joukossa. Juuri ikkunoiden ja sei-nämän välinen liitoskohta oli koristeellisin ja käsityön kannalta vaativin osa käymälää. Liitostkohdat ovat otollisia paikkoja koristeille, koska silmä ja käsi hakeutuvat luonnollisesti epäjatkuvuuskohtiin toistuvissa kuvioissa ja tekstuureissa.

Käymälän toiminnalliset vaatimukset eivät juuri rajoittaneet tai sanelleet muotoa, joten sain sommitella ja muotoilla vapaasti. Katossa, seinissä ja aukotuksessa heijastuu toistuva suorakulmaisten kolmioiden teema. Katon lappeiden välille rajautuu 90-asteen kulma ja tästä syystä sisätila jäsenyy korkeaksi. Käsityön kannalta rakenteen hankalin työvaihe oli kolmiorimojen sahaaminen jiiriin eri kulmissa katon, oven ja ikkunoiden liittymäkohdissa. Kulmikkaus ja diagonaalisuuden tutkiminen houkuttelivat minua rakenteen suunnittelussa ja rakentamisessa. Itserakentamiseen paikan päällä liittyy jokaisen laudan, listan ja riman omakohtainen muokkaus käsityönä. Käsityö vie ainutlaatuisen mielentilaan, jota vahvis-taa paikan ja luonnon läsnäolo. Käsityönä rakentaminen luonnonympäristössä on konkreet-tinen, aistinvarainen ja opettavainen kokemus, joka voisi kuulua myös arkkitehtuurin ope-tukseen.

Käytännössä käymälä toimii kuivakäymälänä, johon sekoitetaan orgaanista silppua ja re-hua. Lopputuote maatuu maisemahuussin takaisessa metsässä. Maaduttuaan lanta toimii hyödyllisenä lannoitteena pihapiirin pensaille ja vihanneksille. Näin käymälä toimii rasit-tamatta paikallista ekosysteemiä. Rakenteen perustus on tehty luonnonkivistä kuten piha-piirin saunarakennuksessa, joka sijaitsee 15 metriä maisemahuussista pihan suuntaan. Pai-kallisten luonnonkivien karkeus ja monimuotoisuus luo kontrastia perustusten ja maisema-huussin geometrinen suorien linjojen välille. Tontin rinne on väärällään siirtolohkareita ja pirstoutuneita liuskekiviä, joiden käyttö perustamiseen on paikan hengen mukaista. Näin myöskään maisemahuussin viereisten suurien kuusien juuristoja ei tarvitse vahingoittaa pe-rustusten kaivausten yhteydessä.

Kuva 45: Maisemäkäymälä on suljetumpi pihapiirin suuntaan.

Kuva 46: Maisemäkäymälän sisätilä.

Norberg-Schulzin (1980) suunnitteluperiaatteet voi havaita myös maisemäkäymälän suunnittelun taustalla. Visualisointi liittyy vihjeiden poimimiseen luonnollisesta paikasta. Maisemäkäymälän perustus syntyi orgaanisesti viereisen rinteiden luonnonkivistä. Paikalla kasvavien kuusien oksat ulottuvat matalalle. Oksat verhoavat maisemäkäymälää ja rauhoittavat kulkua paikalle. Myös käymälän aukotus on suunniteltu ympäröivän kasvillisuuden, maisemien ja katselusuuntien kannalta siten, että käymälä on samaan aikaan suojaisa pihan suuntaan, mutta käymälästä on näkymät kauas laakson ylitse. Maisemäkäymälän suunnittelussa pyrin täydentämään luonnollista paikkaa. Kuusien katveessa, oksien verhoama rakenne on vuoropuhelussa puiden ja kivien kanssa vaakasuorien pintatekstuurien avulla, jotka kontrastoivat luonnonympäristöä. Maisemäkäymälän origamimaisesti kiertyvän rakenteen voi nähdä luonnon kiertokulun symbolina. Käymälässä kompostoitu lopputuote muuttuu mullaksi käymälän takaisessa metsässä, jonka jälkeen multa käytetään puutarhan ja perunamaan lannoittamiseen. Luonnonympäristöstä ja käymälästä itsestään havaitut merkitykset on koottu mikrokosmoksi konkreettisesti rakenteessa, joka on juurtunut paikkaan ja istuu hyvin luonnonympäristön ja perinnerakennusten lomaan.

Puun yksiaineisuus korostuu rakenteen monissa eri muodoissa ja pintatekstuureissa. Vinolaudoitus kolmiorimoituksen taustalla harmaantuu eri tahtia kuin kolmiorimat, vinolaudoituksen jäädessä vedeltä suojaan kolmiorimojen taustalle. Kolmiorimoja on maisemäkäymälässä käytetty epätyypillisesti pintatekstuurina ja muodon antajana, kun taas perinteisesti kolmiorimoja on käytetty lähinnä katemateriaalien alle tulevaan kiinnitykseen. Itse kuitenkin näin kolmioriman varsin eleganttina ja kauniina puutavarana ja etsin varta vasten kolmiorimoja, joiden reunat olivat ehjiä ja mahdollisimman teräviä. Tämä aikaansai sulavan ja tarkan rajan valon ja varjon rajapintaan. Myös ikkunapinnat ovat käsintehtyjä, tässä tapauksessa polykarbonaattilevystä, koska halusin heijastavan pinnan jatkuvan karmien ja rakenteen tukitolppien päälle. Polykarbonaatti heijastaa myös valoa tehokkaasti, joten käymälään näkee sisään vain muutaman metrin päästä.

Kuva 47: Maisemäkäymälä rakennusvaiheessa.

Kuva 48: Maisemäkäymälä vastakyllästettynä.

Kuva 49: Maisemäkäymälä saunalta päin.

Kuva 50: Maisemäkäymälä heinäkuisessa kajossa.

LUKU X

Arjen välineenä työpaja

Viimeisin suunnitelma keskittyy uuteen piharakennukseen, jota kutsun työpajaksi. Työpaja eroaa kahdesta aiemmasta projektista olennaisesti siinä mielessä, että toisin kuin aiemmissa projekteissa, työpajan tarkasteluun ei liity arkikokemuksellisia muistijälkiä, koska rakennus on vielä toistaiseksi rakentamatta. Työpajan suunnittelu on ollut pidempi prosessi kuin Ruutikkalan tapaustutkimuksen aiemmissa kahdessa projektissa, joiden suunnittelu ja rakentaminen tapahtui molemmissa tapauksissa enintään vuoden aikajänteellä. Ehkä juuri aiempien projektien tilallisten merkitysten kokemuksellinen puoli ja onnistuneet toteutukset vaikeuttivat työpajan suunnitteluprosessia. Kolmannen toteutuksen tulee seurata aiempien projektien viitoittamia suunnitteluperiaatteita luontevalla tavalla materiaalisten, aistimuksellisten, sosiaalisten ja symbolisten merkitysten osalta. Nykyinen suunnitelma on käynyt läpi lukuisia vaiheita ja useita muutoksia, joiden seurauksena suunnitelma on kehittynyt nykyiseen muotoonsa. Työpajan lukuisat suunnitteluversiot kertovat myös omasta oppimisprosessistani. Oppimisprosessi on kulkenut wau-arkkitehtuurista kohti ekologista ja paikkasidonnaista arkkitehtuuria, joka toteutuessaan muodostaa arkikokemusta rikastavan lisäyksen pihapiiriin.

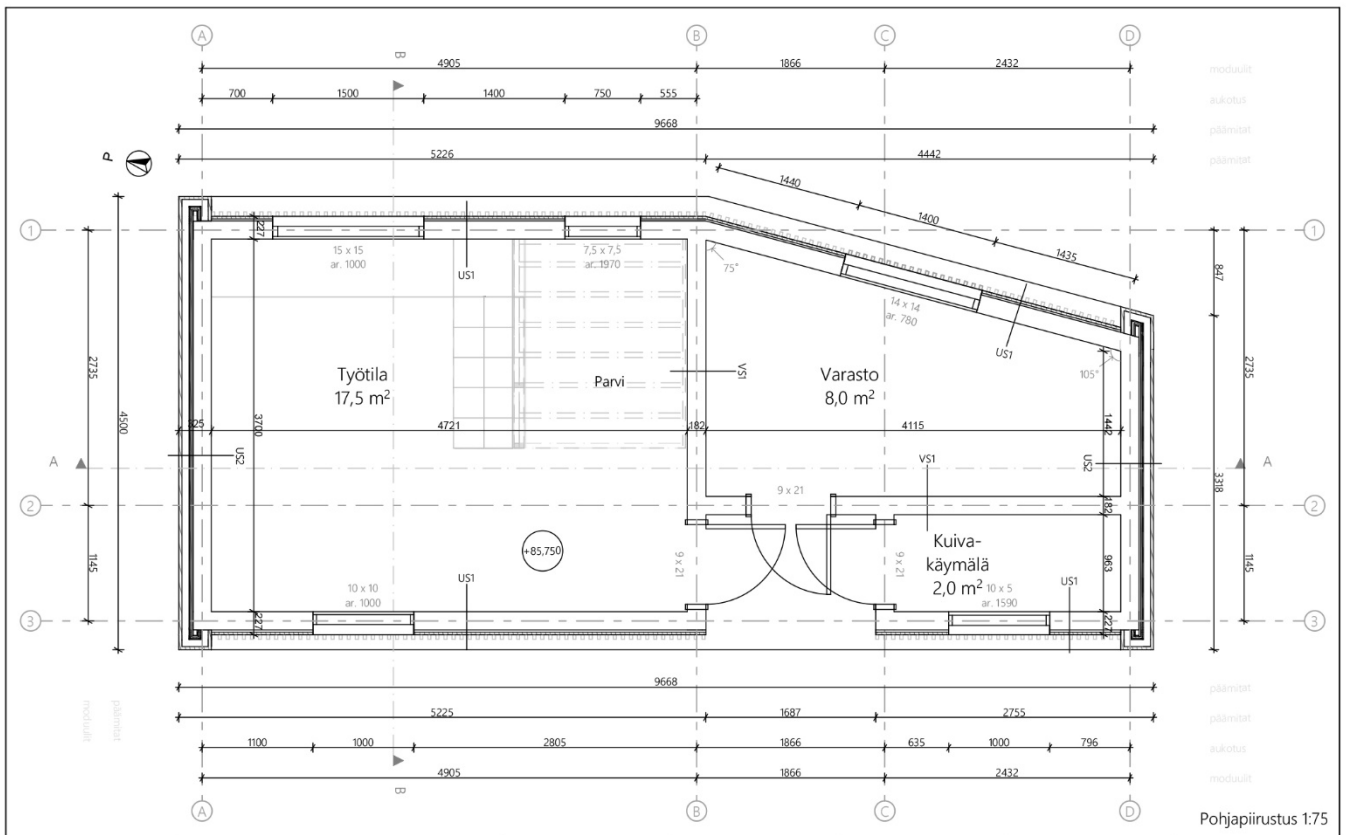
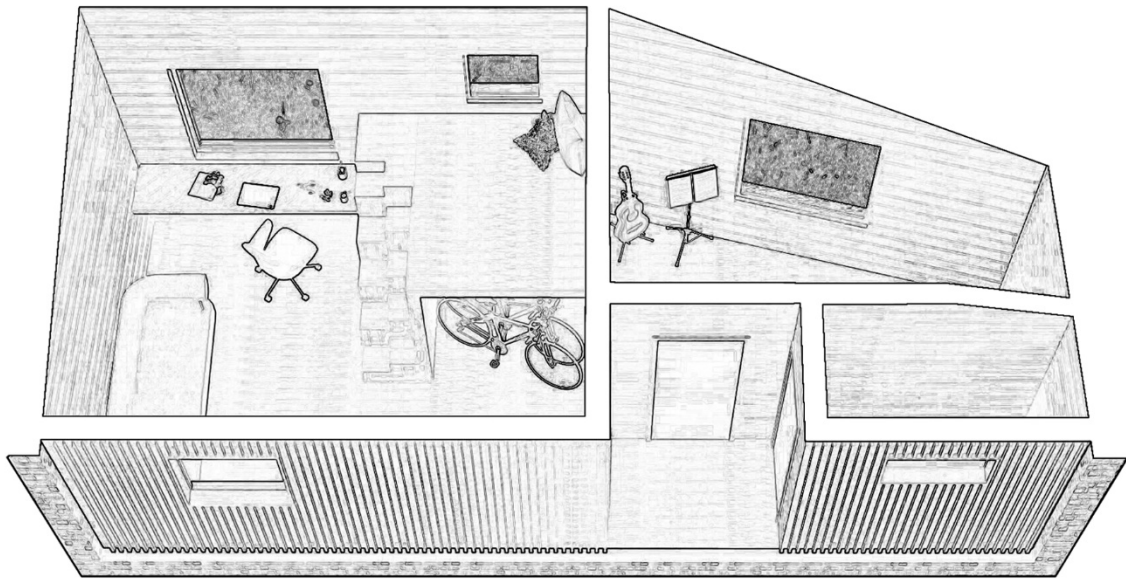

Vanhan huonokuntoisen varastorakennuksen tilalle rakennetaan tilava työpaja, jossa on työtilaa, varasto ja toinen käymälä rakennuksen käyttöön. Uusi työpaja on hirsirakenteinen ja ihmisen mittasuhteiden mukaan suunniteltu. Suunnitelmassa on pyritty kiinnittämään rakennukseen monipuolisesti tilallisia merkityksiä. Eri toiminnot jakavat tilaa eri tavoin ja samalla tavoin myös merkitykset kiinnittyvät tiloihin käyttötarkoituksen mukaan. Funktionalisuus ei välttämättä määrittele muotoa kuten modernismin pioneeri Louis Sullivan väitti kuuluisassa lausumassaan, vaan suunnittelua voi lähestyä arkikokemuksen rikastamisen näkökulmasta.

Työpajassa tilan materiaaliset, aistimukselliset ja sosiaaliset merkitykset saavat erityis-huomiota. Rakennus tulee olemaan linjassa aiempien projektien kanssa materiaalisten ja aistimuksellisten merkitysten suhteen: rakennus on yksiaineisesti puuta. Ulkoseinissä on harmaantuvaa rimoitettua julkisivupintaa ja sateelle alttiissa osissa tervattua pärepintaa. Puupinnat ovat tärkeä osa tilojen materiaalisten merkitysten muotoutumista. Puun materiaalisuus kiinnittää arkikokemuksen paikan ajalliseen jatkumoon ja ympäröivään luontoon. Vaihtelevien puupintojen avulla rakennukseen kiinnittyy tilallista merkitystä materiaalien kautta. Materiaalinen merkitys helpottaa tilassa työskentelyä ja oleskelua. Työpajan tilasuunnittelussa on otettu myös tilan sosiaalinen merkitys osaksi kokonaisuutta. Työpajassa on edellytykset useiden ihmisten samanaikaiselle työskentelylle ja eri tiloilla on myös useita käyttömahdollisuuksia tilanteen mukaan.

Arkitoiminnan pääasiallinen keskipiste on työtila. Työtila voi olla avokonttorin kulmassa, työhuone yliopistolla tai työpiste tehtaan kokoomatyössä. Nämä tilat tulevat erittäin tutuiksi käyttäjilleen. Työn mielekkyys ja työpaikan ilmapiiri voivat maalata työtilan kokemuksen joko miellyttäväksi tai ahdistavaksi. Kuitenkin myös itse tilalla on rooli työn mielekkyyden kokemuksessa. Jos työskentely tapahtuu ahtaassa, pimeässä ja huonosti ilmastoidussa tilassa, työskentely voi vaikeutua entisestään.

Uuden piharakennuksen työ- ja ateljeetila tulee toimimaan pihapiirin modernina täydennysrakennuksena. Päätilassa on mahdollista työskennellä etänä, taiteilla, oleskella ja nukkua. Työpöytä on arkitoiminnan keskus. Suuren ikkunan äärellä mieli saa vaeltaa vapaasti työstä maisemaan ja takaisin. Kumpuilevat pellot, metsäseinämät ja tuulessa huojuva vilja rauhoittavat ja inspiroivat työskentelyä ja mielikuvitusta. Valoisan ja korkean tilan työpöydältä on askeleen matka oleskelunurkkaukseen, jossa voi lukea tai rentoutua nojatuolissa tai sohvalla. Pöydän viereisestä, portaaseen integroidusta, kirjahyllystä voi poimia kirjan työskentelyn avuksi tai siirtyä lukemaan oleskelunurkkaukseen.

Myös parvella on mahdollista oleskella korkeammalla tasolla, josta on oma kehystetty näkymä kauemmas peltomaisemaan.

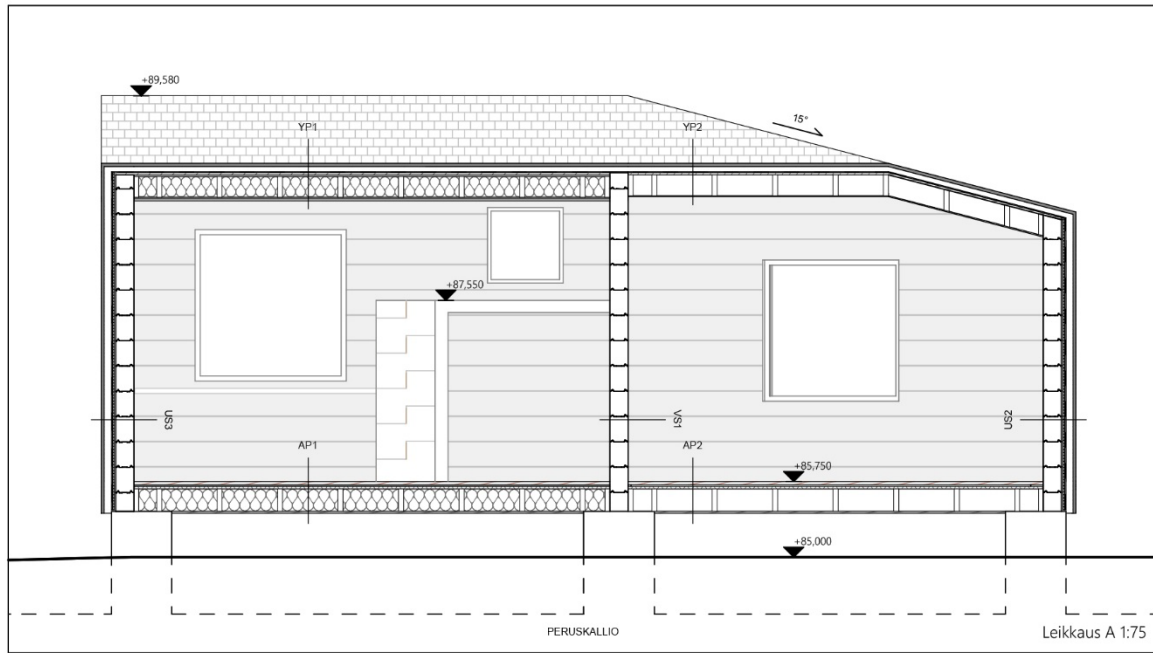
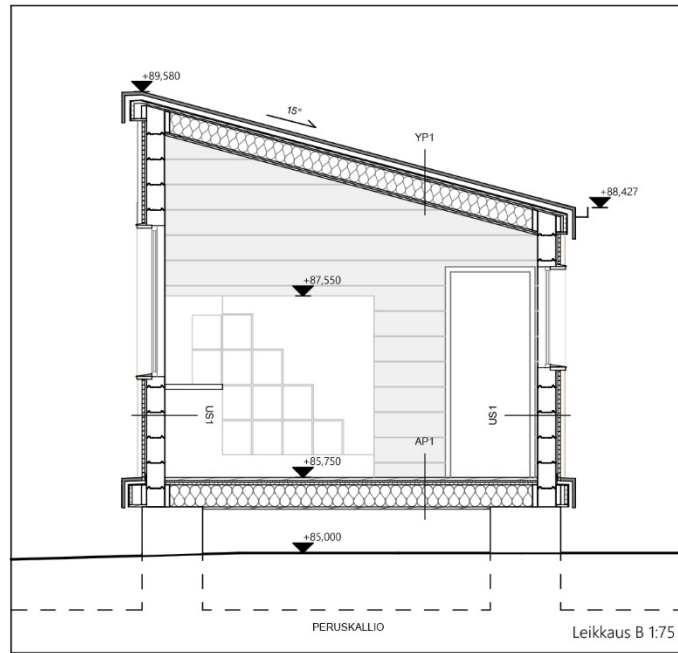
Arkitoiminnot työstä vapaa-aikaan on mahdollista toteuttaa samassa tilassa: päivä työskentelyä työpöydällä, ilta rentoutumista oleskelunurkkauksessa ja yöunet parvella. Tilasuunnittelun prioriteettina oli luoda kutsuva ja viihtyisä atmosfääri. Läpivalaistu ja korkea tila luo puitteet työskennellä myöhään iltaan runsaan luonnonvalon avulla. Rakennuksen yksiaineisuus puusta ja inhimilliset mittasuhteet tekevät tilasta humanimman kuin useimmat työtilat. Myös huoltotilojen läheisyys parantaa tilan toiminnallisuutta; käymälä ja varasto ovat vain muutaman metrin päässä työtilasta.

Työtilan suunnittelussa helppokäyttöisyys yhdistettynä lyhyisiin välimatkoihin taukotiloihin tuo käyttäjälle mielenrauhaa ja antaa lisäaikaa ajattelulle. Luovan työ suhteen myös taukotilat ja paikka miettiä maaten sohvalla voivat olla elintärkeitä, päiväunetkin on mahdollista ottaa parvella tarpeen tullen. Paikan luonnonläheisyys laskee stressitasoja ja antaa uusia näkökulmia luovan työn ongelmakohtien ratkaisuun.

Työpajan suunnittelu

Kolmannen rakennusprojektin suunnitelma tuli valmiiksi 2022 talvella vuosien monivaiheisen prosessin tuloksena. Rakentaminen alkaa, kun voin keskittyä täysillä rakennusurakan tekemiseen, todennäköisesti vuoden 2024 keväällä. Työpaja rakennetaan vanhan lautarakenteisen varaston tilalle, joka on piharakennuksista ainoa ilman hirsirunkoa ja lisäksi arkkitehtuuriltaan vähäpätöisin. Vanha varasto on myös varsin pimeä ja ahdas, joten tarve suuremmalle ja valoisammalle piharakennukselle on olemassa. Uuden piharakennuksen suunnittelu alkoi jo maisemahuussin rakentamisen aikoihin vuonna 2017 ja suunnitelma kävi läpi monta erilaista iteraatiota, joissa tutkin pohjatyyppeiden, tilojen ja arkkitehtuurin mahdollisuuksia.

Rakennus on jaettu kolmeen eri tilaan, joita yhdistää katettu eteinen. Pääpaino on suurimmalla tilalla, joka toimii työtilana ja oleskelutilana. Huoneen keskellä on porras, joka toimii samalla hyllynä, jonka päällä on parvi nukkumiselle. Huone on suhteellisen korkea huonekorkeudeltaan ja katon lape nousee parven suuntaan. Parven alle on varattu tila pyörien ja muiden hyötytavaroiden säilytykseen. Parven ja portaan viereisen pääikkunan edessä on työpöytä, josta avautuvat näkymät peltomaisemaan. Päätila tulee olemaan ainoa lämmitettäväksi tarkoitettu puolilämmin sisätila.

Leikkaus A 1:100

Rakennetyypit

US1

Pintaverhous	Pysty-laudoitu kuusi 100x25 mm Rimotus verhouksen päälle	25 mm
Tuuletusrako	Vaakakoolaus 100x20 mm	20 mm
Kantava rakenne	Hirsi MLL 182N Yhteensä	182 mm 227 mm

US2

Pintaverhous	Kolminkertainen tervattu päre	~30 mm
Tuuletusrako	Vaakakoolaus 100x20 mm Pystykoolaus 50x50 mm	70 mm
Vedeneristys	Bitumikermi	10 mm
Vesivaneri		18 mm
Tuuletusrako		15 mm
Kantava rakenne	Hirsi MLL 182N Yhteensä	182 mm 325 mm

VS1

Lämmöneriste	Hirsi MLL 182N Yhteensä	182 mm 182 mm
--------------	----------------------------	------------------

AP1

Laudoitu	Kuusi 100x30 mm	30 mm
Havuvaneri		18 mm
Lämmöneriste	Mineraalivilva kova	25 mm
Lämmöneriste	Palkisto 220x50 mm mineraalivilva	220 mm
Koolaus	Tukilaudat 100x22 mm Yhteensä	22 mm 315 mm

AP2

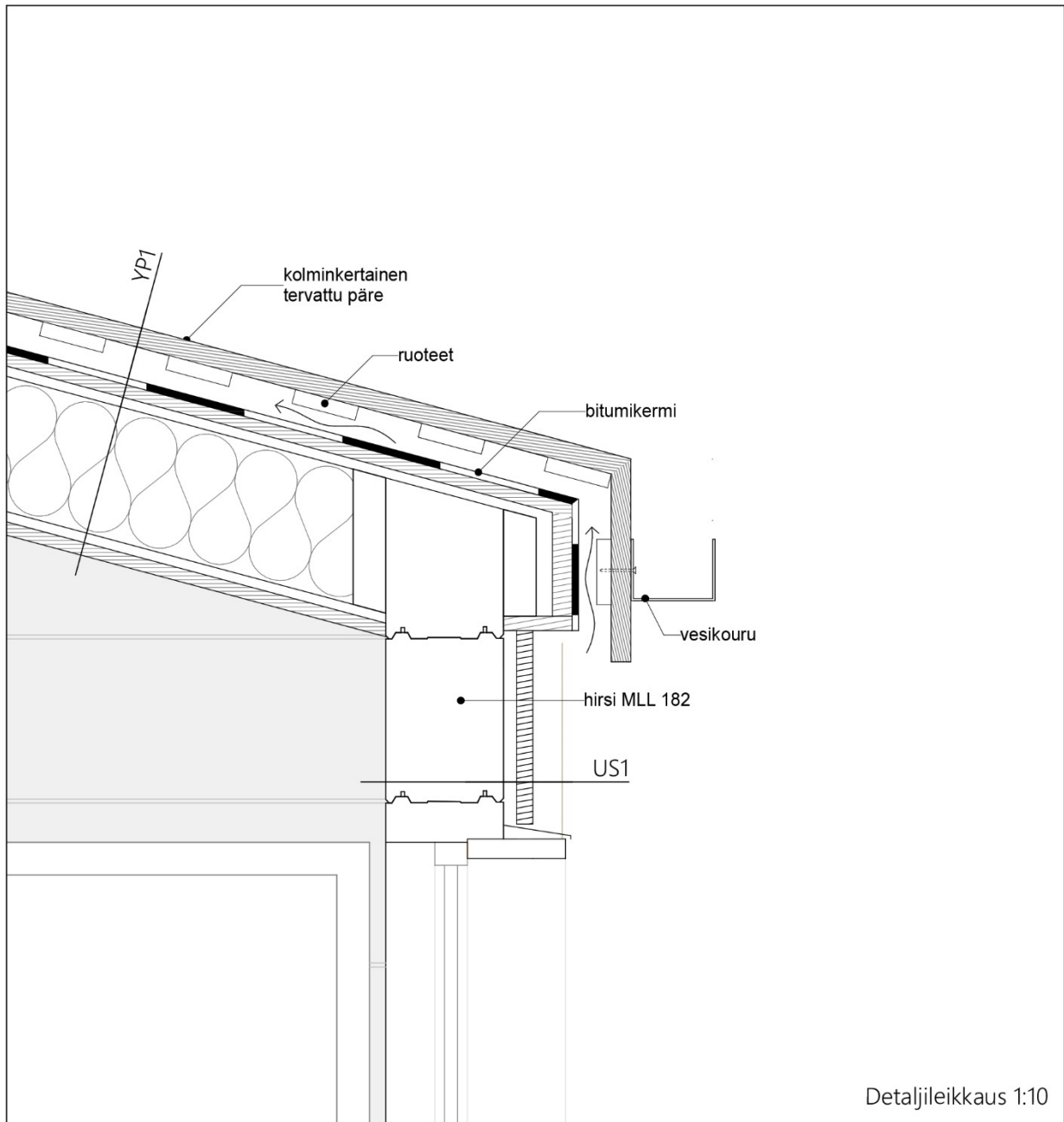
Laudoitu	Kuusi 100x30 mm	30 mm
Havuvaneri		18 mm
Lämmöneriste	Mineraalivilva kova	25 mm
Kantava rakenne	Palkisto 220x50 mm	220 mm
Koolaus	Tukilaudat 100x22 mm Yhteensä	22 mm 315 mm

YP1

Kate	Kolminkertainen tervattu päre	~30 mm
Tuuletusrako	Vaakakoolaus 100x25 mm Pystykoolaus 100x25 mm	50 mm
Vedeneristys	Bitumikermi	10 mm
Havuvaneri		20 mm
Tuuletusrako		15 mm
Lämmöneriste	Palkisto 200 x 50 mm mineraalivilva	200 mm
Kipsilevy		15 mm
Havuvaneri		20 mm
Yhteensä		360 mm

YP2

Kate	Kolminkertainen tervattu päre	~30 mm
Tuuletusrako	Vaakakoolaus 100x25 mm Pystykoolaus 100x25 mm	50 mm
Vedeneristys	Bitumikermi	10 mm
Havuvaneri		20 mm
Kantava rakenne	Palkisto 200 x 50 mm	200 mm
Havuvaneri		10 mm
Yhteensä		320 mm

Rakennukseen tullaan vetämään sähköt ja työtila on tarkoitettu ainakin kevät-syky-akselilla asuttavaksi ja vaihtoehdoksi pihan pääkäytössä olevan rakennuksen elintiloille. Etätyöhön työpöydän äärellä työskenteleminen maisemallisessa ja idyllisessä ympäristössä on epäilemättä inspiroivaa ja voimaannuttavaa. Pienessä valoisassa tilassa on kaikki välttämättömyydet elämiseen, työskentelyyn ja oleskeluun. Portaan askelmien tasoilla voi säilyttää kirjoja, taidetarvikkeita ja muita tarvikkeita, joita työtilassa voi tarvita.

Piharakennuksen kaksi muuta tilaa ovat päätilaa pienempiä kylmiä tiloja. Suurempi pellon puoleinen tila toimii varastona ja pienempi pihan puoleinen tila käymälänä. Kaikkiin kolmeen tilaan kuljetaan yhteisen katetun sisäänkäynnin kautta, joka on avoin pihan suuntaan. Katetun sisäänkäynnin syvennys muodostaa ainoan sisäänvedetyn osan koko rakennuksessa ja sisäänveto korostaa sisäänkäynnin merkitystä samalla suojaten luonnonvoimilta. Eri tilojen välillä kuljetaan katetun ulkotilan kautta. Saarikankaan mukaan tämän tyyppisessä rajan ylityksessä ja tilallisessa siirtymisessä on kyse epäjatkuvuudesta, jonka uskontotieteilijä Mircea Eliade on yhdistänyt pyhän tilan kokemukseen (Saarikangas 2002b, 251). Epäjatkuvuus liittyy laajemminkin pihapiirin käyttöön: rakennusten välillä kuljetaan ulkotilan kautta, jossa luonto vahvistaa rakennusten välistä siirtymätilaa ja voi luoda pyhän kokemuksen kaltaisia tunnetiloja.

Työpaja voi toimia myös taide- ja musiikkikäytössä, joten pyhän kokemuksella voi olla paikkansa tämän tyyppisessä toiminnassa. Eritoten työpajan päätila on ateljeekäyttöön soveltuva, koska korkea tila on läpivalaistu suurilla ikkunoilla. Lisäksi valtaosa ikkunoista on itään, joten auringonpaiste ei osu suoraan sisätilaan kuin vain aamuisin ja iltaisin.

Päätilan, varastotilan ja käymälän ulko- ja väliseinät ovat hirsirakenteisia. Varaston sisätila rajautuu lievässä kulmassa pellon puoleisen julkisivun seinään, jonka suuresta ikkunasta on näkymät peltojen yli. Valontarve on suuri tässäkin käyttötarkoituksessa, vaikka varastotila onkin toissijainen päätilaan verrattuna. Vanha varastorakennus oli puutteellinen juuri luonnonvalon suhteen, joten pyrin tarkoituksellisesti uudessa rakennuksessa luomaan suurilla ikkunoilla valoisuuden lisäksi vahvemman yhteyden sisätilojen ja ympäröivän luonnon välille. Ikkunat jäsentävät myös pääjulkisivujen rytmiä ja eri tilojen välistä hierarkiaa. Varastotilaa voi vaihtoehtoisesti käyttää myös ateljeetilana, musisointiin tai yösiijana. Käymälän sijainti on suunniteltu rakennuksen ja pihapiirin muiden rakennusten, kuten pirtin ja aitan, kulkuyhteyksien kannalta sopivaksi. Käymälä on sijaintinsa takia suljetumpi kuin maisemakäymälä, joka on ylempänä rinteessä kuusien katveessa katseilta suojassa.

Kuva 51: Visualisointi pellolta pihapiirin suuntaan.

Kuva 52: Visualisointi työpajan sisätilasta.

Työpajan jokainen julkisivu on erilainen. Julkisivut pellon suuntaan ja pihan puolelle ovat lehtikuusta, jonka pinnassa on pystysuora tiheä rimoitus. Kattopinta, joka jatkuu kuorimaisena rakennuksen päätyseinissä, on tummaksi tervattua pärettä. Materiaalien puolesta rakennus on muiden Ruutikkalan pihapiirin projektien tapaan yksiaineinen puurakennus, jonka puupinnat vaihtelevat ja koostuvat useista pintakuvioista ja väreistä. Rimoitetut pääjulkisivut harmaantuvat ajan myötä paikan ja ilmansuunnan ehdoilla. Harmaantuminen tapahtuu eri tahtia räystäiden kohdalla.

Käytettävyyden ja rakennettavuuden ohella työpajan suunnittelua on ohjannut paikkasidonaisuus. Tavoittelin suunnittelussa uutta ja modernia arkkitehtuuria, unohtamatta paikan luontoa, topografiaa tai rakennuksen suhdetta pihapiirin muihin rakennuksiin ja suomalaiseseen rakennusperinteeseen. Rakennuksen perustaminen paikalla sijainneen navetan perustusten päälle sointuu diplomityön suunnitteluperiaatteiden kanssa ja on osa pyrkimystä juurruttaa uusi rakennus paikkaan ja paikan historiaan. Rakennus tulee istumaan pihapiirin reunalla, luonnonkivisokkelin päällä, suunnaten pääjulkisivunsa alavien peltomaisemien suuntaan. Luonnonkivisokkeli on puolen metrin syvyydessä sijaitsevan peruskallion päällä. Sokkeli kannattelee rakennusta ja istuttaa sen muiden pihapiirin hirsirakennusten tapaan maaperään ja maisemaan. Rakennus ikään kuin kiikaroi maisemaa pellon laidalla.

Horisontaalisuus on rakennuksen arkkitehtoninen punainen lanka. Rakennus istuu pellonreunassa ja räystäslinjan siluetti seuraa taustalla nousevaa mäenrinnettä. Laakson kumpuilevien peltojen reunaviivat ja mäenrinteiden nouseva liike innoittivat rakennuksen suunnittelua vaakasuuntaisena ja matalana, n. 4 metriä korkeana, rakenteena. Peltojen murrettu väripaletti vaihtelee vuodenaikojen mukaan vihreästä okraan ja talvella valkoiseen. Rakennuksen tumma kuori piirtää kattomuodon siluetin maisemaan ja vaaleat puun väriset julkisivupinnat muodostavat suhteen peltojen muuttuviin väreihin. Julkisivut ja horisontaalinen sommitelma korostavat rakennuksen paikkaa pellon ja pihan rajapinnassa, pihan ulko- ja sisäpuolen sekä yksityisen ja julkisen välisellä rajalla. McCarter (1994) kirjoittaa, että Frank Lloyd Wrightin mukaan horisontaalisuus ilmentää ihmiselämän vapautta ja horisontaalisuuden ansiosta rakennus juurtuu paikkaansa. Vaakasuuntaisten linjojen ansiosta rakennus samaistuu maaperän linjoihin ja suuntiin. Rakennettu vaakasuuntaisuus kuuluu maaperään pystysuuntaisuutta paremmin. Talon tulisi koota horisontti ympärilleen. (McCarter 1994, 17.) Ruutikkalan työpaja on suunniteltu linjoiltaan vaakasuuntaiseksi. Työpajan arkkitehtoninen muoto peilaa, Wrightin ideologiaa mukaillen, maaperän linjoja ja rajoja.

Kuvat 53–54: Pienoismalli 1:50

Norberg-Schulzin (1980) käsitteet visualisointi, täydentäminen ja symbolisointi selittävät myös työpajan istuttamista paikkaan ja tontin eristyispiirteiden huomioimista rakentamisessa. Työpajan visualisointi suhteessa paikkaan on prosessi, jossa on poimittu vihjeitä Ruutikkalan pihasta, pihaa ympäröivistä pelloista ja niiden välisistä rajapinnoista. Työpaja sijaitsee topografisesti ja maisemallisesti tärkeässä kohdassa pihaa. Rakennus näkyy kaukaa, kun pihapiiriä tarkkailee ulkopuolelta. Taitteinen kattorakenne, seinälinja ja vaaka-suuntainen sommitelma muodostavat selkeän kokonaishahmon sekä pihapiiristä että kauempaa maisemasta katsottuna. Suunnittelussa on pyritty täydentämään luonnollista paikkaa rakentamalla. Rakennus sijaitsee pihan ja peltoaukean rajalla, paikassa, joka on samalla yksityisen ja julkisen rajapinnassa. Pääjulkisivu pellon puolella on ulospäin aukeava ja kurottava suurine ikkunoineen, ja pihan puolen julkisivu on suoraviivaisempi ja sisäänpäin kääntyneempi. Työpajassa on sovellettu suomalaisen perinnerakentamisen hengessä materiaaleja ja rakenteita, jotka muodostavat kokonaisuuden, jossa yhdistyy mennyt, nykyinen ja tuleva. Työpaja symboloi ajallista jatkumoa ja arkea ylevöittävää elämäntyyliä.

Katon ja sivuseinien tervattu pärepinta kurottaa ajassa taaksepäin Suomen rakennuskulttuurin ja maatalousrakennusten historiaan. Nykyään pärekatot ovat harvinaisuus Suomen maaseudulla, mutta päre on edelleen osa kollektiivista suomalaista muistia ja mielenmaisemaa. Päre on ekologinen ja arkkitehtoninen rakennusmateriaali, jossa luonnonmateriaali yhdistyy ladontakuvion koristeellisuuteen. Sovelsin suunnittelussa pärettä myös päätyseiniin ja räystäisiin, jolloin pärepinta muodostaa eräänlaisen “pärekuoren” rakennuksen ympärille korostaen pääjulkisivujen vaaleita pintoja. Päre tervattuna antaa rakennukselle omintakeisen tervan tuoksun, joka stimuloi hajuaistia ja vahvistaa tilan aistimellista merkitystä. Pärekuoren ja pääjulkisivujen välinen vuoropuhelu on tarkoituksellinen keino luoda kontrastia yksiaineisen rakennuksen julkisivujen välille.

Kun työpajan sisätilat oli jäsenneilty tarkoituksenmukaisesti, muotoilin kattoa ja seiniä etsien kokonaisuudelle kolmiulotteista hahmoa. Katon monimuotoisuus tuo neliömäisiin sisätiloihin vaihtelua ja tekee rakennuksen siluettista mieleenpainuvan. Polveileva räystääslinja, lievästi taittuva pääjulkisivu ja kahteen pääsuuntaan paikan mukaan jaetut julkisivut muodostavat rakennuksen tärkeimmät sommitelmalliset osat. Rakennuksen origamimainen muoto välittyy sekä sisä- että ulkopuolelle. Rakentamiselle asetetut raamit ja halu luoda pienessä mittakaavassa monimuotoinen kokonaisuus antoivat haasteelliset lähtökohdat suunnittelulle. Huomasin suunnitteluprosessin aikana, että ideat muuttuivat ja kehittyivät, mutta kantavat ajatukset säilyivät ja sisältyivät lopulliseen suunnitelmaan. Rakennettavuus, käsityön rooli ja rakennuskustannukset ohjasivat suunnittelua alusta alkaen.

Kuvat 55: Visualisointi työpajasta pihan suunnasta.

Kuva 56: Pihapiirin visualisointi lintuperspektiivistä.

Julkisivumateriaalit

- 1 Raakaponttilaudoitus + lehtikuusirima
- 2 Tervattu päre
- 3 Luonnonkivisokkeli
- 4 Lasi, kirkas

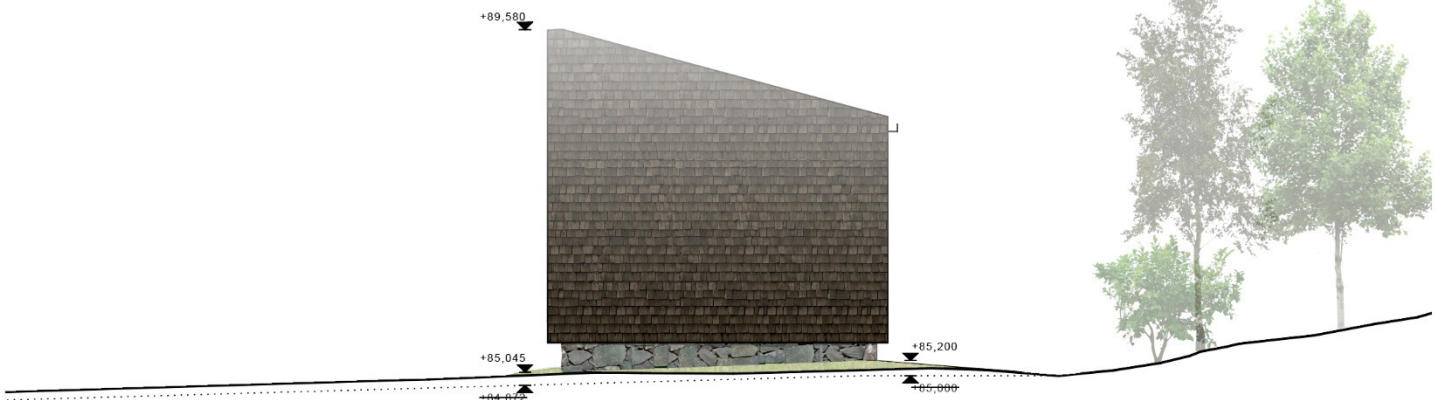
Julkisivu itä 1:100

Julkisivu etelä 1:100

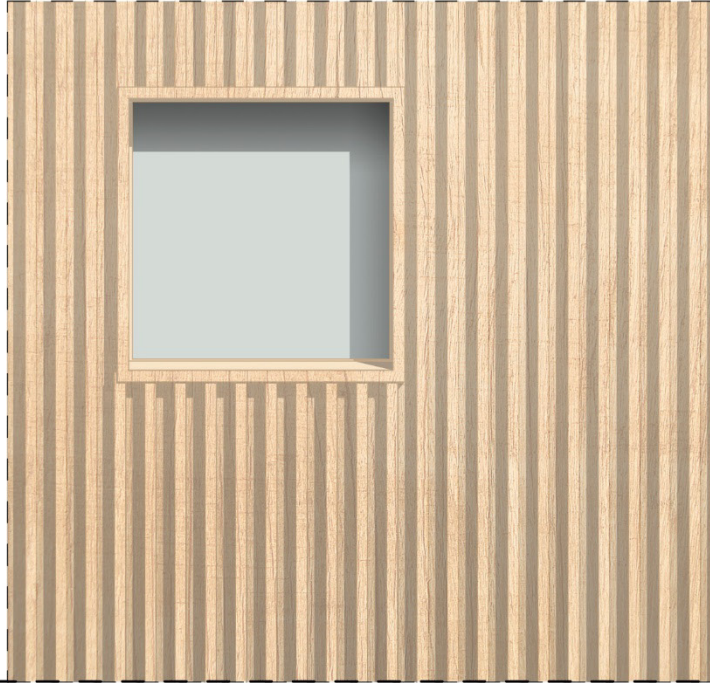

Julkisivu länsi 1:100

Julkisivu pohjoinen 1:100

JULKISIVUOTE 1:20

JULKISIVUOTE 1:20

Kuva 57: Pienoismalli 1:50.

Suunnitelmassa on pyritty seuraamaan kriittisen regionalismin suuntaviivoja. Rakennuksen muoto on epäilemättä ajanmukainen ja moderni, mutta rakentamisen tekniikka; hirsirakenteet, pärepinnat ja luonnonkivisokkeli ovat sidottuja sekä paikkaan että Suomen rakennushistoriaan. Työpaja siirtää eteenpäin suomalaisen rakentamisen perinnetietoa jäljittelemättä perinnerakennusten arkkitehtonisia muotoaiheita. Ajalliset kerrostumat tulevat täten osaksi uutta rakennusta, joka kertoo tarinaa samalla sekä nykyhetkestä että menneisyydestä. Kriittiselle regionalismille on ominaista eteenpäin katsominen unohtamatta kansallista menneisyyttä ja identiteettiä. Rakentamisen uudistuneet suunnittelumetodit ja teknologiset apukeinot hyväksytään ja omaksutaan, mutta niiden ei anneta sanella toimintatapoja. Rakentamisen perinteitä kunnioitetaan, tulkitaan ja hyödynnetään uusilla tavoilla, ilman nostalgista asennetta. Nostalginen asenne voi johtaa vanhan kopioimiseen. Suomen perinnerakentamisen historia on rikas ja siitä voi oppia ja inspiroitua myös modernissa rakentamisessa.

OSA IV

Yhteenvedo ja johtopäätökset

Teorian ja käytännön yhdistäminen voi vaikuttaa hankalalta yhtälöltä. Arkkitehtuurissa yhdistyy monimutkainen henkisten ja käytännön tarpeiden verkosto. Merkitysten esiintuominen on kuitenkin yksi arkkitehtuurin alkuperäisistä tarkoituksista. Arkkitehtuuri on enemmän kuin pelkkää rakentamista. Kun asuinrakennukseen liittyvät lämpimän ja suojaosan tilan funktionaaliset vaateet on täytetty, voi ihminen etsiä merkityksellisyyttä olemassaololleen arkkitehtuurista. Arkkitehtuuri voi parhaimmillaan antaa eksistentiaalisen jalsijan, kun ihminen asuttaa tilallisilla merkityksillä ladattua tilaa, joka on juurtunut paikkaansa. Arkiset tilat, joissa valtaosa ihmiselämästä vietetään, ovat vain harvoin tilallisilla merkityksillä ladattuja. Arkisen tilan, arkikokemuksen ja tilallisen elämyksellisyyden voi kuitenkin yhdistää ilman mittavia kustannuksia. Ruutikkalan tapaustutkimus konkretisoi teoriaosissa esiteltyjä ideoita, kuten Kenneth Framptonin kriittisen regionalismin periaatteita ja Christian Norberg-Schulzin (1980) luonnollisen ymmärryksen periaatteita. Samalla tapaustutkimus antaa henkilökohtaisen ja yksilöllisen vastauksen nykyarkkitehtuuria vaavaan merkityskatoon. Painotan, että tapaustutkimus on vain vastaus, ei yksiselitteinen ratkaisu ongelmaan. Arkkitehtuuri on aina tilannekohtaista ja paikkasidonnaista, joten on mahdotonta hyvällä omatunnolla esittää jokin ratkaisu sinä ainoana oikeana. Ruutikkalan tapaustutkimus on minun vastaukseni ja työssä on taustoitettu ja selitetty paitsi rakentamisen konkreettisia vaiheita myös suunnittelun taustalla vaikuttaneita periaatteita.

LUKU XI

Johtopäätökset

Miten paikka ja tila tulisi ymmärtää arkkitehdin työn kohteena?

Suunnittelija toimii tulkkina tilaajan, paikan ja tilan käyttötarkoituksen välillä. Kun paikka huomioidaan suunnittelussa ja ympäristöstä poimitaan vihjeitä suunnitteluun, voidaan luoda ja rakentaa harmoniassa paikan kanssa. Paikka on ymmärrettävä suurempana kuin tontti ja tontin välitön ympäristö. Myös alueelliset erot ja arkkitehtuurin historia tulisi ottaa huomioon suunnittelussa. Perinnetiedossa asuu viisaus, joka on syystä säilynyt satoja, ellei tuhansia vuosia. Modernit suunnittelutyökalut ovat tärkeitä, mutta aistit, paikka ja tilan merkitykset saattavat jäädä huomiotta, jos suunnittelutyökalut sanelevat suunnittelua. Käden ja aivojen välinen yhteys ja laajempi katselukulma voivat olla väyliä monipuolisempaan suunnitteluun.

Kun rakennetaan vastaanottavaisella asenteella paikan suhteen, sekä paikka että suunniteltava rakennus koetaan merkityksellisenä. Rakennus voi kasvaa paikasta puun tavoin, kasvattaen juurensa paikkaan. Nykyrakentamista vaivaava paikattomuus on seurausta luontoa dominoivasta asenteesta, välittämättömästä voiton tavoittelusta ja kaavamaisesta sarjarakentamisesta. Rakennus ei istu paikkaansa, koska se ikään kuin huolimattomasti tiputetaan paikalleen, jolloin juurevuus jää uupumaan. Rakennus on tällöin objekti, joka koetaan paikasta irralliseksi. Juurettomat rakennukset eivät ole pitkäikäisiä, koska kyseiset rakennukset puretaan yhtä nopeasti kuin ne rakennetaan. Kun rakennus kuuluu paikkaansa, sen purkaminen vaikuttaa rikokseen verrattavalta vääryydeltä, jolloin kohteen

korjausrakentamisen todennäköisyys kasvaa ja rakennuksen käyttöikä pitenee. Rakentamalla juurevasti rakennetaan samalla järkevästi ja kestävästi.

Kriittisessä regionalismissa noustaan vastarintaan modernismin paikattomuutta vastaan huomioimalla paikallisen rakennuskulttuurin sekä paikan erityispiirteet. Paikalliset valolosuhteet, maastonmuodot ja paikalliselle rakennuskulttuurille ominaiset rakentamisen tekniikka ja materiaalit otetaan huomioon suunnitteluprosessissa ja sitä kautta rakennus sovitetaan paikkaan. Suunnittelussa ei kuitenkaan tulisi hylätä modernin teknologisen rakentamisen työkaluja tai pyrkiä kopioimaan vanhaa; kokonaisvaltaisessa, kriittisen regionalismin mukaisessa, arkkitehtuurissa otetaan monipuolisesti kiintopisteitä sekä moderniin universaaliin tekniikkaan että paikalliseen kulttuuriin ja luontoon. Herkkyys materiaalien ominaisuuksia kohtaan ja kehon aistikkonaisuuden huomioon ottaminen antavat suunnittelijalle työkalut nousta vastarintaan teknologista, yhdenmukaistavaa ja silmäkeskeistä rakentamista vastaan.

Suomalaiselle arkkitehtuurille olisi eduksi Framptonin (1983) esseessään mainitsemien tekijöiden kuten paikan topografian, rakentamisen tekniikan ja materiaalien taktiilisuuden priorisoiminen. Jo vuonna 1983 kirjoitetussa esseessään Frampton puhui modernien rakennettujen ympäristöjen universaalista paikattomuudesta. Harva olisi osannut ennustaa kuinka oikeassa hän tulisi olemaan. Arkkitehtuuria, joka huomioi paikan ja kulttuurin erityispiirteet, on nykypäivän Suomessa häviävän vähän. Jos nopean ja kustannustehokkaan rakentamisen ylivaltaa voi enää ylipäättään kyseenalaistaa niin minusta sen voisi tehdä kriittisen regionalismin viitoittamaa tietä. Framptonin mukaan taktiillisella ja tektonisella arkkitehtuurilla on kyky vastustaa teknisen rakentamisen silmäkeskeisyyttä samaan tapaan kuin arkkitehtuurin paikkasidonnaisuudella voidaan vastustaa globaalin modernisaation yhdenmukaistavaa vaikutusta (Frampton 1983, 29). Rakennuksen pintojen tulisi kutsua käyttäjää koskemaan käsillään, haistamaan ja kuulemaan tila pintojen välityksellä. Merkityksillä ladattu tila, joka on sidottu maaperään, kutsuu luokseen. Eksistentiaalinen jalansija on saavutettavissa, kun asuttaa paikkaan sidottua ja merkityksillä ladattua tilaa.

Miten arjen tiloja tulisi lähestyä, tutkia ja merkityksellistää?

Arki on toistuvaa toimintaa tilassa. Rakennuksiin ja tiloihin kiinnittyy merkityksiä toiminnan kautta. Ilman käyttäjiä tiloihin ei kiinnity merkityksiä. Elettyä tilaa syntyy, kun ihminen muodostaa asumisessa suhteen tilaan ja kiinnittää henkilökohtaisia merkityksiä tilaan. Sama vaikutus tapahtuu myös käänteisesti. Tila, jossa arkikokemus syntyy, voi ylevöittää arkikokemuksen. Perinteisesti pääasiassa juhlat ja monumentaaliset rakennukset ovat kiinnittäneet merkityksiä ihmiskokemukseen ja nostaneet kokemuksen uudelle tasolle. Merkityksillä ladattu arkinen tila voi tehdä saman arkikokemukselle. Arkikokemuksen

ylevöittäminen on arkisten tilojen ja toimintojen juhlistamista rakentamalla arkitoiminnalle erityiset puitteet. Merkityksellinen rakennettu tila tukee arkikokemusta, jonka avulla arkielämä saa uuden rytmin, joka edesauttaa elämään inspiroituneempaa arkielämää. Arkikokemuksen ylevöittäminen perustuu yhtäältä paikan ajallisiin kerrostumiin ja luonnonympäristön henkisiin ja fyysisiin vaikutuksiin ja toisaalta rakentamalla saavutettuihin kokemuksellisiin muutoksiin arkiympäristössä.

Perinteisen käsityksen mukaan arki on vaivattomuutta, huomaamattomuutta ja luotettavuutta. Rakentamisessa yhdistyvät Haapalan määrittelemät arkisuuden modukset välineellisyys ja läsnäolevuus ja Heideggerin käsilläolevuuden, hyödyllisyyden ja luotettavuuden modukset. Arkisen rakentamisen odotetaan palvelevan edellä mainittuja arjen moduksia. Arkikokemuksen ylevöittäminen on osittain päinvastaiseen suuntaan kulkemista. Hyödyllisyys, luotettavuus ja välineellisyys osana välinekokonaisuutta ovat tärkeitä ominaisuuksia myös rakennuksessa. Kuitenkin Heideggerin esittämä ajatus välineen ylimmästä olemassaolon tasosta, jossa väline häviää hyödyllisyyteensä, on puutteellinen. Välineellinen arki on sisäiseltä rakenteeltaan toistoon perustuvaa, tuttua ja ennakoitavaa, mutta arkeen voi kuulua myös merkityksellisiä hetkiä, jotka pysäyttävät. Jos arkinen rakennus, joka toteuttaa moitteettomasti välineellistä tarkoitustaan, on lisäksi tilallisilla merkityksillä ladattu, voi arkeen tehdä pieniä säröjä, jotka tekevät arjesta paitsi sujuvaa, myös täydentävät arkea rikkastuttavilla hetkillä. Vaadimme arjeltamme paitsi ennakoitavuutta ja sujuvuutta, myös yllättäviä hetkiä, joissa arkinen ympäristö näyttäytyy uudessa valossa, joka elävöittää ja pysäyttää arvostamaan elämää ja omaa ympäristöään.

Kun suunnittelija ottaa tavoitteekseen merkityksellistää arkikokemusta, voi rakentamisen kohde olla pienimittakaavainen, vaatimaton ja arkinen, mutta silti lähtökohtaisesti vaivannäön ja merkityksellisen arkkitehtonisen huomion arvoinen. Monumentaalisuutta voidaan tavoitella myös pienessä mittakaavassa, kun kiinnitetään huomio yksityiskohtiin ja materiaaleihin, unohtamatta paikasta ja ajasta ammentavaa asennetta. Arkikokemukseen voidaan tehdä säröjä, jotka pysäyttävät ja saavat ihmisen kiinnittämään huomionsa käsilläolevaan hetkeen ja omaan paikkaansa maailmassa. Ihminen kiinnittää tilaan sosiaalisia, symbolisia, aistimellisia ja materiaalisia merkityksiä, joiden seurauksena tilasta tulee elettyä tilaa. Mikä tahansa tila muuttuu eletyksi ja merkitykselliseksi, kun ihmiset ottavat tilan käyttöön ja kiinnittävät siihen merkityksiä. Tilan elollistamisen ja merkityksien kiinnittämisen seurauksena tila muuttuu henkilökohtaiseksi ja yksityiseksi. Vaikutus toimii myös vastakkaiseen suuntaan. Myös tila itsessään voi sisältää merkityksiä ja merkityksellistää ihmistoimintaa, jopa arkisessa ympäristössä. Tilassa itsessään voi olla sisäänrakennettuna vahvoja symbolisia, sosiaalisia, materiaalisia ja aistimuksellisia merkityksiä, jotka värittävät ihmisen olemista ja toimintaa tilassa. Eletty tila voi olla ladattu merkityksillä sekä käytössä että

suunnittelun kautta. Kun ihminen kiinnittää tilaan merkityksiä ja tila merkityksellistää ihmisen toimintaa ja kokemusta, voi ihminen tavoitella ja saavuttaa poeettisen asumisen tason. Tällaisessa tilanteessa merkityksillä ladattu tila kohtaa arkisen toiminnan ja arkitoiminnasta tulee mielekkäämpää. Merkityksillä ladattu rakentaminen ei ole varattu ainoastaan museoille, palatseille ja kirjastoille. Kun arjelle tärkeitä tiloja merkityksellistetään arkkitehtonisin keinoin, voidaan tehdä arkeen säröjä, jotka nostavat arjen kokemisen uudelle tasolle.

Millaisia kokemuksia ja näköaloja Ruutikkalan pihapiirin tapaustutkimus avaa arkkitehdin työn toimintakäytännöille?

Taustakirjallisuuden avulla selvitin syyt rakentamisen merkityskadon taustalla. Nykypäivän teknisen rakentamisen paikattomuus edesauttaa ihmisen vieraantumista elinympäristöstään. Teollinen rakentaminen ei vastaa ihmisen henkisiin tarpeisiin, ainoastaan biologisiin tarpeisiin, jotka ovat olleet modernismin asutosuunnittelun ideologinen perusta. Nykyrakentaminen ei anna ihmiskehon aistikokonaisuudelle kylliksi tarttumapintaa. Modernismin omaksuma steriiliin valkoinen ”puhtauden estetiikka” vieraannuttaa ihmisen omasta kehostaan. Kodikkuus ja viihtyisyys ovat enää harvoin asutosuunnittelun prioriteetteja.

Teoriaosuudessa läpikäytyjä käsitteitä ja historiallista tietoa hyödynnetään Ruutikkalan tilan tapaustutkimuksen topos-analyysissä. Paikka on omakohtainen ja henkilökohtaisesti tärkeä perinteinen suomalainen pihapiiri Nokian ja Hämeenkyrön rajalla. Paikan ja ympäröivän alueen erityispiirteisiin perehtyminen pitkällä aikavälillä on antanut omakohtaisesti syvällisen tuntemuksen paikasta. Lähtötietotaso on siis korkeampi kuin suunnittelutehtävään ryhtyvän asutosuunnittelijan olisi mahdollista saavuttaa paikkaa taustoittaessaan. Esiteltäviä metodeja voi kuitenkin soveltaa paikkaan kuin paikkaan. Jokaisen suunnittelutehtävän, mittakaavasta riippumatta, olisi hyvä alkaa vierailusta paikan päällä tontilla, jolle rakennetaan. Paikan päällä lähtötiedot paikasta tulisi dokumentoida valokuvilla, kirjoituksilla huomioilla, piirroksilla ja ideahahmotelmilla. Myös oleskelu ja hiljentymisen paikan päällä auttavat ymmärtämään paikan henkeä, herättelemään mielikuvitusta ja unelmoimaan miten paikalle voisi rakentaa harmoniassa paikan kanssa. Muistiinpanoja paikasta voi edelleen hyödyntää topos-analyysissä. Topos-analyysi auttaa suunnittelemaan rakennuksen, joka reagoi ja liittyy mahdollisimman herkästi paikan maaperään.

Kuva 58: Ruutikkalan tupaan eksynyt keisarinviitta.

Lähdeluettelo

- Bachelard, G. (2003). *Tilan Poetiikka*. Suom. Tarja Roinila. Helsinki: Nemo. (La Poetique de l'espace 1957.)
- Foucault, M. (2005). *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava. (Surveiller et punir: Naissance de la prison 1975.)
- Frampton, K. (1983). "Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance", In Hal Foster (ed.): *Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture [1983]*. Washington: Bay Press. 16-30.
- Frampton, K. (1995). *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Frampton, K. (2007). *Modern Architecture: A Critical History [1980]*. Fourth edition: Revised, expanded and updated. London: Thames & Hudson.
- Granö, P., Keskitalo, A. & Ronkainen, S. (toim.) (2013). *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Haapala, A. (1995). "Arjen arkisuus ja esteettisyys". Teoksessa Haapala, A., Honkanen, M. & Rantala, V. (toim.): *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino. 129–144.
- Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani, S. (toim.) (1997). *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Heidegger, M. (2000). *Oleminen ja aika*. Suom. Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino. (Sein und Zeit 1927.)
- Juuti, P. & Wallenius, K. (2005). *Kaivot ja Käymälät - Brief History of Wells and Toilets*. Piek-sämäki: KehräMedia Oy.
- Kanerva, L. (2002). "Tila renessanssin arkkitehtuurissa". Teoksessa Syrjämaa, T. & Tunturi, J. (toim.): *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 98–110.
- Knapas, M., Heikkilä, M. & Åvist, T. (2009). *Suomalaiset pappilat – Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, T. & Valonen, N. (2006). *Suomalainen piha*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell. (Production de l'espace 1974.)
- Mallgrave, H. (2010). *The Architect's Brain – Neuroscience, Creativity and Architecture*. Chichester: Wiley-Blackwell.

- Malnar, J. & Vodvarka, F. (2004). *Sensory Design*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McCarter, R. (1994). *Fallingwater: Bear Run, Pennsylvania, 1935, Frank Lloyd Wright*. London: Phaidon Press Incorporated.
- Merleau-Ponty, M. (2006). *Silmä ja mieli*. Suom. Kimmo Pasanen. Tallinna: AS Pakett. (L'oeil et l'esprit 1960.)
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci. Towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli. (Genius Loci – paesaggio, ambiente, architettura 1979.)
- Pallasmaa, J. (2016). *Ihon silmät - arkkitehtuuri ja aistit*. Helsinki: Ntamo.
- Passinmäki, P. (2011). *Arkkitehtuurin uusi poetiikka*. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin laitos.
- Ranta, S. & Seppovaara, J. (2003). *Maatilan pihapiiri*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rasmussen, S. (1959). *Experiencing Architecture*. New York: The MIT Press.
- Riikonen, H. (1997). ”Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä - sukupolvet ja muistinvaraiset alueet”. Teoksessa Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani, S. (toim.): *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 179–189.
- Saarikangas K. (2002). ”Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena”. Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.): *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 48–75.
- Saarikangas, K. (2002b). *Asunnon muodonmuutoksia: Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, K. (2006). *Eletyt tilat ja sukupuoli: asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtauksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Syrjämaa, T. & Tunturi, J. (toim.) (2002). *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura.
- Sivun 76 kuva: Pertti Töttö, 2008. [valokuva]
- Sivun 80 kuva: Pertti Töttö, 2006. [valokuva]